

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	3
2	MÁLSMEDFERÐ	3
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar	3
2.2	Vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), tekið til umfjöllunar.....	4
2.3	Lýstar kröfur og kynning	5
2.4	Mál nr. 4/2008, Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár	5
3	KRÖFUGERÐ	7
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	7
3.2	Kröfur Akrahrepps vegna Silfrastaðaafréttar.....	7
3.3	Kröfur Kristínar Guðmundsdóttur o.fl. vegna Egilsár	8
3.4	Kröfur Einars Gunnarssonar vegna Flatatungu.....	8
3.5	Kröfur Ástu Jónsdóttur o.fl. vegna Merkgíls.....	8
3.6	Kröfur Árna Bjarnasonar o.fl. vegna Ábæjar og Nýjabæjar	9
3.7	Kröfur Borgþórs Braga Borgarssonar o.fl. vegna Hofsafréttar og austurhluta Hofsafréttar	9
3.8	Kröfur Guðrúnar Bjarnadóttur vegna Lambatungna.....	10
3.9	Kröfur Lífsvals ehf. vegna Þorljótsstaðarunu	10
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	13
4.1	Inngangur	13
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	13
4.3	Vettvangsferð	14
4.4	Skýrslutökur	14
5	SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	15
5.1	Landnám og saga	15
5.1.1	Sýslumörk	15
5.2	Silfrastaðir og Silfrastaðaafréttur	16
5.3	Egilsá.....	25
5.4	Flatatunga.....	27
5.5	Merkgíll.....	29
5.6	Ábær.....	31
5.7	Nýibær.....	34
5.8	Hof	36
5.8.1	Gil (Giljar)	40
5.9	Þorljótsstaðir – vegna Þorljótsstaðarunu.....	42
5.10	Afréttir og afréttarnot	44
5.10.1	Almennt.....	44
5.10.2	Silfrastaðaafrétt	46
5.10.3	Nýjabæjarafrétt	49
5.10.4	Lambatungur	55
5.10.5	Hofsafrétt	56
5.10.6	Fornbýli á Vesturdal - Hraunþúfuklaustur	62
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	65
6.1	Efnisskipan og sameiginleg atriði	65
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	65
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	65
6.2	Landnám	66
6.3	Silfrastaðaafréttur.....	66
6.3.1	Inngangur	66

6.3.2	Sjónarmið aðila	67
6.3.3	Niðurstaða	68
6.4	Egilsá, Flatatunga, Merkigil og Ábær	73
6.4.1	Inngangur	73
6.4.2	Sjónarmið aðila	73
6.4.3	Niðurstaða	74
6.5	Nýibær, Nýjabæjarafrettur og Fjöllin	80
6.5.1	Inngangur	80
6.5.2	Sjónarmið aðila	80
6.5.3	Niðurstaða	83
6.6	Hof, Hofsafréttur og Lambatungur	92
6.6.1	Inngangur	92
6.6.2	Sjónarmið aðila	92
6.6.3	Niðurstaða	95
6.7	Þorljótsstaðaruna	106
6.7.1	Inngangur	106
6.7.2	Sjónarmið aðila	106
6.7.3	Niðurstaða	107
6.8	Um málskostnað	111
7	ÚRSKURÐARORÐ	113

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Föstudaginn 19. júní 2009 er tekið fyrir mál nr. 4/2008, Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Benedikt Bogason.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna.

(Andri Árnason hrl.)

Akraheppur vegna Silfrastaðaafréttar.

Kristín Guðmundsdóttir og fleiri vegna Egilsár.

Einar Gunnarsson vegna Flatatungu.

Ásta Jónsdóttir og fleiri vegna Merkgigils.

Borgþór Bragi Borgarsson, Guðrún Björk Baldursdóttir vegna Hofa, vesturhluta Hofsafréttar og austurhluta Hofsafréttar.

Anna Lís Wium Douieb, Arnþór B. Traustason, Gísli Heiðar Jóhannsson, Hlynur Unnsteinn Jóhannsson og Þórey Helgadóttir vegna austurhluta Hofsafréttar.

(Ólafur Björnsson hrl.)

Árni Bjarnason og fleiri vegna Ábæjar og Nýjabæjar.

(Friðbjörn Garðarsson hdl.)

Lífsvall ehf. vegna Þorljótsstaðarunu.

(Páll Arnór Pálsson hrl.)

Guðrún Bjarnadóttir vegna Lambatungna.

(Þórður Clausen Þórðarson hrl.)

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Löggin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 29. mars 2007, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á vestanverðu Norðurlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið sjöunda í röðinni hjá óbyggðanefnd, var Eyjafjarðarsýsla öll, Skagafjarðarsýsla öll og Austur-Húnavatnssýsla austan Blöndu, auk Hofsjökuls. Í bréfi óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 3. október 2007, var vísað til nýlegra dóma og úrskurða og þeirri fyrirspurn komið á framfæri hvort kröfugerð ríkisins myndi að meira eða minna leyti byggja á sambærilegum málgrundvelli og í tilvikum Esju og Smjörfjalla. Væri það mat fjármálaráðherra taldi óbyggðanefnd óhjákvæmilegt að fresta umfjöllun um viðkomandi hluta af svæði 7 þar til umrædd afstaða dómstóla lægi fyrir. Í kjölfarið var þess farið á leit fyrir hönd fjármálaráðherra að umfjöllun um svæði 7 yrði skipt þannig að einungis syðri hluti svæðisins yrði til meðferðar nú. Óbyggðanefnd féllst á þessa beiðni fjármálaráðherra með bréfi, dags. 28. desember 2007. Landsvæði það sem til umfjöllunar er eftir þessa breytingu er nefnt vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A). Nyrðri hluti hins upphaflega svæðis nefnist nú vestanvert Norðurland, nyrðri hluti (7B).

Landsvæðið vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), afmarkast svo: Norðurmörk fylgja norðurmörkum fyrrum Bólstaðarhlíðarhrepps og Seyluhrepps, Norðurá og Norðurárdal, Öxnadalshéiði og Öxnadalsá þar til hún fellur í Hörgá og Hörgá til ósa. Austurmörk miðast við Fnjóská frá ósum þar til hún sker sveitarfélagamörk Eyjafjarðarsveitar að austan. Þeim mörkum er fylgt til suðurs í Fjórðungakvísl. Suðurmörk fylgja suðurmörkum Eyjafjarðarsveitar og suðurjaðri Hofsjökuls, þar sem jafnframt eru norðurmörk svæða 1 og 3 hjá óbyggðanefnd. Vesturmörk miðast við Blöndu, frá norðurmörkum fyrrum Bólstaðarhlíðarhrepps til upptaka í Blöndujökli í Hofsjökli.

Fjármálaráðherra var upphaflega veittur frestur til 31. desember 2007 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Húnavatnshrepps, Blönduósbæjar, Sveitarfélagsins Skagastrandar, Skagabyggðar, Sveitarfélagsins Skagafjarðar, Akrahrepps, Fjallabyggðar, Dalvíkurbyggðar, Arnarneshrepps, Hörgárbyggðar, Akureyrarkaupstaðar, Eyjafjarðarsveitar, Svalbarðsstrandarhrepps, Grýtubakkahrepps og Þingeyjarsveitar, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 28. febrúar 2008 og síðar til 14. mars sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á vestanverðu Norðurlandi, syðri hluta, bárust 14. mars 2008. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 28. mars 2008, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Í apríl 2008 barst óbyggðanefnd leiðrétting fjármálaráðherra á þeirri afmörkun umfjöllunarsvæðis sem fram kom í kröfulýsingunni 14. mars en þjóðlendukröfusvæðið stóð óbreytt. Tilkynning um hina leiðréttu afmörkun var birt í Lögbirtingarblaðinu 30. apríl 2008. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 30. júní 2008. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Sauðárkróki, Blönduósi, Húsavík og Akureyri, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík (aðeins mál nr. 1/2008), Sauðárkróki, Blönduósi og á Akureyri, frá 18. júlí til og með 18. ágúst 2008, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 25. ágúst 2008. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í tveimur hlutum og þrjár kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti bárust 107 kröfulýsingar ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4 Mál nr. 4/2008, Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins var skipt niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2008, Eyjafjarðarsveit austan Eyjafjarðarár ásamt vestanverðum Bleiksmýrardal; mál nr. 2/2008, Eyjafjarðarsveit vestan Eyjafjarðarár; mál nr. 3/2008, Hörgárbyggð austan Öxnadalsár; mál nr. 4/2008, Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár, og mál nr. 5/2008, Húnavatnshreppur austan Blöndu og Skagafjörður vestan Vestari-Jökulsár, ásamt Hofsjökli.

Mál nr. 4/2008 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 25. ágúst 2008. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu þeir Kristján Torfason, formaður, Allan V. Magnússon og Benedikt Bogason. Gefið var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Einnig var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins. Þá var vakin athygli á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir því atriði. Einnig var óskað eftir því að lögmenn skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendlaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendlaga. Loks var farið yfir fyrirkomulag vettvangsferðar.

Við aðra fyrirtöku málsins, 31. ágúst til 1. september 2008, var farið í vettvangsferð, sjá nánar í köflum 4.3. og 4.4.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 16. september 2008, var farið yfir lista vegna þeirra jarða og landsvæða sem fallið höfðu út fyrir ágreiningssvæði málsins við breytingar á kröfulínu ríkisins sem fram komu í greinargerð, dagsettri 25. ágúst. Þá var gagnaðilum ríkisins veittur frestur til 13. október 2008 til skila á greinargerðum.

Við fjórðu fyrirtöku málsins, 13. október 2008, voru lagðar fram greinargerðir gagnaðila íslenska ríkisins og frekari gögn.

Við fimmtu fyrirtöku, 10. nóvember 2008, voru fleiri gögn lögð fram og farið yfir fyrirkomulag aðalmeðferðar.

Aðalmeðferð fór fram 2. desember 2008, á Löngumýri í Skagafirði, og fólst í skýrslutökum og munnlegum málflutningi, sjá nánar í köflum 4.3. og 4.4. Við málflutning kom m.a. fram að lögmenn teldu ekki sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendlaga, nr. 58/1998. Var málið tekið til úrskurðar að loknum málflutningi.

Loks var málið endurupptekið 5. júní 2009 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3 KRÖFUGERÐ²

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda og allt til viðmiðunarmarka kröfusvæðis, sbr. meðfylgjandi kröfukort: „Upphafspunktur er við sýslumörk á Öxnadalsheiði þar sem lokapunktur var í máli nr. 3/2007 (1). Þaðan er Heiðará fylgt til vesturs þar til Króká fellur í Heiðará (2). Síðan er Krókárdal fylgt til suðurs í botn Ernídals (3). Þaðan er haldið til austurs að upptökum Lambár (4). Úr punkti 4 er haldið til suðvesturs til upptaka Merkidalsár (5). Þaðan er haldið til suðurs í botn Ábæjar- og Miðhúsadals (6). Þaðan er haldið til botns Tinnár- og Nýjabæjardals (7). Síðan er fylgt brúnum (800 metra hæðarlína) í sunnanverðum Nýjabæjardal um Geldingaskarð og vestan Sandafells beina stefnu suður í Jökulsá austari vestan við Hvítármúla (8). Frá þeim stað er haldið í botn Keldudals (9), en síðan til vesturs í Stafnvatnahæð (10). Þaðan til vesturs í Hofsa (þar sem Runukvísl rennur í Hofsa) (11), þaðan er haldið með austurmerkjum Reits (Bakkakots) allt að suðurmörkum við botn Fossgils (12). Frá þeim punkti liggur línan til vesturs í Fremri Hraunlæk í landi Goðdæla (13), sem er lokapunktur.

Til vara er kröfulínan milli punkta nr. 7 og 8 dregin „úr botni Tinnár- og Nýjabæjardals (7), er haldið beint til suðurs í punkt þar sem að Keldudalsá fellur í Austari-Jökulsá vestan við Hvítármúla (8)“.

3.2 Kröfur Akrahrepps vegna Silfrastaðaafréttar

Þess er krafist aðallega að viðurkenndur verði að beinn eignarréttur að öllu landi sem tilheyrir afréttinum og að viðurkennt verði að landamerki afréttarlandsins séu eins og merkjunum er lýst í landamerkjabréfi fyrir Silfrastaði sem dagsett er 31. mars og þinglýst 22. maí sama ár: „[...] fram í botn á Víkingsdal. Þá yfir fjall í Vatnsgötu á Öxnadalsheiði, þar sem vötnum fyrst hallar vestur af heiðinni. Þaðan beina línu um Tjaldhól í Kaldbaksá, er ræður merkjum fram í botn á Kaldbaksdal, austan við Kinnar (pkt. 14). Þá yfir fjall í Krókárdalsbotn, fyrir sunnan Austurgil (pkt. 15). Þaðan yfir fjall í Ernídalsbotn (pkt. 16). Ræður svo Ernídalsá ofan til þess, er hún fellur í Króká (pkt. 17). Þá ræður Króká ofan í Norðurá og síðan Norðurá ofan til þess, er Valagilsá fellur í hana“.

Landeigandi krefst þess til vara að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur hans í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

² Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna eftirtalinna jarða: Borgargerði, Úlfsstaðapartur, Gullreitur, Krókárgerði, Gilsbakki og Þorljótsstaðir. Breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa hins vegar leitt til þess að þær falla nú utan þjóðlendukröfusvæðis og koma því ekki til umfjöllunar í úrskurði þessum, enda hafa málsaðilar gert sátt um fullnaðargreiðslu á lögmannskostnaði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu.

3.3 Kröfur Kristínar Guðmundsdóttur o.fl. vegna Egilsár

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Egilsár hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar og að viðurkennt verði að landamerki jarðarinnar séu þessi, sbr. landamerkjabréf fyrir Egilsá frá 16. maí 1885 sem þinglýst var 31. júní sama ár: „Að austan, milli Egilsár og Borgargerðis, ræður svonefnt Geldingsgil, glögg ofan af háfjalli, niður til Norðurár (pkt. 2); að norðan, frá nefndu Geldingsgili til Egilsdalsár, ræður Norðurdalsáin; að vestan og sunnan ræður Egilsdalsáin frá Norðurá (pkt. 1) alla leið til upptaka og svo háfjallið milli Egilsdalsins og Norðurárdalsins (pkt. 4, 5 og 6), norðvestur í áðurnefnt Gelding^sgilsskarð (pkt. 3). Ítak jörðin Flatatunga og hjáleigan Tungukot eiga tollfrían upprekstur á Egilsdalinn, en kosti að hálfu við Egilsá refaeyðingu.“

Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu.

3.4 Kröfur Einars Gunnarssonar vegna Flatatungu

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Flötutungu hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar og að viðurkennt verði að landamerki jarðarinnar séu þessi, sbr. landamerkjabréf fyrir Flötutungu sem var útbúið þann 24. maí 1886 og þinglýst tveimur dögum síðar: „Að austan. Egilsdalsáin ræður alla leið frá upptökum til þess hún er fallin í Norðurá, svo að Flatatunga á allan svonefndan Tungudal. [...] Að sunnan [...] Frá nefndri Eiríkshnjúksöxl, ræður Fjallauðn í suður og austur, milli Tungudals og Bakkadals til þess komið er fyrir upptök Egilsdalsárinnar. Ítök. Jörðin Flatatunga og hjál. Tungukot, eiga tollfrían upprekstur í Egilsdal [...]“.

Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu.

3.5 Kröfur Ástu Jónsdóttur o.fl. vegna Merkgigils

Þess er krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Merkgigils hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar og að viðurkennt verði að landamerki jarðarinnar séu þessi, sbr. landamerkjabréf nr. 14, frá 24. maí 1884: „Að norðanverðu ræður

Merkigil og Merkgilsá, að norðaustan Merkgilsá til fremstu upptaka, að austan háfjöllin frá Merkgilsárupptökum til Miðhúsadalsbotns og upptaka Ábæjarár, að sunnan ræður Ábæjará í Jökulsá og að vestanverðu Jökulsáin.“

Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu.

3.6 Kröfur Árna Bjarnasonar o.fl. vegna Ábæjar og Nýjabæjar

Aðalkrafa landeigenda er, að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt þeirra á sameinuðu landi jarðanna í samræmi við merkjalýsingu framlagðs landamerkjabréfs Ábæjar auk landamerkjalyýsingar í kaupbréfi Nýjabæjar frá árinu 1464, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti:

„Úr Ábæjarárósi við Jökulsá eystri (punktur 1) og með Ábæjará í efstu upptök hennar á sýslumörkum (punktur 2) þaðan liggja landamerki á sýslumörkum, sem skipta Syðra-Urðarvatni hér um bil í tvennt og allt að drögum nyrðri upptakakvíslar Geldingsár (punktur 3). Þaðan eru merkin dregin því sem næst í hásuður um drög syðri upptakakvíslar Geldingsár (punktur 4) og beint í Jökulkvísl (punktur 5). Þaðan liggja merkin með Jökulkvísl allt að upptökum hennar í Hofsjökli (punktur 6). Þaðan liggja merkin með jaðri Hofsjökuls þar til komið er að upptökum Jökulsár eystri (punktur 7) og þaðan liggja merkin í Jökulsánni að punkti 1.“

Til vara krefjast landeigendur þess að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt þeirra að landi innan áður lýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ.á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns landeigenda.

3.7 Kröfur Borgþórs Braga Borgarssonar o.fl. vegna Hofs, vesturhluta Hofsafréttar og austurhluta Hofsafréttar

Krefjendur beins eignarréttar að Hofi, vesturhluta Hofsafréttar og austurhluta Hofsafréttar gera sameiginlega þær kröfur í málinu að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Hofs hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar og þinglýstir eigendur Hofs, Gils, Bjarnastaðahlíðar, Litlu-Hlíðar og Tunguháls II hafi beinan eignarrétt að þeim hlutum Hofsafréttar sem þessum eignum tilheyri. Þess er krafist að viðurkennt verði að landamerki landsvæðisins séu eftirfarandi, skv. landmerkjabréfi sem var útbúið þann 24. maí 1886 og þinglýst degi síðar, þó þannig að land Þorljótsstaða, Lambatungna og Reits sé undanskilið:

„Hof á land allt í tungum í milli Jökulsár að vestan og Hofsár að austan og fram til Hofsjökuls. [...] Ennfremur á Hof það ítak í landið fyrir austan Hofsá, þ.e. í Giljaland [...] grasatekju í landi þessu austan Hofsár [...] Litlahlíð á frían geldfjárupprekstur í Giljaland en ekki yfir Hofsá í Hofsland. Engin ítök í landið.“

Í kröfunni er jafnframt talin felast krafa um fullkominn afnotarétt aðila að landi innan merkja jarðarinnar sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Þar undir falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu.

3.8 Kröfur Guðrúnar Bjarnadóttur vegna Lambatungna

Þess er krafist að öllum kröfum ríkisins innan marka Lambatungna verði hafnað og viðurkennt verði að þinglýstur eigandi Lambatungna eigi fullkominn og beinan eignarrétt að landinu samkvæmt þinglýstum eignarheimildum. Allt land Lambatungna sé innan kröfulínu ríkisins um þjóðlendu og liggi: „á milli Fossár og Hraunþúfuár og markast af þeim að sunnan, norðan og vestan, en að austan af Hofsá“.

Verði hins vegar talið að einhver hluti svæðisins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnota- og hagnýtingarréttur að þeim svæðum svo sem verið hefur og kann að verða, þar með talin réttur til beitar búfenaðar og annarrar hagnýtingar gróðurs og til veiða.

Til vara gerir þinglýstur eigandi Lambatungna kröfu um að halda öllum þeim rétti sem hún á og hefur átt skv. lögum, venju og hefð til náttúrlegra auðlinda innan landsvæðisins.

Jafnframt er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða að skaðlausu allan málskostnað skv. framlögðu málskostnaðaryfirliti.

3.9 Kröfur Lífsvals ehf. vegna Þorljótsstaðarunu

Sú krafa er gerð að hafnað verði öllum kröfum íslenska ríkisins um þjóðlendu í Þorljótsstaðarunu og að viðurkennt verði að allt land innan þinglesinna merkja sé eignarland en ekki þjóðlenda. Kröfusvæðið afmarkast svo með vísan til merktra punkta á uppdrætti:

„Frá Illagilslæk er hann rennur í Runukvísl (punktur 1) og eftir honum þar sem hann rennur um Illagil og fellur úr Stafnsvatni (punktur 2), þá úr upptökum Illagilslækjar beina línu norðnorðaustur í Stafnsvatnshæð (punktur 3), þaðan beina línu eftir hæðinni eins og hún nær (punktur 4), þaðan beina línu niður á Neðri-bakka við Runukvísl (punktur 5) á móts við ársprænu sem liggur austan Bleikálukvíslar. Þaðan liggja merkin eftir Runukvísl niður að mótum Illagilslækjar og Runukvíslar (punktur 1).“

Þá er krafist málskostnaður úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000 og að við ákvörðun málskostnaðarins verði haft mið af gjaldskrá lögmanns málsaðilans.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-21 ásamt undirskjölum eða samtals 292 skjöl, auk 24 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar, starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins sunnudaginn 31. ágúst og mánudaginn 1. september 2008 í fylgd með lögmönnum og nokkrum málsaðilum sem önnuðust leiðsögn. Í sömu ferð var vettvangur í málum nr. 1, 2 og 3/2008 einnig skoðaður en hér verður aðeins vikið að þeim hluta ferðarinnar sem snýr að máli nr. 4/2008.

Fyrri daginn var ekið frá Akureyri í góðu skyggni upp á Öxnadalsheiði eftir legu þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins milli punkta nr. 1 og 2 og kröfusvæði vegna Silfrastaðaafréttar skoðað sem og mörk afréttarins við Krókárdal.

Ekið var um Varmahlíð suður veg nr. 752, Skagafjarðarveg. Við Goðdali var ekið austur inn á veg nr. 758, Austurdalsveg, og hann ekinn suður að Skatastöðum. Farið var í kláfi yfir Austari Jökulsá. Austan ár fóru heimamenn yfir staðhætti og sást inn að punkti nr. 8 í kröfugerð íslenska ríkisins um þjóðlendu. Skyggni var mjög gott og sást vel inn Austurdal. Farið var inn að Ábæ. Ekið var til baka til Akureyrar þar sem ferðinni lauk.

Seinni daginn var ekið frá Akureyri suður eftir vegi nr. F821, Eyjafjarðarleið vestari, og ekið inn á ágreiningssvæði vegna Nýjabæjar og Ábæjar. Við Lambalækjardrög var ekinn slóði til norðurs að leitamannakofanum Grána þar sem heimamenn sýna hvar þeir telji mörk milli Austurdals og Fjallanna liggja. Að því loknu var slóðinn ekinn til baka og vegur nr. F821 ekinn vestur að Laugafelli. Ekið var til vestur frá Laugafelli, í slæmu skyggni, eftir vegi nr. F752, Skagafjarðarleið að Bleikáluhálsi. Ekið var suður fyrir Bleikáluháls og litið til farvegs Bleikálukvíslar sem sögð var liggja á mörkum Hofs eða Lambatungna og austurhluta Hofsafréttar. Ekki sást yfir á kröfusvæði vegna Lambatungna og Hofs vegna slæms skyggis. Að því loknu var ekið til baka út á veg nr. F752 og út Vesturdals til Varmahlíðar þar sem ferðinni lauk.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Þórarinn Magnússon, Frostastöðum í Skagafirði, mættur vegna Silfrastaðaafréttar; Agnar H. Gunnarsson, Miklabæ. Oddviti Akrahepps; Einar Gunnarsson, Flatatungu; Rögnvaldur Ólafsson, Flugumýrarhvammi, mættur vegna Ábæjar og Nýjabæjar; Gísli Frostason, Varmahlíð, mættur vegna Ábæjar og Nýjabæjar; Gísli Jóhannsson, Bjarnastaðahlíð, mættur vegna Austurhluta Hofsafréttar; Borgþór Borgarsson, Hofsvöllum, mættur vegna Hofsafréttar

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5 SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um einstök landsvæði sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu getur varðað, að því leyti sem þær fjalla um afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Er þar að mestu fylgt tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttarmálum á svæðinu almennt.³

5.1 Landnám og saga

Eftir frásögn Landnámu var eitt stærsta landnám á Íslandi í Skagafirði. Er það eignað Eiríki Hróaldssyni en hann nam land frá Gilá [Gljúfurá] um Goðdali alla og ofan til Norðurár.⁴ Þjó hann að Hofi í Goðdölum. Annar landnámsmaður í firðinum var Önundur vís er nam land upp frá Merkgili, en eystra dal allt fyrir austan. Síðan segir *Landnáma*:

En þá er Eiríkr vildi til fara at nema dalinn allan alt fyrir vestan þá felldi Önundur blótspán⁵ til, at hann skyldi verða vís, hvern tíma Eiríkr mundi til fara at nema dalinn, ok varð þa Önundur skjótari ok skaut yfir ána með tundröru ok helgaði sér svá land fyrir vestan ok bjó milli á.⁶

Einnig mun maður að nafni Tungu-Kári hafa numið land í Skagafirði. Landnám hans var á milli Norðurár og Merkgils og settist Kári að í Flatungu. Í *Landnámu* segir: „Frá honum eru Silfrstæðingar komnir“⁷.

Annar landnámsmaður í firðinum var Þorbrandur örrek. Nam hann land upp frá Bólstaðará Silfrastaðahlíð alla og Norðurárdal allan fyrir norðan. Við hann er kennd Örreksheiði⁸ upp frá Hökustöðum. Þorbrandur bjó að Þorbrandsstöðum.⁹

5.1.1 Sýslumörk

Eggert Briem sýslumaður í Skagafjarðarsýslu samdi lýsingu á sýslunni á s.hl. 19. aldar. Þar kemur fram að suðurmörk sýslunnar séu fram á öræfi. Í lýsingunni segir enn fremur:

³ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 18. Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁴ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 231.

⁵ At fella blótspán var að leita fréttu með einhvers konar hlutkesti, þar sem notaðir voru merktir spænir sem helgaðir höfðu verið á einhvern hátt. Sjá Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 234. (Sturlubók)

⁶ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 231 og 233-234. (Sturlubók). Önundur hefur numið Austurdal, a.m.k. austan Jökulsár og e.t.v. einnig vestan ár, ef treysta má sögn Landnámu sem virðist æði þjóðsagnakennd. Sjá Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 234. (Sturlubók).

⁷ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 234.

⁸ Jakob Benediktsson taldi Örreksheiði sennilega hið sama og Hörgárdalsheiði.

⁹ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 234. (Sturlubók). Fullvíst er talið að landnámsjörðin Þorbrandsstaðir sé sami bær og nefndur hefur verið Ytri-Kot síðustu tvær aldirnar. Samkvæmt þessu hefur landnám Þorbrands náð neðan frá Bólúá upp um Norðurárdal norðan Norðurár, yfir lönd Silfrastaða, Ytri-Kota og Fremri-Kota. Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar IV-Akrahreppur. Sauðárkrókur*. 2007, bls. 421.

Mælifell á og allmikið land til fjalla. Fram og upp undan staðnum stendur Mælifellshnjúkur, er hæst fjall er í þessum fjallgarði. Þar fyrir framan liggur Hofsafrétt. Fjalllendi það, er liggur fyrir framan byggð í Skagafirði, og takmarkar sýsluna að sunnan, er Hofsjökull, er öðru nafni heitir Arnarfellsjökull.

Að austan liggur Eyjafjarðarsýsla, og myndar takmörkin fjallgarður, er gengur norður eftir nesi því, er liggur milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar, og endar við Almenningsnöf. Einn hluti þessa fjallgarðs er Myrkárjökull, og nokkru norðar Unadalsjökull; liggja sýsluskilin fyrir austan hann.¹⁰

Halldór Jónsson skrifar um takmörk Húnavatnsþings sem eru svohljóðandi á móts við Skagafjörð:

Að austan liggja sýslumörkin sem næst vatnaskilum þeim, er verða á fjallgarðinum milli Skagafjarðar og Húnavatnssýslna, frá Deildarhamri á Skaga að Einarsdal. Þaðan ræður Svartá upptökum, síðan sjónhending í upptök Ströngukvíslar austan Sátu við Hofsjökul. Sú vegalengd er um 140 km að sjónmáli.¹¹

5.2 Silfrastaðir og Silfrastaðaafréttur

Hér verða raktar heimildir um Silfrastaði í Akrahreppi, einkum með tilliti til Silfrastaðaafréttar. Í kafla 5.10 er fjallað nánar um afrétti og afréttarnot, meðal annars á Silfrastaðaafrétti, sjá einkum kafla 5.10.2.

Í Landnámu segir að Tungu-Kári sem bjó í Flatatungu, hafi verið ættfaðir „Silfrstæðinga“.¹²

Getið er um rekaeign kirkjunnar á Silfrastöðum í máldagabók Auðuns biskups rauða frá 1318.¹³ Það sama á við í máldaga frá 1344 úr registri Egils biskups Eyjólfsssonar.¹⁴ Í máldagabók Péturs biskups Nikulásssonar frá 1394 og síðar er sem fyrr getið rekaeignar Silfrastaðakirkju en við hefur bæst jörðin Hökustaðir¹⁵ sem kirkjan fékk að gjöf.¹⁶ Hvorki er getið jarðeigna né ítaka Silfrstaðakirkju í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar.¹⁷

Einar Þorleifsson seldi Bessa Einarssyni jörðina Héraðsdal fyrir Silfrastaði með kaupgerningi sem fram fór 25. mars 1448. Að sögn Bessa fylgdi jörðin Egilsá kirkjunni en ef hún yrði ekki eign kirkjunnar lofaði hann að gjalda hálfvirði hennar í

¹⁰ Eggert Briem, „Sýslulýsing yfir Skagafjarðarsýslu 1863-72“, *Skagfirðingabók XI* (1982), bls. 10.

¹¹ Halldór Jónsson, „Húnavatnsþing“, *Húnaþing I*, [Án útgáfustaðar], 1975, bls. 3.

¹² Íslensk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 234.

¹³ DI II, bls. 462, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁴ DI IV, bls. 11, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵ Hökustaðir eru vafalaust sami bær og Fremikot. Sjá neðanmálsgrein útg. Landnámu; Íslensk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 235.

¹⁶ DI III, bls. 519, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷ DI V, bls. 296, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

peningum.¹⁸ Finnbogi Jónsson lögmaður útnefndi tylftardóm á alþingi 30. júní 1502, til að skoða og dæma þau bréf og skilríki Gríms Pálssonar um skóginn í Skógartungum fyrir ofan og neðan reiðgötur. Bréfin og skilríkin sem Grímur framvísaði sýndu að umræddur skógur hafði fylgt Silfrastöðum. Hann hefði verið í hennar eigu og fyrst verið haldinn af Sigmundi Einarssyni um 20 ár eða lengur átölulaust, svo af Margréti Vigfúsdóttur, konu Þorvarðs Loftssonar, á meðan hún átti og loks af Páli Brandssyni meðan hann hélt Silfrastaði. Dómurinn komst að þeirri niðurstöðu að Grímur mætti halda umræddum skóg.¹⁹ Hallóttu Þorleifsdóttir fékk Silfrastaði, hundrað hundruð að dýrleika, í sinn hlut samkvæmt skiptabréfi eftir þá feðga Þorleif Grímsson og Grím Þorleifsson sem bréfað var 2. september 1560.²⁰ Í skiptabréfi eftir Þorleif Grímsson, frá 5. júlí 1569, eru hálfir Silfrastaðir sagðir 60 hundruð að dýrleika.²¹ Hallotta Þorleifsdóttir fékk í sinn hlut hálfu Silfrastaði, 60 hundruð að dýrleika, í skiptum sem fram fóru 2. september 1569 eftir Þorleif Grímsson á milli barna hans frá seinna hjónabandi.²² Guðbrandur biskup Þorláksson gerir athugasemd við annað skiptabréf eftir Þorleif Grímsson, sem talið er frá 2. september 1569, en aftan á bréfið er eftirfarandi klausa:

Hier helld eg Silfrastade ½ lx hndr. med halfum Kotum og af þui er su jord ecki nefnd. og ecki helldur fremre Kot. þuiat það er kirkiu eign. Þesse nedre Kot atti Ormur half. med Silfrastodum. enn Hallotta half med halfum Silfrastodum.²³

Þann 5. nóvember 1580 afhenti Jón Jónsson Gunnlaugi Ormssyni jarðirnar Leyning og Villingadal í Eyjafirði, Ystuvík og hálfan Jökul. Þetta var í samræmi við samkomulag sem kvað á um að í staðinn fengi Jón hálfu Silfrastaði, Egilsá og Þorbrandsstaði.²⁴

Jón Sigurðsson lögmaður dæmði um lambarekstur og toll í Silfrastaðaafrétt þann 27. september 1611:

[...] dæmdum vier med fullu doms adkuædi, alla buendur i Saugdu takmarki, þa sem x lomb eiga e[ð]a þaðann af fleyre skyllduga ad reka sin lomb i fyrnefnda Sylfrastada afriett, epter logmalinu og giallda lambatoll epter þvi sem bijvijsast ad gomlum vana vid hafa hver einn um s[i]c. Enn gielldfie skal þangad ecke rekast, nema þeirra sem med Brefum eda maldogum bevisa laga jtolu, Enn hvad margt fie afriettinn ma bera sie under xij Bænda virdingu oc

¹⁸ DI V, bls. 25, sbr. skjal nr. 2 (B.1) og skjal nr. 2(33) a-b.

¹⁹ DI VII, bls. 606-608 og 928, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁰ DI XIII, bls. 521, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²¹ DI XV, bls. 290-292. Hundruðin hafa því líklega verið tólfræð í skiptabréfinu frá 2. september 1560, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²² DI XV, bls. 308, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²³ DI XV, bls. 307. Guðbrandur var biskup að Hólum 1570-1627, sbr. Páll Eggert Ólason, Íslenzkar æviskrár II, bls. 114. Sá Ormur sem Guðbrandur getur er Ormur Jónsson lögmaður sem átti Þorbjörgu, dóttur Þorleifs Grímssonar á Möðruvöllum, sbr. Páll Eggert Ólason, Íslenzkar æviskrár IV, bls. 101-102, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁴ Skjal nr. 2 (39) a-b.

alite Sem hreppstiorara j somu sveit til nefna hvad eirnenn logmalid avikur, Med eignar mannsins edur hand umbodz manns vidurvist. Enn eignar madur Sylfrastada late Rett uppsmida, þar sem ad fornu verid hefur, og þar sem eignar madur oc buendur verda a eitt satter, og hentug vera þyker. Enn sveitar bændur halldi henni vid magt ad alldaudli sidann. Enn um fiallgaungur a haust talar svo logmaled: Hver madur er Saude a skal ganga a fiall eitt sinn oc um landeign sina, hvort sinn sem logrett skal vera a haust, Enn skipta so odrum gaungum sem hreppstiorar giora rad fyrir. Sekur er sa madur halfre mork vid kong er ei geingur umm landeign sina og abyrgest Saude vid þa er eiga, alla sem i haust leit voru siener [svo], þa er hann atti gaunguna. Þvi dæmdum vier ad sa fiallgaungur a haust sem Rekstrar a von skjilddi vera eptir þui sem hreppstiorar og bændur verda asatter epter laganna hliodann oc epter tilfellingum onaudsynium, og hvor madur sem rekur fie skylldur ad senda fulltjida mann til gaungu oc Reksturs.²⁵

Fram kemur í vísitasíu Silfrastaða frá 2. október 1663, að kirkjan eigi Fremri kot og Krákugerði með Hálfðanartungum:

Kyrkiann ä Sylfrastódum [...] Annad huad kirkiunne tilheyrer aff rekum, Jtókum og affriettum Verda eigendur Rejkningskap ä ad gióra effter þuj sem bevýsad verdur aff brefum og mäldógum gómlum. Kýrkiann ä Jórd framm ä Nordur ärdal xx hndr. sem eru fremrj kot, og byggist fyrer fimm ærgillde. ... J Portionem fellur ärlega ... Krákugierde med Hälffðänartungum er hallded heima land. ... Þann 2. dag octobris Anno 1663.²⁶

Silfrastaðir eru virtir á 80 hundruð í Jarðabók 1713. En með Krákugerði og Hálfðanartungum er jörðin metin á títútu hundruð. Í lýsingu segir eftirfarandi um afrétti tvo sem kirkjan átti á Öxnadalsheiði og Hörgárdalsheiði.

Sumarhagar og vetrarhagar merkilega góðir. Útigangur fyrir sauðfje á vetur næsta því óbilandi, nema voveiflegir áfreðar eður lognsnjóar byrgi. [...]

Afrjetti á jörðin tvo, annan hálfu Öxnadalsheiði vestanverða, en í það eiga aðrar jarðir ítök, sem síðar mun getið verða. Annan hálfu Hörgárdalsheiði vestan- eður sunnan verða; geldfjár og lamba upprekstur hafa Blönduhlíðarmenn í afrjett þennan, annaðhvort fyrir toll til ábúandans á Silfrastöðum eður hann eftirgefur þeim tollinn fyrir góðvilja. Tollurinn er lamb af xx og ekki meira, ef ekki gemur góðvilji til. Sama upprekstur og með sömu kostum brúkar Norðurárdalur og bygðin austari Jökulsá allt fram að Merkgili.

Skógur hefur verið á Öxnadalsheiði og er hann nú eyddur, so ekki er eftir nema rifhrís og fjalldrapi; er nú kolgjörð keypt.²⁷

Einnig eru nefndar hjáleigurnar *Ausugierdi* og *Ketelsstader*.

²⁵ Skjal nr. 2 (37) a-b.

²⁶ Skjal nr. 2 (26).

²⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 150-151.

Á manntalsþingi 7. maí árið 1796, var upplesin lögfesta fyrir Silfrastöðum. Innihalds lögfestunnar var ekki getið á þinginu.²⁸ Á manntalsþingi árið eftir, 6. maí árið 1797, var einnig lesin upp lögfesta fyrir Silfrastöðum. Innihalds lögfestunnar var ekki getið á þinginu.²⁹

Í jarðamati 1804 kemur fram við jörðina Silfrastaði, að leiguliði jarðarinnar fái 6 ríkisdala tekjur árlega af afrétti jörðinni tilheyrandi.

For græsgang paa en Jorden tilhørende Afret oppebær Leilændingen omtrent 6 rd. aarlig. Udmarken Elvebrud underkastet.³⁰

Á manntalsþingi 12. júní árið 1819, höldnu að Stóru-Ökrum, forbauð Jón Erlendsson hreppstjóri, leyfislausan nauta- og hrossarekstur á Silfrastaðaafrétt.³¹

Á manntalsþingi 3. júní árið 1822, lýstu sveitarmenn óánægju sinni yfir byggingu á Hálfánartungum. Þeir töldu sig ekki geta haft frjáls afnot af afréttinni vegna hennar, einkum þar eð Sigurður, ábúandi, hafði ekki staðið í skilum. Niðurstaða réttarins var sú að bygging þar skyldi ekki haldast lengur en yfirstandandi fardagaár.³²

Á manntalsþingi 2. júní árið 1830, var birt lögfesta frá 7. maí 1789, frá Vigfúsi sýslumanni Scheving, fyrir jörðinni Silfrastöðum sem og kirkjujörðinni Fremrikotum.³³ Sömuleiðis var lögfesta lesin upp á manntalsþingi 22. maí árið 1837, dagsett 9. maí 1789.³⁴

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að undir Silfrastöðum liggji víðlend og landgóð afrétt sem meiri hluti Akrahrepps noti til upprekstrar gegn gjaldi.

Undir jörðina Silfrastaði liggur víðlend og landgóð afrétt sem brúkuð er til upprekstrar fyrir meiri hluta Akrahrepps á móti borgun. Afrétt þessa meta matsmenn ígildi 12 hundraða.³⁵

Á manntalsþingi 28. maí árið 1862, var upplesin lögfesta, dagsett 27. maí 1862, fyrir jörðunni Silfrúnarstöðum og Silfrúnarstaðaafrétti.³⁶ Á sama manntalsþingi kom eftirfarandi fram um rekstur trippa á Silfrastaðaafrétt:

33. Sömuleiðis um að reka öll trippi til afrétta ekki seinna [ofan línu] en um fardaga og var það ákveðið og samþykkt, að þeir, sem reka til Silfrúnarstada afréttar skuli sýna trippin á Silfrúnarstöðum um leið og þeir fara framhjá og gjöra grein fyrir hvað mörg eru frá hverjum bæ. Trippatollur skal goldinn að hausti með 32s fyrir hvert trippi til Jónasar bónda Jónathanssonar á Silfrúnarstöðum, en hann lofar að borga helfinginn þar af eða 16s fyrir hvert trippi í fyrirstöðutoll til Jónasar bónda Sigurðssonar á Fremrikotum, er tekur

²⁸ Skjal nr. 2 (84).

²⁹ Skjal nr. 2 (85).

³⁰ Skjal nr. 2 (25).

³¹ Skjal nr. 2 (86).

³² Skjal nr. 2 (87).

³³ Skjal nr. 2 (88).

³⁴ Skjal nr. 2 (89).

³⁵ Skjal nr. 2 (21).

³⁶ Skjal nr. 2 (90).

ad sér ad standa fyrir trippunum eptir megni. Reki nokkur trippi til afréttar, án þess ad sýna þau á Silfrúnarstöðum, þá skulu hlutadeigendur vera skyldir til ad borga 64s fyrir hvert slíkt trippi og sama borgun skal greidd fyrir utan hrepps trippi, sem þangað kynni ad verda rekin í leyfisleysi. Þessi borgun skiptist einnig til helfinga milli Silfrúnarstadamanna og fyrirstöðumanns.

Sigurdur bóndi Jónathansson á Vídivöllum geymdi sér rétt til ad leita álitu, hvort hid svonefnda Krossland, sem tilheyrir Vídivöllum og Miklabæ sé ekki svo mikid ad þar megi reka upp fleiri trippi enn frá þessum jörðum og til upprekstrartolls fyrir þau trippi, er þangað væru rekin, en ad öðru leiti: lofar hann fyrir sitt leiti: ad gjalda fyrirstödutoll fyrir sín trippi þetta ár, nefnil. 16v fyrir hvert þeirra. Trippin skulu rekin daglega til afréttar á þær stöðvar, sem Silfrúnarstadamadur tiltekur.³⁷

Á manntalsþingi 7. júní árið 1864, var samið um að Jónas bóndi Sigurðsson á Fremrikotum tæki að sér fyrirstöðu fyrir trippum á Silfrastaðaafrétt fyrir 18 ríkisdali en hreppstjóri P. Þórðarson, stúdent A. Arason og bóndi Ólafur Ólafsson á Réttarholti tóku að sér að sjá um og ábyrgjast að Jónas fengi sitt af hinum viðtekna trippatolli.³⁸

Á manntalsþingi 2. júní árið 1880, var þinglesin áskorun Jóns bónda Guðmundssonar á Silfrastöðum dags. 1. júní 1880 til þeirra er reka trippi á Silfrastaðaafrétt og ekki eiga ítök í henni, um að segja honum til trippatölnnar, með því hann gangi rækilega eftir trippatolli framvegis.³⁹

Á manntalsþingi 3. júní árið 1885 var þinglesin landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum á Öxnadalshéið.⁴⁰ Þá var landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum, einnig þinglesin á manntalsþingi 22. maí árið 1890.⁴¹

Þann 23. júlí 1885 tilkynnti umboðsmaður Silfrastaða eiganda Bakka í Öxnadal að þar sem að lögfestum Silfrastaða frá 1743, 1752, 1768 og 1870 hefði aldrei verið mótmælt af þeim sem land ættu á móti hefði hann samið merkjalýsingu fyrir jörðinni og látið þinglýsa henni. Skoraði umboðsmaðurinn á eiganda Bakka að taka afstöðu til merkjalýsingarinnar. Lögfesturnar fara hér á eftir:⁴²

Lögfesta fyrir Silfrastaði var útbúin 24. maí 1743:

Jörðina Silfrastaði með báðum kotunum og Krókárgerði á Norðurárdal [...] öll Yxnadalshéiði allt norður að kalldbaksá og þar þvert yfir, hvar með er meintur krákudalur, og aðrir þverdalir þeirrar heidar; sömuleiðis lögfesti ég alla Hörgárdalsheiði, sem er Silfrastaðaeign með hennar afdölum og þverdölum allt norður að Víkingsá og Lúpá.⁴³

³⁷ Skjal nr. 2 (91) a-b.

³⁸ Skjal nr. 2 (92).

³⁹ Skjal nr. 2 (93).

⁴⁰ Skjal nr. 2 (94).

⁴¹ Skjal nr. 2 (95).

⁴² Skjal nr. 4 (57).

⁴³ Skjöl nr. 4 (60) og 4 (62).

Sama texta, með lítilsháttar breytingum, er einnig að finna í lögfestum Silfrastaða frá 17. júní 1752 og 9. júní 1768. Helstu breytingarnar eru þær að í lögfestunni frá 1752 er Krókárgerði orðið Krákugerði og í þeirri frá 1768 stendur að jörðin Silfrastaðir sé með Fremri-Kotum á Norðurárdal og einnig kemur fram að Yxnadalsheiði hafi og sé óátalin Silfrastaðaeign.⁴⁴

Fyrir neðan textann í lögfestunni frá 1768 stendur:

[...] allt norður að Víkingsá og Lúpár ite. Hálfánartúngur, svo og einnig greindrar jarðar Silfrúnarstaða land, á hina síðuna er norðurá ræður að sunnan og vestan, allt að Bólstaðará, lögfesti jeg í svokölluð héraðsvötn ofan, og þaðan réttisíni austur á fjall sem vötn að draga.⁴⁵

Í lögfestu Silfrastaða frá 28. maí 1870 stendur:

[...] alla Yxnadals heiði norður að kallbaksá, og þar þvert yfir með kallbaksdal og krókárdal kinna megin, og Grjótárdal báðu megin, og alla Hörgárdals heiði, með hennar afdölum og þverdölum, allt norður að Víkingsá og Lúpá, sömuleiðis Hálfánartungur.⁴⁶

Í bréfi um merki Silfrastaða, sem lagt hefur verið fram, þar sem hvorki kemur fram nafn bréfitara, viðtakenda né dagsetning, eru athugasemdir Bakkaselseiganda við merkjum Silfrastaða.

Það er sje af bréfi Jóhannesar á Dýrfinnstöðum, að öllum þeim tilgreindu lögfestum fyrir Silfrastöðum með Yxnadalsheiði, (frá 1743, 1752, 1768 og 1870.) aldrei hefur verið mótmælt af þeim, sem landið eiga á móti, það er með öðrum orðum að hyð umspurða heiðarland hefur verið í eignar- og hefðarhaldi Silfrastaðaeiganda, að minnsta kosti frá 1743. Það er um marga mannsaldra. Þá sje jeg enga ástæðu fyrir Silfrastaða-eiganda, (eða ábúanda) að höfða mál um þetta efni. Jeg álit nóg að gjört með því sem Jóhannes hefur gjört (nf. að skrásetja merkja lýsingu og sýna hana þeim, sem land á móti samkvæmt 53. gr. laganna frá 17. mars 1882) Jóhannes kannast ekki við nokkurn ágreining um landamerki, hann heldur þau merki, sem haldinn hafa verið frá miðri 18. öld.

En Bakkaselseigandi vill ekki við þau merki kannast og kemur með nýmæli enda er hann þá skyldur til eptir allri rjettarvenju, að færa sönnur fyrir sínu máli, Hann er sá sem hlýtur að höfða málið, ef hann vill raska því sem hingað til hefur staðið, en Silfrastaðaeigandi býður átekta. Þótt Bakkaselseigandi vefengi nú þessi Landamerki sem Jóhannes hefur fyrir hann lagt, þá er það engin ástæða, hann verður að sýna og sanna með gögnum og vitnum að hann vyrkilega eigi þann rjett sem hann segist eiga.⁴⁷

⁴⁴ Skjöl nr. 4 (59), 4 (61) og 4 (62).

⁴⁵ Skjöl nr. 4 (59) og 4 (62).

⁴⁶ Skjal nr. 4 (58).

⁴⁷ Skjal nr. 4 (63).

Neðan við bréfið er bréf Jóhanns Þorkelssonar til Jónasar Sigurðssonar varðandi frekari málarekstur vegna ósamþykktra merkja Silfrastaða, dags. 26. febrúar 1886.

Í yfirlýsingu ábúanda Silfrastaða frá því um 1882 stendur:

Jeg og fleyri ályta eingvann vafa á því að öll bíli í Akrahrepp frá Kýrfisá fram að Norður á hafi tjezt til uppreksturs (almenning) á Silfrastaða afrjetti fyrir fulla borgun og að jarðirnar í sameiningu Miklibær og Vyðivellir eigi svo nefnt Krossland innan tjeðs afrjettis; sem upprekstrarland fyrir fje og hross þeirra án borgunar; nema fyrir stóðatoll, helst, að norðann.

Og enn fremur hafa jarðirnar Syðri brekkur, Axlarhagi, Frostastaðir, Hjaltastaðir, Djúpidalr, Hoskulsstaðir og Uppsalar með skilmálabréfi, tekið á leigu fyrir 30 kr árgjald bylið Hálfánartungur sem er innan afrjettarlandsins; til uppreksturs einungis fyrir Sauðfje þeirra, Þessar 7 jarðir vyrðist meiga ályta eins og aðrar Blonduhlyðar jarðir skildar að gjalda fulla hreppatolla að Silfrastöðum. En þar sem jeg er með 6. grein Biggingarbréfs míns, skildugur til að hafa löglega umsjón á Afrjettinum, svo sem Refaeyðing með fleyru, og kalla tolla að fullu fyrir haga og fyrir töðu, á fje, og hrossum, að undan teknum fyrirtjeðum jörðum, sem og líka Ytri kotum, Fremri kotum, og Krókárgerði, sem nú hafa eins og stendur gjaldfryan Upprekstur;

Þá verð jeg að ályta, eins og hingað til hefur verið og viðgengist, að öll hin ónefndu byli; eða ábúendur þeirra inna tjeðra takmarka í Akrahreppi sjeu skild að gjalda, sanngjarna fjár og trippatolla.

En efni og erindi bréfs þessa er af því vaxið að allflestir hafa tregðast með gjald á tollum.⁴⁸

Máli sínu til frekari stuðnings lætur bréfritari fylgja með bréf frá 25. maí 1848 en í því kvartar ábúandi Silfrastaða yfir slæmri innheimtu afréttartolla og óskar eftir betri háttum þeirra sem málinu tengjast. Í bréfinu stendur einnig:

Svo verð eg að géta þess; að eingin af þeim er upprekstur nota á Silfra staða afrétt má hér eptir reka fe, eða stóð á svo kallað land nema hann hafi þar til leifi þess, er því landi á að ráða, því þessi landspartur heyrir ekki Silfra stöðum til.⁴⁹

Í byggingarbréfi Silfrastaða frá 1. mars 1888 stendur:

Heimajörðinni Silfrastöðum fylgir Silfrastaðaafrijet, sem er upprekstrarland jarðanna No 168 - 186 og 197 - 213 í jarðabókinni frá 1861. Af þessum jörðum eru No 182 - 185 og 201 - 202 (Silfrastaðir, Ytrikot, Fremrikot, Krókárgerði, Víðivellir, Miklibær) lausar við að gjalda afrjettartoll, og ábúendur jarðanna No 170 - 172, 176, 181, 204 og 212 (Axlarhaga, Frostastaða, Hjaltastaða, Djúpadals, Uppsala, Höskuldsstaða, Syðribrekkna),

⁴⁸ Skjal nr. 4 (66).

⁴⁹ Skjal nr. 4 (66).

er hafa leigt Hálfánartungnaland til upprekstrar fyrir sauðfje, svara fjártollinum beinlínis til umráðamanns. Að öðru leyti, eru allir þeir, er upprekstur nota á afrjettina, skyldir að greiða ábúanda Silfrastaða afrjettartoll samkvæmt lögum og landsvenju, bæði fyrir sauðfje og tryppi. En aptur á móti ber leiguliða á sinn kostnað að annast grenjaleitir og dýravinnslu á afrjettinn eptir þeim reglum, sem þarum gilda.⁵⁰

Landamerkjabréf fyrir afréttarland Silfrastaða var útbúið þann 2. júní 1885 og því var þinglýst degi síðar:

Allt norður að Kaldbaksá, og þar þvert yfir, og sýnist að stefna þessi láti nærri, að merkin sjeu um Tjaldhól á flóanum og það til Vatnsgötu, er svo nefnist á veginum fyrir norðan Grjótá til fjallsegga beggja megin.

Þess er að geta, að engin á ítak innan þeirra merkja, sem ofanskrifuð landamerkjalyásing tilgreinir, nema sannað verði með löggildum máldaga fyrir næstkomandi aprílmánaðarlok 1886.⁵¹

Jóh. Þorkelsson skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði M. R. F. Lárusdóttur ekkju.

Mótmæli bárust þann 16. maí 1889 við landamerkjabréfinu frá 2. júní 1885. Þau fara hér á eftir:

Hjer með mótmælum og neitum vjer undirskrifaðir eigendur Bakka og Bakkasels í Yxnadal landamerkjalyásingu þeirri sem rangri á móts við tjeða eign vora, er Jóhannes sál. Þorkelsson á Dýrfinnustöðum ljet þinglýsa á manntalsþingi að Stóru-Ökrum 3. júní 1885, í umboði frá M. R. F. Lárusdóttur fyrir eignarjörðu hennar Silfrastöðum með Yxnadalsheiði að Kaldbaksá og þar þvert yfir um svonefndan Tjaldhól, og lýsum vjer hjermeð eign vorri á landinu frá Grjótá að vestan austur yfyrir Tjaldhól og þar þvert yfir og fyrir bjóðum vjer hjermeð alla brúkun á tjeðum landsparti nema með voru fullkomna leyfi, og lýsum vjer hjermeð að yfir því að vjer munum nota umrædda landeign vora eins hjer eptir sem hingað til, og eigi sleppa tjeðu landi úr eigu vorri, nema sannað verði hið gagnstæða með dómi.⁵²

S. Jónasson og J. Jónasson skrifuðu undir mótmælalabréfið. Því var þinglýst 23. maí 1889.

Landamerkjabréf fyrir Silfrastaði var útbúið 31. mars 1890 og þinglýst 22. maí sama ár:

Vestan að Silfrastaða heimalandi liggja Hjeraðsvötn. Að norðan ræðr bein lína frá Hjeraðsvötnum í Bóluárgil og síðan Bóluá, það sem árgilið heldur, uppí botn á yzta Þvergili. Þaðan eptir háfjallinu austur í Kotabotna. Að austan Kotagil og síðan Kotá ofan í Norðurá, er ræðr merkjum að sunnan, vestur í Hjeraðsvötn. Að Silfrastaðaafrjett liggur Valagilsá frá því hún fellur í

⁵⁰ Skjal nr. 4 (65).

⁵¹ Skjal nr. 2 (2).

⁵² Skjal nr. 2 (16).

Norðurá, út á bak við Kotaheiði, upp til þess, er Fletjárdalslækr rennur í hana, Þá ræðr hann fram í botn á Fletjardal. Þaðan yfir háfjallið norðr í botn á Fletjardal Fylsmýrum og Kleifum. Þaðan yfir fjall í Smaladalsbotn. Þaðan yfir fjall í botn á Seljadal og Horni. Þá yfir í Miðdalsbotn. Þaðan í Lúpá á Hörgárdalsheiði, norðanvert við Hörgárdalstungur. Ræður svo Lúpá og Víkingsá fram í botn á Víkingsdal. Þá yfir fjall í Vatnsgötu á Öxnadalsheiði, þarsem vötnum fyrst hallar vestur af heiðinni. Þaðan beina línu um Tjaldhól í Kaldbaksá, er ræður merkjum fram í botn á Kaldbaksdal, austan við Kinnar. Þá yfir fjall í Krókárdalsbotn, fyrir sunnan Austurgil. Þaðan yfir fjall í Einidalsbotn. Ræður svo Einidalsá ofan til þess, er hún fellur í Króká. Þá ræðr Króká ofan í Norðurá og síðan Norðurá ofan til þess, er Valagilsá fellur í hana. Innan þessara ummerkja á Silfrastaðaafrijettt liggur Krossland, tilheyrandi Miklabæ og Víðivöllum. Sunnan að því liggur Norðurá, en að vestan Valagilsá upp til þess er Smalalækur rennur í hana. Þaðan ræðr bein stefna, eptir hæðinni neðan við Smaladalinn, upp í Landshnjúk eða fjallsbrúnina fyrir ofan Landið, er ræðr merkjum að norðan. Austan að því liggur Seljadalsá upp að Landsendagjá, og þaðan ræðr bein lína, eptir hæðunum neðan við Seljadalinn, upp í fjallsbrún móti Horni neðan til.

Einnig eiga nefndar jarðir, Miklibær og Víðivellir, hrossa og nauta upprekstur á Silfrastaða afrijettt, og Stóru Akrar geldneyta upprekstur á afrijetttina.⁵³

Ólafur Briem skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði Marenar Lárusdóttur. Það var samþykkt af Stefáni Sveinssyni, eiganda Uppsala og Sveini Friðrikssyni, ábúanda Ytrikota.

Á manntalsþingi 1. júní árið 1892, höldnu að Stóru-Ökrum, var þinglesin yfirlýsing Steingrims Jónssonar á Silfrastöðum viðvíkjandi Silfrastaðaafrijettt, dags. 10. mars 1892. Yfirlýsingu Steingrims var mótmælt af hlutaðeigendum.⁵⁴ Þá var þinglesið á manntalsþingi að Stóru-Ökrum, 25. maí 1899, afsalsbréf Steingrims Jónssonar á Silfrastöðum dags. 6. nóvember 1898 fyrir Silfrastaðaafrijettt til hreppsnefndarinnar í Akrahreppi en á sama þingi var þinglesin yfirlýsing Björns Péturssonar á Hofsstöðum um að hann banni öll kaup og sölu á Silfrastaðaafrijettti, sem skerði rétt eignarjarða hans, Syðribrekkna, 3/4 úr Ytribrekkum og 1/2 Dýrfinnastöðum.⁵⁵

Fram kemur í kaflanum um Silfrastaði í fasteignamati 1916–1918 að jörðin eigi frían upprekstur í Silfrastaðaafrijettt. Einnig stendur að undan jörðinni hafi verið seldar Silfrastaðaafrijettt og Hálfánartungur.⁵⁶

Í skrá yfir afrijetttir, eignaheimildir og landamerki [í Skagafjarðarsýslu] frá 1985 frá sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu og bæjarfógetanum á Sauðárkróki stendur m.a.:

[Afréttarmörk] Silfrastaðaafrijettt (5754).

⁵³ Skjal nr. 4 (39)

⁵⁴ Skjal nr. 2 (96).

⁵⁵ Skjal nr. 2 (97).

⁵⁶ Skjal nr. 2 (20).

Austurmörk á Öxnadalsheiði – Girðing milli Kaldbakshnjúks og Heiðarfjalls – þessi mörk eru austan sýslumarka en Skagfirðingar áttu Bakkasel áður fyrir og við sölu halda þeir eftir landi.

Frá Heiðarfjalli um Grjótárdalsdrög – norður eftir miðjum Víkingsdal. Í Víkingsdal er ekki girt á mörkum heldur er girt vestan til í dalnum, í staðinn fá Skagfirðingar að reka 100 hross yfir til Eyfirðinga.

Úr Víkingsdal eru mörkin um Lúpuá í Lúpuárhnjúk þaðan vestur á vatnaskilum í Suðurárdalshnjúk og Reykjanibbu.

Vesturmörk, þ.e. milli heimalanda Skagfirðinga og afréttar, eru þar sem vötnum hallar. Þvínæst eru mörkin um Valagilsá og Stóralæk í Krókárgerðisfjall. Að sunnan ráða Vatnaskil (milli Tungudals og Krókárdall) í vestanverðan Kaldbakshnjúk.

Þessar upplýsingar fengust hjá Sveini Gíslasyni og Sveini Sveinssyni í Frostastöðum.⁵⁷

Silfrastaðaafreittur er nú nýttur sem upprekstarland fyrir búfé af jörðum í Akrahreppi.

5.3 Egilsá

Sumarliði Þorsteinsson seldi Benedikt Brynjólfssyni Sauða með reka m.a. fyrir Egilsá með kaupgerningi sem fram fór 3. apríl 1391.⁵⁸ Einar Þorleifsson seldi Bessa Einarssyni jörðina Héraðsdal fyrir Silfrastaði með kaupgerningi sem fram fór 25. mars 1448. Að sögn Bessa fylgdi jörðin Egilsá kirkjunni en ef hún yrði ekki eign kirkjunnar lofaði hann að gjalda hálfvirði hennar í peningum.⁵⁹ Í skiptum á eignum Þorleifs Grímssonar og Gríms sonar hans, sem bréfuð voru 2. september 1560, er í beinu framhaldi af Silfrastöðum minnst á Egilsstaði sem séu 30 hundruð að dýrleika. Hér er líkast til um skrifaravillu að ræða og átt sé við Egilsá því í annarri lakari uppskrift af skjalinu stendur Egilsá sem þar er sögð 20 hundruð að dýrleika.⁶⁰ Egilsá, 30 hundruð að dýrleika, bregður fyrir í síðari arfaskiptum eftir Þorleif Grímsson sem bréfuð voru 5. júlí 1569.⁶¹

Þann 5. nóvember 1580 afhenti Jón Jónsson Gunnlaugi Ormssyni jarðirnar Leyning og Villingadal í Eyjafirði, Ystuvík og hálfan Jökul. Þetta var í samræmi við samkomulag sem kvað á um að í staðinn fengi Jón hálfu Silfrastaði, Egilsá og Þorbrandsstaði.⁶²

Í Jarðabók 1713 kemur eftirfarandi fram um afréttarmál Egilsár.

⁵⁷ Skjal nr. 4 (70).

⁵⁸ DI IX, bls. 21; sbr. einnig DI VIII, bls. 14 en þar er dagsetningin röng, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁵⁹ DI V, bls. 25, sbr. skjal nr. 2 (B.1) og skjal nr. 2 (33) a-b.

⁶⁰ DI XIII, bls. 519 og 521, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁶¹ DI XV, bls. 290, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁶² Skjal nr. 2 (39).

Þegar einhvörir reka lömb sín á Egilsdal, tekur ábúandi hálfu fjallatolla, en það er ekki altítt og nokkrum sinnum öngvir. [...]

Ekki rekur ábúandi geldfje á Silfrastaða afrjett, enn þótt þeir eigi það frjálst fyrir toll ut supra.⁶³

Á manntalsþingi, 3. júní 1822, höldnu að Stóru Ökrum, var lesin lögfesta Þorláks Símonarsonar fyrir Egilsá.⁶⁴ Tuttugu árum síðar var enn lesin lögfesta, dags. 2. júní 1842, á manntalsþingi sama dag, frá Stefáni Tómassyni á Egilsá, fyrir eignarjörð hans, nefndri Egilsá. Bóndinn Gísli Stefánsson í Flatatungu mótmælti þessari lögfestu.⁶⁵

Í jarðamati 1849 kemur eftirfarandi fram um beitarmál:

Engjar eru snöggendar í meiri part virtar, og reitingslegar, þýfðar og ekki vel heygóðar. Landrými nægilegt, sumarhagi allgóður á svokölluðum Egilsdal, sem er stór dalur, en mjög grýttur og skriðufallinn, vetrarþéttur í meðallagi.⁶⁶

Landamerkjabréf fyrir Egilsá var útbúið þann 16. maí 1885 og því var þinglýst 31. júní sama ár:

Að austan, milli Egilsár og Borgargerðis, ræður svonefnt Geldingsgil, glöggt ofan af háfjalli, niður til Norðurár; að norðan, frá nefndu Geldingsgili til Egilsdalsár, ræður Norðurdalsáin; að vestan og sunnan ræður Egilsdalsáin frá Norðurá alla leið til upptaka og svo háfjallið milli Egilsdalsins og Norðurdalsins, norðvestur í áður nefnt Geldingsgilsskarð.

Ítak jörðin Flatatunga og hjáleigan Tungukot eiga tollfrían upprekstur á Egilsdalinn, en kosti að hálfu við Egilsá refaeyðingu.⁶⁷

Þorkell Pálsson [strikað hefur verið í Pálsson] skrifaði undir landamerkjabréfið. Hann mun einnig hafa verið eigandi Flatatungu.⁶⁸ Það var samþykkt af Jakobi Benediktssyni eiganda Borgargerðis.

Á manntalsþingi 3. júní árið 1885, var þessi landamerkjaskrá fyrir Egilsá þinglesin.⁶⁹

Fasteignamat 1916 segir jörðina eiga upprekstur í eigið land (Egilsdal).⁷⁰

Í nóvemberlok 2008 skrifuðu eigendur Bakkasels og Almennings í Hörgárbyggð, Silfrastaðaafreittar, Egilsár, Flatatungu og Merkilgils í Akrahreppi undir yfirlýsingu um landamerki jarða þeirra. Þar kemur fram að þau séu:

[...] sammála um að vatnaskil ráði landamerkjum jarða okkar þar sem lönd okkar liggja saman á fjallinu milli Seldals í Hörgárbyggð og Egilsárdals,

⁶³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX, bls. 155.

⁶⁴ Skjal nr. 2 (100).

⁶⁵ Skjal nr. 2 (101).

⁶⁶ Skjal nr. 2 (127).

⁶⁷ Skjal nr. 2 (5).

⁶⁸ Skjal nr. 2 (6) og Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 457, 473.

⁶⁹ Skjal nr. 2 (102).

⁷⁰ Skjal nr. 2 (127).

Tungudals og Merkidals í Skagafirði, enda er enga aðra lýsingu á merkjum að finna milli þessara jarða í landamerkjabréfum þeirra.⁷¹

Yfirlýsingunni fylgdi uppdráttur af landamerkjum jarðanna en undir hana skrifuðu Guðmundur Sigvaldason, sveitarstjóri Hörgárbyggðar, Agnar H. Gunnarsson oddviti Akrahrepps, Einar Gunnarsson, Kristín Guðmundsdóttir og Sigurbjörg Guðmundsdóttir.

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Egilsá frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.4 Flatatunga

Minnst er á Flatatungu í *Landnámu*. Þar segir að Tungu-Kári hafi búið og landnám hans verið á milli Norðurár og Merkigils og Kári sest að í Flatatungu. Í *Landnámu* segir: „Frá honum eru Silfrstæðingar komnir“⁷².

Í máldagabók Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318 er ekki að sjá að kirkjan á Flatatungu eigi nein landsvæði heldur aðeins reka á Skaga.⁷³ Flatatungu er ekki getið í máldagabók Péturs biskups Nikulássonar frá 1394 og síðar nema í máldaga Miklabæjar í tengslum við reka á Skaga.⁷⁴ Sömu upplýsingar koma hins vegar fram í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar og koma fram í máldaganum frá 1318.⁷⁵ Hjónin Þórólfur Brandsson og Guðrún Bjarnadóttir áttu í jarðakaupum við Kristínu Björnsdóttur í löglegu umboði Þorleifs Árnasonar, eiginmanns hennar, sem bréfuð voru 20. janúar 1428 á Glaumbæ. Þar seldu þau Kristínu jörðina Flatatungu með öllum gögnum og gæðum, hlutum og hlunnindum, að fornu og nýju sem ei væri undan jörðinni komið með löglegum hætti. Þórólfur sagði til kirkjuskyldar í Flatatungu en þar ætti að vera heimilisprestur og skýrði frá rekaeign jarðarinnar. Kristín galt í staðinn jörðina Syðri Bægisá.⁷⁶ Flatatungu er að finna í kirknatali úr tíð Jóns biskups Vilhjálmssonar frá því um 1429.⁷⁷ Í skiptum eftir Kristínu Björnsdóttur, líkast til frá 3. maí 1458, er Flatatunga sögð vera 90 hundruð að dýrleika.⁷⁸ Sigmundur prestur Steindórsson pantsetti, með bréfi frá 11. júlí 1478, Ólafi biskup Rögnvaldssyni Flatatungu, 100 hundruð að dýrleika, vegna sekta við biskup en áskildi sér lausn á jörðinni innan þriggja ára.⁷⁹ Jón Sigmundsson gaf leyfi sitt fyrir því að séra Sigmundur, faðir hans, pantsetti Ólafi biskupi Flatatungu samkvæmt

⁷¹ Skjal nr. 8 (6).

⁷² Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 234.

⁷³ DI II, bls. 462, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁷⁴ DI III, bls. 565., sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁷⁵ DI V, bls. 292. Minnst er á Flatatungu varðandi reka í máldaga Miklabæjar, sbr. bls. 324, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁷⁶ DI IV, bls. 352-353, sbr. DI V, bls. 209, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁷⁷ DI IV, bls. 381, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁷⁸ DI V, bls. 162, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁷⁹ DI VI, bls. 143-144, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

vitnisburðarbréfi sem skrifað var samdægurs.⁸⁰ Solveig Þorleifsdóttir lýsti því, með bréfi 15. apríl 1479, að hún hafði gengið í borgun fyrir séra Sigmund Steindórsson við Ólaf biskup um að greiða honum 100 hundruð samkvæmt sættarbréfi þeirra. Hins vegar skilur hún undir sig og sína erfingja það sem hún greiddi í Flatatungu og lýsir Jón Sigmundsson óheimilt að veðsetja jörðina.⁸¹ Solveig keypti Flatatungu af Jóni Sigmundssyni, syni sínum, fyrir Staðarhól í Saurbæ, með bréfi frá 3. maí 1479.⁸² Solveig fékk Jóni Víðidalstungu með kirkjujörðum í Víðidal, með bréfi frá 7. maí 1479, en í staðinn gaf Jón kvitt og ákærulaust allt tilkall til Flatatungu.⁸³ Í skrá yfir jarðeignir Solveigar frá því um 1479 er Flatatunga sögð 80 hundruð að dýrleika.⁸⁴ Flatatungu er að finna á meðal jarðagóss Hólakirkju í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.⁸⁵ Hún er sögð staðarins bú í skrá um eignir Hóladómkirkju og Hólastóls eftir Jón biskup Arason fráfallinn sem tekin var saman 25. desember 1550.⁸⁶

Í Jarðabók 1713 kemur fram að til Flatatungu heyri einnig jörðin Tungukot, hún sé um 10 hundruð af þeim 60 hundruðum sem jörðin er metin á.

Hálfan Egilsdal á jörðin, sem stundum brúkast fyrir afrjett sem sagt er um Egilsá. [...]

Geldfjárupprekstur í Silfrastaða afrjett fyrir toll brúkast ei. [...]

Hinglastader heitir hjer i landinu og sjást þar byggíngarmerki og túnstæði. Enginn minnst þar hafi nokkurn tíma bygð verið.⁸⁷

Á manntalsþingi, 2. júní 1842, höldnu að Stóru-Ökrum, var lesin lögfesta, dags. 2. júní 1842, frá Stefáni Tómassyni á Egilsá, fyrir eignarjörð hans, nefndri Egilsá. Bóndinn Gísli Stefánsson í Flatatungu mótmælti þessari lögfestu.⁸⁸

Flatatunga með hjáleigunni Tungukoti og eyðijörðinni Hínglastöðum á Tungudal var metin í jarðamatinu 1849. Landrými var talið nægilegt en Tungudalur talinn nánast ónýtur vegna grjóthruns og skriðufalla en eignarmaður notaði hann að nokkru leyti fyrir upprekstrarland á sumardag.⁸⁹

Landamerkjabréf fyrir Flatatungu var útbúið þann 24. maí 1886 og því var þinglýst tveimur dögum síðar:

Að austan. Egilsdalsáin ræður alla leið frá upptökum til þess hún er fallin í Norðurá, svo að Flatatunga á allan svonefndan Tungudal.

[...] Að sunnan [...] Frá nefndri Eiríkshnúksöxl, ræður Fjallauðn í suður og austur, milli Tungudals og Bakkadals til þess komið er fyrir upptök

⁸⁰ DI VI, bls. 144-145, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸¹ DI V, bls. 183-184, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸² DI VI, bls. 187, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸³ DI VI, bls. 190-191, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁴ DI VI, bls. 199, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁵ DI IX, bls. 301, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁶ DI XI, bls. 856 og 860. Sjá einnig DI XV, bls. 60, 219, 221, 372 og 462, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁸⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX*, bls. 156-157.

⁸⁸ Skjal nr. 2 (103).

⁸⁹ Skjal nr. 2 (21).

Egilsdalsárinnar. Ítök. Jörðin Flatatunga og hjál. Tungukot, eiga tollfrýan upprekstur í Egilsdal.⁹⁰

Porkell Pálsson eigandi jarðarinnar skrifaði undir landamerkjabréfið. Hann mun einnig hafa verið eigandi Egilsár.⁹¹ Það var samþykkt af Oddi Einarssyni eiganda Tyrfingsstaða.

Fram kemur í köflunum um Flatutungu og Tungukot í fasteignamati 1916 að beitiland jarðanna sé sameiginlegt. Þær hafi upprekstur í eigið land á Egilsdal.⁹²

Í nóvemberlok 2008 skrifuðu eigendur Bakkasels og Almennings í Hörgárbyggð, Silfrastaðaafreittar, Egilsár, Flatatungu og Merkilgils í Akrahreppi undir yfirlýsingu um landamerki jarða þeirra. Nánar er fjallað um þetta í kaflanum um Egilsá.

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið í Flatatungu frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.5 Merkgil

Þorleifur Árnason seldi Skúla Loftssyni nokkrar jarðir á Vestfjörðum og í Húnavatnssýslu fyrir nokkrar jarðir í Skagafirði og þ.á m. jörðina Merkgil. Kristín Teitsdóttir samþykkti sölu Þorleifs bónda síns en kaupin fóru fram í Glaumbæ 12. september 1469.⁹³ Þann 27. september 1481 handlagði Árni Þorleifsson Þorgerði Hallsdóttur, eiginkonu Símonar Pálssonar, Merkgil til fullrar eignar eftir gjöf Þorleifs Árnasonar föður síns.⁹⁴ Gunnar Jónsson prestur vottar, með bréfi frá 18. júní 1485, að Þorleifur heitinn Árnason hafi sjúkur á líkama en heill á skynsemi gert erfðaskrá sína. Hann hafi þá um leið með endurnýjuðum gerningi gefið Þorgerði Hallsdóttur Vatn eða Merkgil, hvort sem hún vildi heldur, og tíu kúgildi að auki.⁹⁵ Þorgerður virðist hafa valið Merkgil því í vitnisburði frá 11. maí 1490 vottar Erlendur Ólafsson að hafa afhent umboðsmanni Símonar Pálssonar jörðina.⁹⁶ Merkgil er að finna á meðal jarðagóss Hólakirkju í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.⁹⁷ Sömu sögu er að segja um reikninga Hólastóls frá 1550, 1569 og 1570.⁹⁸

Frá Merkgili var upprekstur á Nýjabæjarafreitt samkvæmt Jarðabók 1713.

Lambaupprekstur brúka menn fyrir toll í Nýjabæjarafreitt. [...]

⁹⁰ Skjal nr. 2 (6).

⁹¹ Skjal nr. 2 (5) og Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 457, 473.

⁹² Skjal nr. 2 (22).

⁹³ DI XI, bls. 23, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁹⁴ DI VI, bls. 408-409. Vitnisburðarbréf um gjörninginn var ekki bréfað fyrir enn 11. maí 1490, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁹⁵ DI VI, bls. 540-541, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁹⁶ DI VI, bls. 696-697, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁹⁷ DI IX, bls. 301, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

⁹⁸ DI XI, bls. 860; DI XV, bls. 224 og 457, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

Túnið er af skriðum fordjarfað til óbótaskaða og horfir til auðnar, hafa þær og tekið bæinn til forna, og er honum enn nú eins hætt.

Engið liggur undir sama skaða, hætt við eyðileggingu. [...]

Fytjar heitir hjer fjárhússtæði. Þar eru fornar girðingar og segja menn þar hafi bygð verið í gamalli tíð; aldrei bygt í manna minni nema í ár. Eru nú 17 ár síðan.⁹⁹

Á manntalsþingi, 5. júní árið 1827, höldnu að Stóru-Ökrum, lét Þorsteinn Pálsson á Hofstöðum birta lögfestu, dagsettri samdægurs, 5. júní 1827, fyrir eignarjörð sinni Ábæ í Akrahreppi. Jón Höskuldsson á Merkgili mótmælti þeirri lögfestu og kvað hana ógilda þar eð hann meinar sitt land þar með ásælt.¹⁰⁰

Í kaflanum um Goðdala- og Ábæjarprestakall í *Sýslu- og sóknarlýsingum* Skagafjarðarsýslu stendur:

Skógar. Varla má segja að skógur finnist hér í prestakallinu, nema lítill vottur niðri í Jökulsárgilinu nálægt Merkgili [...]¹⁰¹

Jarðamat 1849 segir:

Úthagi er fjallendi, kvistlaust og snögglent, undirorpið skriðum og jarðföllum, en landrými nægilegt.¹⁰²

Landamerkjabréf fyrir Merkgil var útbúið þann 24. maí 1884 og því var þinglýst sex dögum síðar:

Að norðanverðu ræður Merkgil og Merkgilsá, að norðaustan Merkgilsá til fremstu upptaka; að austan háfjöllin frá Merkgilsárupptökum til Miðhúsadalsbotns og upptaka Ábæjar ár; að sunnan ræður Ábæjará í Jökulsá, og að vestanverðu Jökulsáin.

Samkvæmt sætt framfarinni að Ábæ 2. júlímánaðar 1877, hafa Ábæjar búendur rjett til sambrúkunar á Miðhúsadal út að silungalæk móts við ábúendur Merkgils yfir allan tíma ársins, nema þann sem verið er með búpening í seli (Miðhúsum) frá Merkgili, en móti þeirri brúkun hafa Merkgils ábúendur frían upprekstur á Nýjabæjarfrjett fyrir allan geldfjenað sinn án nokkurs endurgjalds.¹⁰³

Egill Steingrímsson, á Merkgili¹⁰⁴ og Kristín Guðmundsdóttir, í Ábæ¹⁰⁵ skrifuðu undir landamerkjabréfið.

Fram kemur í kaflanum um Merkgil í fasteignamati 1916–1918 að jörðin eigi upprekstur í eigið land og Nýjabæjarfrétt.

⁹⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 160-161.

¹⁰⁰ Skjal nr. 2 (106). Skag. V.16. Dóma- og þingbók 1826-1832. bls. 33-34.

¹⁰¹ Jón Benediktsson. „Lýsing yfir Goðdala- og Ábæjarprestakalli“. *Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmennitafélags* II – *Skagafjarðarsýsla*. Akureyri. 1954, bls. 83.

¹⁰² Skjal nr. 2 (127).

¹⁰³ Skjal nr. 2 (8).

¹⁰⁴ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar*, IV, bls. 512.

¹⁰⁵ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar*, IV, bls. 524.

Upprekstur í eigið land og á Nýjabæjarafrétt. Jörðin er afar erfið til allra aðdrátta, þar hún er innilokuð af Jökulsá að vestan og Merkgili að norðan, sem er ófært. Landamerki þinglesin.¹⁰⁶

Í nóvemberlok 2008 skrifuðu eigendur Bakkasels og Almennings í Hörgárbyggð, Silfrastaðaafreittar, Egilsár, Flatatungu og Merkgils í Akrahreppi undir yfirlýsingu um landamerki jarða þeirra. Nánar um þetta í kaflanum um Egilsá.

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Merkgili frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.6 Ábær

Í máldagabók Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318 segir um Ábæ:

Kyrkia amillum a. sem kallast Abæ.¹⁰⁷

Þetta mætti e.t.v. skilja sem svo að kirkjan Ábær liggja á milli tveggja áa. Er talið að nafnið sé komið vegna legu bæjarins milli Ábæjarár og Tinnár.¹⁰⁸ Ekki kemur fram í máldaganum að kirkjan eigi nokkuð landsvæði eða ítök. Nokkrir reikningar Goðdalakirkju frá árunum 1426–1428 og 1491–1493 hafa verið teknir saman í eitt skjal. Þar kemur fram að Ábær, 20 hundruð að dýrleika, lá undir Goðdalakirkju þegar séra Gunnar tók við henni.¹⁰⁹ Þorleifur Árnason seldi Skúla Loftssyni nokkrar jarðir á Vestfjörðum og í Húnavatnssýslu fyrir nokkrar jarðir í Skagafirði og þ.á m. Ábæ með kirkjuskyld. Kristín Teitsdóttir samþykkti sölu Þorleifs bónda síns en kaupin fóru fram í Glaumbæ 12. september 1469.¹¹⁰ Jón Jónsson galt heilagri Hólakirkju m.a. jörðina Ábæ (jörðina alla á Bæ), með bréfi dagsettu 30. maí 1499, og í staðinn kvittaði séra Guðmundur Jónsson officialis Jón og Rögnu Finnsdóttur fyrir barnsgetnað.¹¹¹ Fram kemur í testamentisbréfi Gottskálks biskups Nikulássonar, frá 6. júní 1520, að Ábær, 20 hundruð að dýrleika, hafi verið goldinn Hóladómkirkju sem sakfelli.¹¹² Hins vegar er aðeins getið um hálfan Ábæ þegar eignir Hóladómkirkju er tíundaðar í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.¹¹³ Ábær í Dölum er talinn upp í skrá, frá 25. desember 1550, um eignir Hóladómkirkju og Hólastóls í föstu og lausu eftir Jón Arason biskup fráfallinn.¹¹⁴

¹⁰⁶ Skjal nr. 2 (20).

¹⁰⁷ DI II, bls. 463, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁰⁸ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar*, IV, bls. 17, 518.

¹⁰⁹ DI IV, bls. 342. Gunnar prestur Jónsson tók við Goðdalakirkju 1488 og hélt til 1517, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófata*, bls. 249, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹¹⁰ DI XI, bls. 23, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹¹¹ DI VII, bls. 422, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹¹² DI VIII, bls. 780, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹¹³ DI IX, bls. 301, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹¹⁴ DI XI, bls. 861. Sjá ennfremur DI XV, bls. 224 og DI XV, bls. 457, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

Til Ábæjar telst einnig eyðibýlið Tinnársel, sem byggt hefur verið úr selstöðu þess eins og segir í Jarðabók 1713. Uppreksturinn á Nýjabæjarafrétt er fyrir toll, eins og á Merkgili og Miðhúsum.

Skógur sem verið hefur er eyddur. [...]

Upprekstur á Nýjabæjar afrjett ut supra. [...]

Engjar öngvar nema megi höggva á 2–3 hesta í flóa uppá fjalli.

Abæiarsel öðru nafni *Arasteckur*, þar eru girðingar sem verið muni hafa þrælsgerði, en bygð aldrei.

Svartebacke með sama móti.

Ófridarstader, þriðja þrælsgerði eður kanske bygð í gamalli tíð, því hjer sjást húsaleifar innan garð. Aldrei hefur hjer bygst í manna minni, og má ekki aftur byggja, því túnstæði er alt í hrjóstur komið.¹¹⁵

Einnig kemur fram um Tinnársel í samhengi við Ábæ:

Kostir aðrir og ókostir sem sagt er um Abæ, nema hvað hjer er nokkuð betra til heyss, en miklu hættara fyrir klettahruni og skriðum. Er so mælt að þetta sje helmíngur af jörðunni Ábæ, og hafi til forna ein jörð verið og þetta Tinnársel bygt í selstöðunni.¹¹⁶

Kvörtun barst yfirvöldum frá sóknarprestinum í Goðdölum vegna þess að eftirlitsmaður Hólastóls hafði krafði hann um ýmsar tekjur Ábæjarkirkju sem hann og forverar hans höfðu fengið í yfir hundrað ár gegn því að hafa umsjón með henni. Í svari yfirvalda frá 20. júní 1743 kemur fram að Goðdalapresti beri þessar tekjur.¹¹⁷

Þann 22. júní 1781 fór Jón Sveinsson prestur í Goðdölum fram á að Ábæjarkirkja í Austurdal yrði aðskilin frá Goðdalaprestakalli og að í framtíðinni yrði með hana farið í samræmi við máldaga hennar og alþingisályktun frá 1680. Hann rökstuddi mál sitt m.a. með því að nefna að Goðdalir, ekki síst vegna þess að þeir hefðu engin ítök til lands eða sjávar, væru mjög erfitt prestakall, að langt væri á milli Goðdala- og Ábæjarkirkna og að forverar hans í embætti hefðu ekki talið Ábæ tilheyrja Goðdölum.

Með bréfi Jóns fylgir máldagi Ábæjar frá 1318 en hann er ekki skrifaður upp.¹¹⁸

Í formlegu minnisblaði frá 1802 kemur fram að Ábæjarkirkja eigi hvergi ítak.¹¹⁹

Á manntalsþingi, 4. maí árið 1805, höldnu að Stóru-Ökrum, var upplesin lögfesta Eiríks Eiríkssonar fyrir Ábæ.¹²⁰ Þá var lesin upp lögfesta á manntalsþingi, 25.

¹¹⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX*, bls. 163.

¹¹⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX*, bls. 163.

¹¹⁷ *Lovsamling II*, bls. 483-484.

¹¹⁸ Skjal nr. 2 (83).

¹¹⁹ Skjal nr. 2 (23).

¹²⁰ Skjal nr. 2 (109).

maí árið 1825, á sama þingstað, fyrir Ábæ með Tinnárseli og Nýjabæ, hvar vænst var skilmerkja fyrir. Þessu vildi Jón Höskuldsson (í Merkigili)¹²¹ mótmæla.¹²²

Samkvæmt jarðamatinu 1849 tilheyrir hálf afrétt Ábæ. Hún er notuð til upprekstrar af þeim jörðum sem hana eiga. Einnig kemur fram í matinu að Ábær á óbyggðu hjáleiguna Tinnársel. Í jarðamatinu 1849 kemur fram eftirfarandi:

Landrými í besta lagi og landkostir og útbeit að því skapi í kjarngóðu kvistlandi, svo sjaldan tekur þar fyrir jörð á vetrum, hrossabeit því nær engin, því landið er snögglendi, og liggur allt til fjalls. Torfrista svo að kalla eingin, en hrísrif má fá í afrjett þeirri, sem að hálfu leiti tilheyrir jörð þessari, sem að öðru leyti er arðlítill, þar hún er ekki brúkuð til upprekstrar nema fyrir þær jarðir undir hvörjar hún liggur.¹²³

Á aukapingi, 8. júlí árið 1876, höldnu að Reynistað, var tekið fyrir landaþrætumál Gísla Stefánssonar á Flatatungu gegn Agli Frímanni Steingrímssyni á Merkigili. Þar er um að ræða svokallaðan Þrætuþart, sem fjallað var um við jörðina Miðhús. Gísli, fyrir hönd eigenda Ábæjar, gerði kröfu um að landsparturinn á milli Ábæarár og Silungslækjar yrði allur dæmdur eign jarðarinnar Ábæar, án þess að Miðhúsaeigendur hafi þar nokkurt ítak eða rétt til neinna afnota. Gísli lét hvorki gjöra áreið eða uppdrátt af þrætulandinu, þrátt fyrir ítrekaðar óskir réttarins. Málinu var því vísað frá dómi.¹²⁴ Tæpu ári síðar var aukaping sett og haldið 25. júní árið 1877 að Flatatungu, til að gjöra áreið eða skoðun á þrætulandinu milli Merkigils og Ábæjar að ósk Egils bónda Steingrímssonar á Merkigili, að fengnu samþykki Ábæjar eigenda. Óðalsherrann Gísli Stefánsson á Flatatungu, sem höfðaði fyrirtéð landaþrætumál árið áður, var eigandi að 2 hundruðum í jörðinni Ábæ. Af rjettinum voru útnefndir 4 menn til þess að framkvæma áreið eða skoðun á þrætulandinu milli Merkigils og Ábæjar.¹²⁵

Sátt hefur náðst í málinu, ef marka má landamerkjabréfið sem hér fer á eftir frá því áratug síðar, 1888. En þar kemur fram að samkvæmt sætt sem gerð hafi verið 1877 og hún skráð í landamerkjabréfið:

Landamerkjabréf fyrir Ábæ var útbúið þann 24. maí 1888 og því var þinglýst sjö dögum síðar:

[A]ð norðanverðu Ábæará til fremstu upptaka; að austanverðu hábrúnnin frá Ábæjarárupptökum til upptaka Tinnár, að sunnan ræður Tinnár til Jökulsár, og að vestanverðu Jökulsáin.

Hálf Nýjabæarafrið liggur undir Ábæ. - Samkvæmt sætt framfarinni að Ábæ 2. júlím. 1877, hafa Ábæarbúendur rjett til sambrúkunar á Miðhúsadal út að Silungalæk móts við ábúendur Merkigils yfir alla tíma ársins, nema þann sem verið er með búpening í seli (Miðhúsum) frá Merkigili, en móti þeirri brúkun

¹²¹ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 512.

¹²² Skjal nr. 2 (113).

¹²³ Skjal nr. 2 (21).

¹²⁴ Skjal nr. 2 (111).

¹²⁵ Skjal nr. 2 (112).

hafa Merkgils ábúendur frýan upprekstur á Nýjabæjarafrétt [...] án nokkurs endurgjalds.¹²⁶

Kristín Guðmundsdóttir, Ábæ og Egill T. Steingrímsson, Merkgili, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Steingrími Jónssyni, sem handsalaði sem eigandi Nýjabæjar.

Fram kemur í kaflanum um Ábæ í fasteignamatinu 1916–1918 að beutiland jarðarinnar liggja að afrétt. Einnig stendur að jörðin eigi hálfan Nýjabæjarafrétt og hafi til upprekstrar.

Beutiland afar víðlent, liggur að afrjett. [...]

Jörðin á Nýjabæjarafrétt að hálfu og hefir þar upprekstur.¹²⁷

Í afsali Ábæjar frá 18. ágúst 1952 er talað um Ábæ ásamt Nýjabæ og í afsali 1/9 hluta Ábæjar þann 17. ágúst 1961 kemur fram að 1/9 hluti Nýjabæjar fylgi með.¹²⁸ Þann 25. október 1960 seldi Hannes Stefánsson 1/9 hluta jarðanna Nýjabæjar og Ábæjar auk 1/9 hluta Nýjabæjarafréttar til Sigurðar Friðrikssonar, Stekkjarflötum, Stefáns Hrólfssonar, Keldulandi, Jóhanns Jóhannessonar, Silfrastöðum, og Bjarna Halldórssonar, Uppsölum.¹²⁹

Eigendasaga Ábæjar er allvel rakin með ítarlegum tilvísunum í *Byggðasögu Skagafjarðar*.¹³⁰ Þar kemur fram að Ábær fór í eyði árið 1941 en jörðin var áfram nytjuð, fyrst frá Víðivöllum og síðan Bústöðum til 1950.¹³¹

5.7 Nýibær

Hér verða raktar heimildir um Nýjabæ í Akrahreppi. Í kafla 5.10 er fjallað um afrétti og afréttarnot, meðal annars á Nýjabæjarafrétti, sjá einkum kafla 5.10.3.

Nokkrir reikningar Goðdalakirkju frá árunum 1426–1428 og 1491–1493 hafa verið teknir saman í eitt skjal. Þar kemur fram að Nýibær, 5 hundruð að dýrleika, lá undir Goðdalakirkju þegar séra Gunnar tók við henni.¹³² Þorleifur Árnason seldi Sveini Guðmundssyni hálfan Nýjabæ í Austurdölum með bréfi frá 29. janúar 1464. Þorleifur seldi Sveini jarðarhelminginn með öllum gögnum og gæðum er greindri jörð fylgdi og fylgt hafði að fornu og nýju:

med suodann jardar eign. ath tinnaa. ok suo langt aa fioll fram sem votn dragha.¹³³

¹²⁶ Skjal nr. 2 (9).

¹²⁷ Skjal nr. 2 (20).

¹²⁸ Skjal nr. 4 (25).

¹²⁹ Skjal nr. 4 (64).

¹³⁰ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 518-519, 530-530 og 533. Þar er getið eigenda bæði Ábæjar og Nýjabæjar. Sjá einnig framlögð afsalsbréf fyrir ákveðnum hlutum afréttarsölu.

¹³¹ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 524.

¹³² DI IV, bls. 342. Gunnar prestur Jónsson tók við Goðdalakirkju 1488 og hélt til 1517, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 249, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹³³ DI V, bls. 410, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

Sveinn galt Þorleifi jarðarhelminginn í búfénaði. Nýjabæ er að finna á meðal jarðagóss Hólakirkju í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.¹³⁴ Hið sama kemur fram í skrá frá 25. desember 1550 yfir eignir Hóladómkirkju og stóls eftir Jón biskup Arason fráfallinn. En þar segir ennfremur að hálfur Nýibær, 10 hundruð að dýrleika, sé ein af þeim jörðum sem Jón biskup hafi goldið Hólakirkju í stað jarða sem hann hafði selt undan henni.¹³⁵ Ólafur Hjaltason biskup seldi Ólafi Tómassyni alla jörðina Nýjabæ fyrir 10 hundruð með bréfi dagsettu 10. apríl 1564. Biskup seldi jörðina með öllum gögnum og gæðum sem jörðinni fylgdu og fylgt hafði að fornu og nýju en áskildi sér kolagjörð í Nýjabæjarskógi árlega upp á þrjá hesta svo lengi sem hann lifði en jörðina ítölulausa upp frá því.¹³⁶

Þann fjórða dag páska 1596 vottuðu fjórir menn að hafa lesið í bréfi Ólafs Rögnvaldssonar biskups frá 1464 að Nýibær hefði verið gefinn Hólum í próventu. Þeir vottuðu einnig að hafa lesið í gögnum Hólastóls að hálfur Nýibær teldist í eigu hans eftir fráfall Gottskálks [Nikulássonar] biskups og að Jón Arason hefði goldið dómkirkjunni Nýjabæ fyrir tíu hundruð með tíu aura landskuld. Þá vottuðu þeir að í reikningum Hólastóls frá 1553, [1554], 1555 og 1556 væri Nýjabæjar getið með tólf aura landskuld og fjórum eða fimm kúgildum. Vitnin kváðust ekki hafa séð Nýjabæjar getið í reikningum Sigurðar [Jónssonar] eftir að Ólafur [Hjaltason] var fallinn frá eða reikningunum frá 1570 og 1571.¹³⁷

Nýibær á afrétt skv. Jarðabók 1713, og þangað er rekið frá fjórum bæjum; Ábæ, Miðhúsum, Merkgili og Tinnárseli.

Afrjett á jörðin, sem kallast Nýjabæjarafriett. Þangað hafa rekið áður taldir 4 bæir [þ.e. Ábær, Miðhús, Merkgil og Tinnársel] fyrir toll ut supra, og tók ábúandinn tollinn.¹³⁸

Í tengslum við Nýjabæ eru nefnd eyðibýlin *Fagrahlíð* og *Selvellir*.

Fagrahlíð. Eyðiból fram frá Nýjabæ, hefur í auðn verið um lánngan aldur, þó eru þar sýnileg byggíngarmerki, girðingar um tún og tóftaleifar. Túnstæði alt í hrjóstur komið og fyrir því örvaent að byggja, þar engin slægjulönd liggja so nærri að rækt verið á komið. Annars eru hjer hagar merkilega góðir sumar og vetur.

Selvellir heitir fyrir vestan Jökulsá hina eystri, þar eru sýnileg bygðarmerki og túngarðaleifar; segja menn þar hafi búið verið fyrir þeirra minni, sem nú lifa. Það land eigna nú sumir Skatastöðum, sumir Bjarnastaðahlíð, sem liggur í Vesturdölum, og þaðan var það brúkað fyrir selstöðu, þegar stóllinn hafði þar bú í tíð Hr. Guðbrands.¹³⁹

¹³⁴ DI IX, bls. 301, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹³⁵ DI XI, bls. 860, 874 og 878. Sjá einnig DI XII, bls. 461, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹³⁶ DI XIV, bls. 246, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹³⁷ Skjal nr. 2 (17) a-b.

¹³⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 164.

¹³⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 164.

Á manntalsþingi, 25. maí árið 1825, höldnu að Stóru-Ökrum, var lesin upp lögfesta fyrir Ábæ með Tinnárseli og Nýjabæ, hvar vænst var skilmerkja fyrir. Því var sýnt bréf biskupsins Halldórs Brynjólfssonar og svo í rétt lagt. Þessu vildi Jón Höskuldsson mótmæla.¹⁴⁰

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að Nýjabæ fylgi hálf Nýjabæjarafrétt.

Þessari jörð tilheyrir og hálf Nýabæar afrétt, sem eingan ágóða gefur, nema hvað eignamaður eða ábúandi notar hana til upprekstar fyrir heimilið og til kolagjörðar.¹⁴¹

Á manntalsþingi, 22. maí árið 1890, höldnu að Stóru-Ökrum, var þinglesin landamerkjaskrá fyrir Skatastaði. Þessari skrá mótmælti eigandi Nýjabæjar, Steingrímur Jónsson á Silfrastöðum.¹⁴²

Þann 22. mars 1905 seldi Steingrímur Jónsson á Silfrastöðum bóndanum á Kroppi í Eyjafirði eyðijörðina Nýjabæ í Akrahreppi með öllu heimalandi jarðarinnar, hálfri Nýjabæjarafrétt og þrætulandinu Selvöllum vestan Jökulsár gegnt Nýjabæ.¹⁴³ Í afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu er færsla frá sama degi þar sem Nýibær er talinn upp meðal jarða sem séu „ekki í fasteignamati, lagðar undir afrétti“.

Í afsals- og veðmálabók Skagafjarðar er getið jarða, ekki í fasteignamati, er hafi verið lagðar undir afrétti. Getið er Nýjabæjar og sagt að hann hafi verið afsalaður Davíð Jónssyni á Kroppi.¹⁴⁴

Þann 25. október 1960 seldi Hannes Stefánsson 1/9 hluta jarðanna Nýjabæjar og Ábæjar auk 1/9 hluta Nýjabæjarafréttar til Sigurðar Friðrikssonar, Stekkjarflötum, Stefáns Hrófssonar, Keldulandi, Jóhanns Jóhannessonar, Silfrastöðum, og Bjarna Halldórssonar, Uppsölum.¹⁴⁵

Í Byggðasögu Skagafjarðar kemur fram að Nýibær hafi farið í eyði árið 1880 og jörðin lögð undir afrétt.¹⁴⁶

Fjallað er um land í eigu Nýjabæjar í *Lýsingu Eyjafjarðar*. Nánar er fjallað um þetta í kafla 5.10.3 um Nýjabæjarafrétt.

5.8 Hof

Hér verða raktar heimildir um Hof í Lýtingsstaðahreppi, einkum með tilliti til Hofsafréttar. Í kafla 5.10 er fjallað nánar um afrétti og afréttarnot, meðal annars á Hofsafrétti, sjá einkum kafla 5.10.5.

Um Hof stendur í Byggðasögu Skagafjarðar III:

¹⁴⁰ Skjal nr. 2 (114).

¹⁴¹ Skjal nr. 2 (21).

¹⁴² Skjal nr. 2 (115).

¹⁴³ Skjal nr. 4 (37).

¹⁴⁴ Skjal nr. 4 (36).

¹⁴⁵ Skjal nr. 4 (64).

¹⁴⁶ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 534.

Hof er innsti bær í Vesturdal vestan Hofsár og átti fyrrum allt land í tungunni milli Jökulsár vestari að vestan og Hofsár að austan. Hluti þessa lands, þ.e. Reiturinn á móti Þorljótsstöðum og Lambatungur þar framan við hafa verið seldar frá jörðinni ásamt vesturhluta Hofsafréttar. Ennfremur eiga Hofsbæirnar ítak til slægna í svonefndum Parti í landi Litluhlíðar austan Hofsár við landamerki Bjarnastaðahlíðar. Auk þessa tilheyrði Hofi að fornu Litluhlíðarland og afréttarland upp með Jökulsá austari framan Skatastaðalands. Samgöngur eru um Skagafjarðarveg.

Hof í Vesturdal var fyrrum einhver landstærsta jörð á Íslandi og enn er land jarðarinnar gríðarlega stórt, nær upp að Hofsjökli. Dregur jökullinn nafn af Hofi í Vesturdal. [...]

Hofsafrétt. Til forna tilheyrði Hofi allt land milli Jökulsár vestari að vestan og Jökulsár austari að austan. Norðurmörk vestan Hofsár voru suðurlandamerki Bjarnastaðahlíðar en að austan við Skatastaðaland um Þæfumýrar til Keldudals og svo með Jökulsá austari til Hofsjökuls.¹⁴⁷ Síðar skiptist út land Gilja og Þorljótsstaða. Þetta land heitir einu nafni Hofsafrétt sem skiptist í eystri og vestari afrétt. Vesturafréttin er enn eignarland Hofs. Hún afmarkast að norðan á Hofsdal af Kvikindislæk sem kemur úr Ósabatnum og fellur í Jökulsá vestari. Úr Ósabatnum austur að Hrafnsgili og þaðan fram Reitsbrúnir í Fossárfell. Þaðan á austurbrúnir Lambárfells í upptök ystu kvíslar Hraunþúfuár. Síðan með Hraunþúfuá að Runukvísl. Eftir það Runukvísl að Bleikálukvísl og Bleikálukvísl allt til Hofsjökuls.¹⁴⁸

Á eftir merkjalýsingunni kemur tilvísun í neðanmálgrein nr. 20 þar sem segir: „Landamerkjabréf Hofsafréttar 17. febrúar 1919.“

Segir í *Landnámu* að Hof hafi verið jörð Eiríks landnámsmanns, sem numið hafi land frá Gilá um Goðdali alla og afan til Norðurár.¹⁴⁹

Fram kemur í máldögum Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318 að Hofskirkja eigi land á Gilum (Giljum).¹⁵⁰ Benedikt Gissurarson seldi Sigurði Þorleifssyni Lýtingsstaði gegn öllum Hofsjörðum að kirkjujörðinni Giljum undanskilinni með bréfi frá 4. júní 1377.¹⁵¹ Þar segir um merki hinna seldu Hofsjarða:

[...] geingur gardur fyrst að sunnan hlyd nedann úr Svartá, og í Fiall, enn úr gardstadnum riettsyne og uppá Fiall og austur í Þæfumyrar, og Kielludal austur að Jökulsá, og þaðan sudur under Jökla.¹⁵²

¹⁴⁷ DI III, 317-319, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁴⁸ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar III – Lýtingsstaðahreppur*. Sauðárkrókur. 2004, bls. 355 og 358.

¹⁴⁹ Íslenzk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 231.

¹⁵⁰ DI II, bls. 463, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵¹ DI III, bls. 318, sbr. skjal nr. 2 (B.1) og skjal nr. 2 (38) a-b og 2 (24).

¹⁵² DI III, bls. 318, sbr. skjal nr. 2 (B.1) og skjal nr. 2 (24) og 2 (38) a-b. Þar stendur reyndar: „[...] geng[u]r garðstad[u]r fyrir stað sunnan hlíð“.

Hof í Dölum ásamt kotunum Gili og Þorljótsstöðum er talið upp á meðal jarða Teits lögmans Þorleifssonar í skrá frá 1522 og síðar.¹⁵³ Hof er talið upp á meðal jarða Reynistaðarklausturs í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.¹⁵⁴

Hof var m.a. ein af þeim jörðum sem Jón biskup Arason hafði fengið Hólakirkju í stað þeirra sem hann hafði selt undan henni. Þetta kemur fram í skrá sem gerð var, 25. september 1550, um eignir kirkju og stóls eftir Jón biskup fráfallinn.¹⁵⁵ Jörðinni bregður jafnframt fyrir í reikningum Hólastóls frá 1569–1570.¹⁵⁶

Árið 1627 gaf Sigríður Jónsdóttir, uppalin á Hofi, eftirfarandi vitnisburð:

[...] hafe hún vitad að sá Reitur giegnt Þorliótstöðum og so Lækjarhlýd giegnt Gyljum var bygt allt aff Hoffis mönnum fyrer v aura Snorra heitnum sem þá bió á Þorliótsstöðum, þá var og bygd Litla Hlyd frá Hofe fyrer xv aura, enn í Landenu framm frá Fiárhúz stada og Vetrarheit á Vetur frá Hoffe, enn Selstada á Sumar, enn Landeign halldinn í gard þann sem geingur upp frá Laxakiere fyrir sunnann Biarnastada hlyd. – Hid sama ber Skule Höskuldsson Ektamadur greindrar Sigrídar.¹⁵⁷

Þetta stendur í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1713:

Afrjett á jörðin uppá fjöllin, sem brúkast árlega fyrir toll, lamb af rekstri hverjum, og nýtur ábúandi sjálfur tollsins, sem sjaldan er meiri árlega en til xx álna, mest xxx álnir. [...]

Lax og silúngsveiðivon góð, ef vel er að sóknt, í Hofsá.

Grasatekja næg.

Selstöður tvær á jörðin í sjálfrar sinnar landi og brúkast ýmist. [...]

Hraunþufuclaustur heitir hjer i afrjettinni. Þar sjest lítið til girðinga og tóftaleifa mikillra, so sem þar hafi stórbýli verið. [...] Þetta land er í afrjettinni og brúkast frá Hofi so sem hennar eigið land.¹⁵⁸

Forn býli í landinu hafa verið Peturssel, Hamarsgerde, Hrafnstader, Trader.

Á manntalsþingi að Lýtingsstöðum, 28. júní árið 1728, var upplesin lögfesta Rafns Árnasonar fyrir leigujörð hans, Hofi í vestari Skagafjarðardölum, eftir byggingarbréfi Hóladómkirkju ráðsmannsins Þorgeirs Jónssonar honum gefnu, með öllum þeim tilteknu landamerkjum er sjálf lögfestan með sér færir. Lögfestan er dagsett samdægurs.¹⁵⁹ Á manntalsþingum á Lýtingsstöðum voru upplesnar lögfestur fyrir Hofi þann 22. apríl árið 1763¹⁶⁰, síðan 8. maí árið 1765¹⁶¹, því næst 3. maí árið 1805¹⁶² og loks 16. júní árið 1808.¹⁶³

¹⁵³ DI IX, bls. 92-93, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵⁴ DI IX, bls. 321, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵⁵ DI XI, bls. 860, 874 og 878. Sjá einnig DI XII, bls. 461, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵⁶ DI XV, bls. 224 og 457, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁵⁷ Skjal nr. 2 (83).

¹⁵⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX*, bls. 143-144.

¹⁵⁹ Skjal nr. 2 (118).

¹⁶⁰ Skjal nr. 2 (119).

Á manntalsþingi, 7. júní árið 1827, að Lýtingsstöðum, var upplestin lögfesta Steins Ormssonar fyrir eyðijörðinni Stafni. Lögfestan er dagsett sama dag. Magnús Snæbjörnsson á Hofi mótmælti lögfestu Steins.¹⁶⁴

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að afrétt tilheyri Hofi. Hún sé frítt upprekstrarland fyrir jarðir milli Jökulsáanna. Í jarðamatinu segir:

Engjar eru snögglandar og reitingslegar, og liggja undir áföllum af skriðum, en sæmilega heygott. Landrými nægjanlegt, sumarbeit lángsókt en í besta lagi til nytja; vetrararbeit stopul heima við. Jarðarinnar land er mjög uppblásið og skurðótt. Undir jörðina liggur afrétt, sem jörðin hefir eingin not af, nema ef telja skyldi að hrossahagar eru þar allgóðir. Sumrum er hún frítt upprekstarland fyrir jarðir þær sem liggja á milli Jökulsáanna.¹⁶⁵

Landamerkjabréf fyrir Hof var útbúið þann 24. maí 1886 og því var þinglýst degi síðar:

Hof á land allt í tungum í milli Jökulsár að vestan og Hofsár að austan og fram til Hofsjökuls. [...] Ennfremur á Hof það ítak í landið fyrir austan Hofsá, þ.e. í Giljaland [...] grasatekju í landi þessu austan Hofsár [...] Litlahlíð á frían geldfjárupprekstur í Giljaland en ekki yfir Hofsá í Hofsland. Engin ítök í landið.¹⁶⁶

Zophanías Halldórsson eigandi Hofs skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Ólafi Guðmundssyni, eiganda Gilja, Sveini Guðmundssyni, eiganda Bjarnastaðahlíðar, og Ólafi Guðmundssyni vegna Litluhlíðar.

Fram kemur í kaflanum um Hof í fasteignamati 1916–1918 að jörðin eigi mjög víðlent afréttarland sem liggja á milli Hofsár og Vestari-Jökulsár allt til Hofsjökuls. Einnig kemur fram að jörðin eigi ítak í Giljaafrétt til hrossagöngu og grasatekju.

Jörðin hefir rétt til slæгна í svonefndum „Hofsparti“ í landi Litluhlíðar. Beitiland afar víðlent, kjarngott til beitar, einkum fyrir sauðfé. Jörðin á mjög víðlent afréttarland, sem liggur á milli Hofsár og vestari Jökulsár allt til Hofsjökuls. Heitar laugar eru skammt frá túni, og þar nokkur garðrækt. Jörðin á ítak í Giljaafrétt til hrossagaungu, grasatekju og slæгна. Landamerki þinglesin.¹⁶⁷

Í afsalsbréfi fyrir hluta Hofs frá 4. september 1944 stendur um landamerki:

Að austan verðu ræður Hofsá merkjum, Að norðanverðu úr jarðföstum steini sem stendur í svonefndri skriðu á milli gamla bæjarins og nýbýlis sem búið er að reysa út við laugar, úr þessum steini beint í vestur á neðsta grasstall í

¹⁶¹ Skjal nr. 2 (120).

¹⁶² Skjal nr. 2 (121).

¹⁶³ Skjal nr. 2 (122).

¹⁶⁴ Skjal nr. 2 (123).

¹⁶⁵ Skjal nr. 2 (21).

¹⁶⁶ Skjal nr. 2 (15).

¹⁶⁷ Skjal nr. 2 (20).

brekkunni. suður þann stall í Fitjalæk ræður sá lækur merkjum upp á brún, þaðan rettsýnis í vestur á há fjall, sem vötn falla austur af. Þaðan sjónhending fram háfjallið til jökuls svo sem Hofsland hefir áður verið.

Ennfremur fylgir þessum parti ítök í Giljalandi sem um getur í þinglesinni landamerkjaskrá fyrir Hofi dagsett. 25. Maí 1886.¹⁶⁸

Nýbýlin Hofsvellir og Vesturhlíð hafa verið byggð út úr landi Hofs. Nýbýlið Hofsvellir var stofnað í landi Hofs árið 1941.¹⁶⁹ Ekki er til landamerkjabréf fyrir býlið.

Vesturhlíð er nýbýli úr löndum jarðanna Hofs og Hofsvalla og liggur milli þeirra, skipt út af Nýbýlanefnd Skagafjarðarsýslu 24. apríl 1950 og samþykkt af Nýbýlastjórn ríkisins 11. nóvember 1950.¹⁷⁰

Hof lagðist í eyði árið 1999 og hefur jörðin síðan verið nytjuð af Hofsvöllum.¹⁷¹ Heimildir benda ekki til annars en að fram að þeim tíma hafi verið samfelld búseta á Hofi frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að jörðin hefur verið framseld með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.8.1 Gil (Giljar)

Fram kemur í máldagabók Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318 að Hofskirkja eigi land á Giljum.¹⁷² Benedikt Gissurarson seldi Sigurði Þorleifssyni Lýtingsstaði gegn öllum Hofsjörðum að kirkjujörðinni Giljum undanskilinni með bréfi frá 4. júní 1377.

Hof í Dölum ásamt kotunum Gili og Þorljótsstöðum er talið upp á meðal jarða Teits lögmanns Þorleifssonar í skrá frá 1522 og síðar.¹⁷³ Gil var m.a. ein af þeim jörðum sem Jón biskup Arason hafði fengið Hólakirkju í stað þeirra sem hann hafði selt undan henni. Þetta kemur fram í skrá sem gerð var, 25. september 1550, um eignir kirkju og stóls eftir Jón biskup fráfallinn.¹⁷⁴ Jörðinni bregður jafnframt fyrir í reikningum Hólastóls frá 1569–1570.¹⁷⁵

Árið 1627 gaf Sigríður Jónsdóttir, uppalin á Hofi, vitnisburð þar sem minnst er á Gil. Meira er fjallað um þetta í kaflanum um Hof.¹⁷⁶

Í Jarðabók 1713 er ekki getið um að Giljabóndi gjaldi afréttatoll til Hofs¹⁷⁷ eins og flestar aðrar jarðir í nágrenninu gerðu.

Jarðamat 1849 segir sumarhaga kjarngóða, en liggja langt frá.¹⁷⁸

¹⁶⁸ Skjal nr. 4 (54).

¹⁶⁹ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar* III, bls. 366.

¹⁷⁰ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar* III, bls. 364.

¹⁷¹ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar* III, bls. 363.

¹⁷² DI II, bls. 463, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷³ DI IX, bls. 92-93, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷⁴ DI XI, bls. 860, 874 og 878. Sjá einnig DI XII, bls. 461, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷⁵ DI XV, bls. 224 og 457, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁷⁶ Skjal nr. 2 (24).

¹⁷⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 146.

¹⁷⁸ Skjal nr. 2 (25).

Landamerkjabréf fyrir Giljum var útbúið þann 22. maí 1886 og því var þinglýst þremur dögum síðar:

[...] austur á Sperðilsbrúnir, svo fram Hábrúnir fram á Keldudalsöxl og eptir brjefi frá 1377 allan Keldudal austur að Jökulsá, ræður hún þá fram til Jökla. En fyrir framan Gilji eru landamerkin haldin í Stóragrjót þaðan beint í austur á ~~Hálmúla~~ há-Múla, þaðan beina stefnu í há suður til Jökuls. Í þetta land hefir Hof þau ítök [...] grasatekju í landi þessu austan Hofsár [...] Að öðru leyti [...] fyrirbýð jeg hjermeð öllum alla brúkun á Giljalandi [...] nema menn sanni brúkunarrjett sinn.¹⁷⁹

Ólafur Guðmundsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Zophaníás Halldórssyni, eiganda Hofs og Sveini Guðmundssyni, eiganda Þorljótsstaða að nokkru leyti.

Eftirfarandi kemur fram í *Göngum og réttum* í umfjöllun um Hofsafrétt:

Um 1885 urðu nokkur átök um Austurpart afréttarinnar á milli þáverandi eigenda Hofs og eiganda Gilja, sem enduðu á þann hátt, að Austurparturinn komst undir Gil án verulegs endurgjalds.

Um 25 árum síðar keyptu svo eigendur nokkurra jarða, sem upprekstur áttu á Hofsafrétt, hlutdeild í Austurpartinum af eiganda Gilja, og hefir hann síðan verið sameign þeirra jarða..¹⁸⁰

Í málinu liggur fyrir skjal sem ber yfirskriftina „Kaupsamningur um austari hluta Hofsafréttar“ og er dagsett 10. október 1910. Um er að ræða samning milli Sveins Sigurðssonar á Giljum, sem seljanda, og Guðmundar Ólafssonar á Litluhlíð, Guðmundar Sveinssonar á Bjarnastaðahlíð, Helgu Hjálmarsdóttur í Bakkakoti, Tómasar Pálssonar á Bústöðum, Sveins Stefánssonar á Tunguhálsi og Eiríks Guðnasonar á Villinganesi, sem kaupenda. Í samningnum segir:

Það sem selt er, er eign mín Sveins Sigurðssonar hinn svokallaði austari Hofsafrétt, sem um fleiri ár hefur legið undir jörðinni Gil, og sem ég eignaðist með kaup bréfi [svo] dags. 28. febrúar 1908, er ég keypti jörðina Gil með afréttarparti þessum.

Síðar segir:

Landamerki fyrir afréttarparti þeim sem hér umræðir [svo] eru: Að norðan ráða merkjum svo kallaðir Lækir er falla í Giljaá rétt farman [svo] við Giljaland beina stefnu úr þessum lækjum í austur á há Fláahæð, þaðan í austur á *Sperðilsbrúnir*, fram á þær brúnir allt á Keldudalsöxl. Þaðan austur í *Svínanarklifi* við Jökulsá, síðan ræður austari Jökulsá merkjum til Hofsjökuls. Vestan Giljár ræður bein stefna í vestur á há-Múla, þar sem áður greindir lækir falla í Giljaá. Af há-Múla ræður bein stefna á Stafnsvantshæð. Beina

¹⁷⁹ Skjal nr. 2 (11).

¹⁸⁰ Bragi Sigurjónsson. *Göngur og réttir* IV, bls. 92.

stefnu af *Stafnsvatnshæð* í Neðri-Bakka við Runukvísl, síðan ræður Runukvísl merkjum að Bleikálukvísl, síðan Bleikálukvísl til Hofsjökuls.¹⁸¹

Fram kemur í afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu að Sveinn Sigurðsson Giljum hafi afsalað sér austari hluta Hofsafréttar þann 16. maí 1912.¹⁸²

Eftirfarandi kemur fram í kaflanum um Gil í fasteignamati 1916–1918:

Jörðin á hluta í afrétt sem notuð er til uppreksturs.¹⁸³

5.9 Þorljótsstaðir – vegna Þorljótsstaðarunu

Hof í Dölum ásamt kotunum Gili og Þorljótsstöðum eru talin upp á meðal jarða Teits lögmanns Þorleifssonar í skrá frá 1522 og síðar.¹⁸⁴ Þórður nokkur bjó á Þorljótsstöðum 1546 samkvæmt reikningsgrein séra Gottskálks Jónssonar í Glaumbæ.¹⁸⁵ Þorljótsstaðir var m.a. ein af þeim jörðum sem Jón biskup Arason hafði fengið Hólakirkju í stað þeirra sem hann hafði selt undan henni. Þetta kemur fram í skrá sem gerð var, 25. september 1550, um eignir kirkju og stóls eftir Jón biskup fráfallinn.¹⁸⁶ Í broti úr bréfi Ólafs biskups Hjaltasonar, sem er skrifað fyrir 2. október 1567, segir að séra Gísli megi sækja eldivið í Þorljótsstaðajörð svo mikið sem honum og búi hans gagnast.¹⁸⁷ Þorljótsstöðum bregður fyrir í reikningum Hólastóls frá 1569–1570.¹⁸⁸

Árið 1627 gaf Sigríður Jónsdóttir, uppalin á Hofi, vitnisburð þar sem minnst er á Þorljótsstaði. Meira er fjallað um þetta í kaflanum um Hof.¹⁸⁹

Í Jarðabókinni 1713 er nefnt fornt lögbýli innan jarðarinnar Þorljótsstaða, Stafn, sem nú er í eyði. Upprekssturinn er á Hofsafrétt fyrir toll, og nýtur ábúandi Hofsjálfur tollsins.

Skógur hefur hjer verið og er nú gjöreyddur. [...]

Sortulýng, sem hjer er af nægð í landinu, sækja allmargir úr sveitinni og gjalda þó ekkert fyrir fyrr eður síðar.

Silúngs og laxveiðivon í Hofsa verður ekki aðsókt fyrir klettagljúfrum.

Uppreksstur í Hofsafrétt fyrir toll ut supra. [...]

Engjar alls öngvar. [...]

¹⁸¹ Skjal nr. 15(3).

¹⁸² Skjöl nr. 4 (41) og 4 (44).

¹⁸³ Skjal nr. 2 (20).

¹⁸⁴ DI IX, bls. 92-93, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁸⁵ DI XI, bls. 517, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁸⁶ DI XI, bls. 860, 874 og 878. Sjá einnig DI XII, bls. 461, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁸⁷ DI XV, bls. 23. Óvíst er hvaða séra Gísli átt er við en útgefandi stingur upp á Gísli Sigurðssyni sem var prófastur í Skagafjarðarprófastsdæmi frá 1528-1551, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 264, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁸⁸ DI XV, bls. 224 og 457, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

¹⁸⁹ Skjal nr. 2 (24).

Stafn er hjer kallað stekkjarsæðið frá heimajörðunni. Þar ætla menn verið hafa fornt eyðiból, því glögglega sjest hjer til girðinga og tófta margra, sem verið hafi lögbýlisjörð.¹⁹⁰

Á manntalsþingi að Lýtingsstöðum, 7. júní árið 1827, var upplesin lögfesta fyrir Þorljótsstöðum.¹⁹¹ Tíu árum síðar, 25. maí 1837, er til önnur lögfesta fyrir Þorljótsstaði.

[...] að norðan ræður sjónhending úr Stóragríoti til austurs uppí Vörduhæd og þaðan til efstu brúnar svo til sudurs eptir brúnunum alt framm í Móalíngskinn framan vert við svo nefnda Runu. Svo úr kinninni í Hofsá, ræður hún síðann til fyrr greindra Landamerkja að norðann.¹⁹²

Landamerkjabréf fyrir Þorljótsstaði var útbúið þann 17. maí 1890 og því var þinglýst sex dögum síðar:

Að norðanverðu í stóragrjót þar beint upp á fjall til hæstu brúnar gagnvart Giljalandamerkjum, þaðan beint suður á Stafnsvatnahæð, og eins og hún heldur þá þaðan sjónhending móts við Giljaland, suður á neðri bakka vestur í Hofsá, þaðan eins og sú á ræður út í Stóragrjót.¹⁹³

Sveinn Guðmundsson og Jón Jónasson eigendur Þorljótsstaða skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af; Ólafi Guðmundssyni og Jónatani Stefánssyni vegna Þorljótsstaða og Gilja.

Í jarðamati 1849 kemur fram að landrými sé nægilegt, sumarhagar hrjóstrugir en vetrarþeir í besta lagi.¹⁹⁴

Fram kemur í kaflanum um Þorljótsstaði í fasteignamati 1916–1918 að beutiland jarðarinnar sé mjög víðlent og kjarngott á öllum tímum árs fyrir fé, liggi að afrétt og að upprekstur sé í heimalandi.¹⁹⁵

Árið 1941 seldi Sveinn Sigurðsson Stefáni Rósantssyni hluta úr Þorljótsstöðum, þ.e. Þorljótsstaðarunu.¹⁹⁶ Í umfjöllun um Þorljótsstaði í afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu er minnst á kaupsamning frá 12. júní 1941 varðandi Þorljótsstaðarunu. Einnig kemur fram að gefanda dánargjafabréfs frá 7. apríl 1960, er varðar Þorljótsstaðarunu, bresti þinglýst afsal fyrir svæðinu.¹⁹⁷

Fram kemur í afsalsbréfi Þorljótsstaðarunu frá 2. nóvember 1965:

¹⁹⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX*, bls. 145.

¹⁹¹ Skjal nr. 2 (116).

¹⁹² Skjal nr. 4 (53).

¹⁹³ Skjal nr. 2 (12) og 2 (117).

¹⁹⁴ Skjal nr. 2 (127).

¹⁹⁵ Skjal nr. 2 (20).

¹⁹⁶ *Byggðasaga Skagafjarðar*, III. bindi, bls. 319 og 321–322.

¹⁹⁷ Skjal nr. 4 (35).

[...] eignarétti yfir þinglesinni eign minni Þorljótsstaðarunu í Vesturdal ásamt svonefndu Runufjalli, austur á merki, - sem landamerkjabréf fyrir Þorljótsstöðum greinir - og út að svonefndum Illagilslæg [...] ¹⁹⁸

Þann 8. október 2004 voru landamerki Þorljótsstaðarunu staðfest af eigendum (umráðamönnum) Þorljótsstaðarunu, Þorljótsstaða, austurhluta Hofsafréttar, vesturhluta Hofsafréttar og Lambatungna:

Landamerki Þorljótsstaðarunu eru því eftirfarandi: Frá Illagilslæg er hann rennur í Runukvísl (nr 1 506791-520423 [á teikningu 0438]) og eftir honum þar sem hann rennur um Illagil og fellur úr Stafsvatni (nr 2 508197-521152). Frá upptökum Illagilslægjar liggur bein lína norð norðaustur í Stafnsvatnshæð (nr 3 508528-522174) og þaðan bein lína eftir hæðinni eins og hún nær (nr 4 510990-521358). Frá enda Stafnsvatnshæðar liggur bein lína niður á Neðri bakka við Runukvísl (nr 5 516815-513685) á móts við ársprænu sem liggur austan Bleikálukvísar. Þaðan liggja merkin eftir Runukvísl niður að mótum Illagilslægjar og Runukvísar. ¹⁹⁹

Heimildir benda til þess að búseta hafi verið nær samfelld á Þorljótsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið og þar til hún lagðist í eyði árið 1943. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti.

5.10 Afréttir og afréttarnot

5.10.1 Almennt

Í kaflanum um Goðdala- og Ábæjarprestakall í *Sýslu- og sóknarlýsingum* Skagafjarðar frá miðri 19. öld stendur:

Sel. Selstöður eiga allir bæirnir í Ábæjarsókn, hver þeirra í tilhýðilegri grennd við heimilið, sömuleiðis í Goðdölum fram við Goðdalsmynni, svo og Gilhagi og Írafell fram á þar samannefndum dölum. ²⁰⁰

Í gögnum vegna hæstaréttarmáls nr. 128/1967 (Nýjabæjarafrétt), sem lyktaði með dómi 26. apríl 1969, er að finna frumvarp til samþykktar um fjárleitir á öræfunum millum Skjálfandafljóts að norðan og Jökulsár eystri í Skagafirði að vestan frá [1912]. Meðal annars er fjallað um svæði sem tengist Eyjafjarðarsýslu. Þar stendur:

Ummerki leitarsvæðisins eru: Að austan Skjálfandafljót, að sunnan Tungnafellsjökull, Jökuldalur og sandarnir sunnan við þær hagategjur, er liggja að Jökuldal (Fjórðungskvísl), og þaðan í Arnarfellsjökul. Að vestan Hofsjökull og Jökulsá hin eystri í Skagafirði. Að norðan Fossá og

¹⁹⁸ Skjal nr. 6 (7).

¹⁹⁹ Skjal nr. 6 (8).

²⁰⁰ Jón Benediktsson. „Lýsing yfir Goðdala- og Ábæjarprestakalli“, bls. 90.

suðvesturmörk afréttanna, suður af Eyjafjarðar og Þingeyjarsýslum, austur að Skjálfafljóti.

Leitarsvæði þetta skiptist í tvær leitir. Jökuldalsleit austan til og Laugafellsleit vestan til. Takmörk milli leita þessara eru: Háöldurnar vestan við Kiðagilsdrög og suður fyrir botn þeirra, síðan suður háöldurnar austan við Bergsstaðakvísl (Þjórsárkvísl), og þaðan vestan Þjórsárkvíslar í Arnarfell.²⁰¹

Fram kemur að notendur heimafréttar Öngulsstaðahrepps, Saurbæjarhreppsmenn og sýslusjóðir Eyjafjarðar- og Þingeyjarsýslna skyldu taka þátt í kostnaði við Laugafellsleit.

Fjárleitarsamþykktin skyldi gilda í fimm ár. Hún var samþykkt af sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu í mars 1912 og af sýslumanninum 25. mars sama ár.²⁰²

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“, frá 27. september s.á., bæri þeim að skila skýrslu um þau svæði í sýslum þeirra sem teldust vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki hafi tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.²⁰³ Kristján Linnet sýslumaður í Skagafjarðarsýslu svaraði með bréfi dagsettu 14. febrúar 1920. Þar kemur fram að samkvæmt upplýsingum sem hann hafði aflað sér væru:

[...] ekki aðrir almenningar hjer eða afrjettarlönd af þeim, er um er spurt, en hin svonefndu NÝJABÆJARÖRÆFI austan undir Hofsjökli.²⁰⁴

Svari sýslumanns fylgdu engar umsagnir frá hreppstjórum sem hann virðist þó byggja svar sitt á.

Í sveitarfélagslýsingu Lýtingsstaðahrepps í *Byggðasögu Skagafjarðar III* stendur:

Hofsafrétt, þ.e.a.s. austurpartur, er hins vegar ótvírætt eign sex jarða í Lýtingsstaðahreppi og vesturparturinn hefur frá öndverðu tilheyrt Hofi í Vesturdal og svo er enn. Auk þess hafa margar jarðir í hreppnum allvíðáttumikið fjalllendi innan sinnan heimalanda og nota aðrar afréttir lítt eða ekki.²⁰⁵

Þann 14. júní 1913 var fulltrúa Akrahrepps tilkynnt að sveitarfundur [Öxnadalshrepps] hefði hafnað beiðni hreppsins um afrétt.²⁰⁶

²⁰¹ Skjal nr. 4 (72).

²⁰² Skjal nr. 4 (72).

²⁰³ Skjal nr. 2 (13).

²⁰⁴ Skjal nr. 2 (14).

²⁰⁵ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar III - Lýtingsstaðahreppur*, bls. 23.

²⁰⁶ Skjal nr. 4 (38).

5.10.2 Silfrastaðaafrétt

Að því er fram kemur í ritinu *Göngur og réttir* IV er Silfrastaðaafrétt aðalafrétt meiri hluta Akrahrepps en þangað eiga upprekstur allar jarðir í Blönduhlíð, frá hreppamörkum Akra- og Viðvíkurhrepps fram að Norðurá, ásamt öllum Norðurárdal að Egilsá undanskilinni; í allt um 40 jarðir. Silfrastaðaafrétt liggur inn af Norðurárdal en megin hluti hennar er myndaður af sex dölum sem flestir eru allstórir. Norðurárdalurinn er talinn enda þar sem byggðin þrýtur en í raun er það nokkuð innar. Afréttardalirnir greinast út frá honum á ýmsa vegu en þó eru sumir nokkurn veginn í beinu framhaldi af honum. Silfrastaðaafrétt skiptist í eftirfarandi afréttarsvæði:

1. Kleifar með Smaladal og hálfum Fletjárdal, en það er smádalur, sem að hálfu er heimaland frá Fremri-Kotum, innsta bænum í Norðurárdal norðanverðum.
2. Seljárdalur.
3. Horn, það er austurhlíð Seljárdals, og heitir áin, sem eftir dalnum rennur, Horná og fellur í Norðurá.
4. Miðdalur.
5. Hörgárdalstungur.
6. Hörgárdalsheiði, henni fylgir hálfur Víkingsdalur, en hinn hlutinn fylgir afrétt Möðruvalla í Hörgárdal.
7. Öxnadalsheiði með Grjótárdal.
8. Kinnar, og fylgir þeim hálfur Kaldbaksdalur, en hinn hluti hans er afrétt Öxndæla.
9. Krókárdalur með Krókárgerðisfjalli. Á Krókárdal er afdalur, sem Ernidalur heitir.

Hlíðin frá Valagilsá og fram að svonefndri Landsendagjá – en hún er sem næst gegnt því, sem Horná fellur í Norðurá – heitir fullu nafni Krossland, en er í daglegu tali kölluð Land. Ofan við hlíðina er Landshnjúkur milli Kleifa og Seljárdals. Til forna var selstaða á Landinu frá Miklabæ og Víðivöllum í Blönduhlíð, og er talið, að jarðir þessar eigi Landið að hálfu hvor. Selið frá Miklabæ var skammt frá höfðanum, þar sem eldri steinsteypubrúin er yfir Norðurána. Heitir hann Prestsselshöfði. Landið er ekki sérstakt gangnasvæði, en sameiginlega smalað af þeim, sem ganga á Miðdal, Horni og Seljárdal, er þeir hafa lokið þar göngunum.²⁰⁷

Auk ofanefndra gangnasvæða Silfrastaðaafréttar þá eru heimalönd þeirra jarða sem næst standa afréttinni smöluð af gangnamönnum í fyrstu og öðrum göngum. Þau eru allvíðlend og í þeim getur leynst talsvert afréttarfé. Umrædd heimalönd eru Borgargerðisfjall, Kotaheiðar, þ.e. heimalönd Ytri- og Fremri-Kota, og Silfrastaðafjall. Einnig er Kotagil á milli heimalands Ytri-Kota og Silfrastaða smalað.

Takmörk Silfrastaðaafréttar að vestan eru við heimalönd fremstu bæjanna í Norðurárdal. En að:

[...] norðanverðu í dalnum eru þau við Valagilsá, en að henni nær heimaland Fremri-Kota. Valagilsá kemur úr Kleifum, og falla í hana hið efra Fletjá og Smalalækur (af Smaladal). eru gljúfur mikil að ánni á löngum kafla, og er örskammt frá þeim ofan að Norðuránni. Í syðri hlíð Norðurárdalsins aðskilur Stórilækur heimaland Borgargerðis frá afréttinni. Kemur hann úr

²⁰⁷ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV. Akureyri. 1983-1986, bls. 147.

Stóralækjarskarði og fellur í allmiklu klettagili um fjallshlíðina og ofan í Norðurá.

Að austan eru takmörk afréttarinnar: Lúpa í Hörgárdalstungum, en Víkingsá í Hörgárdalsheiði. Eru þar sýslumerki, og liggur þar að afrétt Möðruvalla í Hörgárdal, sem fyrr er sagt. Á Öxnadalsheiði eru takmörk afréttarinnar á sýslumerkjum við Grjótá, en í Kinnum við Kaldbaksá, og tekur þá afrétt Öxndæla við þar austan við. Á öðrum þeim dölum, sem tilheyra Silfrastaðaafrétt og nefndir hafa verið, ráða merkjum fremstu drög dalabotna, eftir því sem vötn falla til Norðurár.²⁰⁸

Steingrímur Jónsson á Ytri-Kotum flutti vorið 1882 að Silfrastöðum og bjó þar til 1915. Hann keypti jörðina um 1890 en í kaupunum fylgdi Silfrastaðaafrétt, kirkjújörðin Fremri-Kot, Hálfðanartungur og Krókárgerði en tvö síðastnefndu býlin voru innstu byggðu býlin í dalnum. Hálfðanartungur lögðust í eyði um 1880 en Krókárgerði var óreglulega í byggð fram á síðasta áratug 19. aldar. Hreppsnefnd Akrahrepps keypti, um vorið 1897, (mun hafa gerst 1898, sjá síðar í kaflanum) alla Silfrastaðaafrétt ásamt Hálfðanartungum og Krókárgerði en við það lagðist land þeirra undir afréttina, kaupverðið var 2500 kr. Eftir að afréttin var komin eigu sveitarfélagsins þurftu þeir sem áttu upprekstur þangað ekki lengur að greiða afréttartoll fyrir fé sitt og hross en það þurftu allflestir að gera á meðan hún var í einkaeigu. Silfrastaðabóndi hafði áður gætt þess að stóðhross sæktu ekki af afréttinni og ofan í byggðina. Við söluna færðist sú varsla á hendur sveitarmanna og voru nokkrir grjótgarðar hlaðnir í þeim tilgangi áður en gaddavírin leysti þá af hólmi. Það kom lengi vel í hlut Fremri-Kotabænda að hafa eftirlit með þjóðvegarhliðinu á afréttargarðinum við Valagilsá áður en það var lagt niður en í þess stað kom pípuhlið á þjóðveginum.²⁰⁹

Í kaflanum um Miklabæjarprestakall í *Sýslu- og sóknarlýsingum* Skagafjarðar frá miðri 19. öld stendur:

Sel. Silfrastaðir eiga selstöðu frammi í Silfrastaðafjalli, Flatatunga fyrir ofan tunguhálsinn, nálægt Egilsá. Þessar eru notaðar. Miklibær og Víðivellir eiga saman landspart fyrir framan Valagilsá, sem einhvern tíma kann að hafa verið notaður.

32. **Afréttir.** Afréttarlönd eru afdalir og heiðar, allavega út úr Norðurárdalnum og tilheyra Silfrastöðum. Þangað reka flestir úr sóknunum, ásamt Flugumýrarsókn, hver eð næst liggur á norðursíðuna.²¹⁰

Silfrastaðaafrétt var í eigu Silfrastaða en seld Akrahreppi ásamt Hálfðanatungum þann 6. nóvember 1898.²¹¹

²⁰⁸ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 148.

²⁰⁹ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 152-153.

²¹⁰ *Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags II - Skagafjarðarsýsla*, 90.

²¹¹ Skjal nr. 4 (43) og Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 411.

Fram kemur í afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu að upprekstur á Silfrastaðaafrétt hafi verið seldur jörðunum; Frostastöðum, Syðri-Grund, Þverá, Réttarholti, Höskuldsstöðum og Kúskerpi þann 1. nóvember 1898 af hreppsnefnd Akrahrepps.²¹²

Í yfirlýsingu frá 23. maí 1899 stendur:

Nú er jeg talinn eigandi eða umráðamaður að Syðri-Grundum $\frac{3}{4}$ þörtum af Ytribrekkum og $\frac{1}{2}$ Dýrfinnustöðum og þar eð jeg veit að þessar jarðir hafa átt og eiga enn upprekstur á Silfrastaðaafrejt og einn tiltölulega hluta í þeim almenning eftir stærð og fjölda jarðanna á uppreksturssvæðinu.²¹³

Í skrá yfir afréttir, eignaheimildir og landamerki [í Skagafjarðarsýslu] frá 1985 frá sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu og bæjarfógetanum á Sauðárkróki stendur m.a.:

Afréttarlönd Akrahrepps

Silfrastaðaafrétt

Silfrastaðaafrétt er eign Akrahrepps. Steingrímur Jónsson bóndi á Silfrastöðum seldi og afsalaði Akrahreppi Silfrastaðaafrétt með Hálfánartungum og Krókárgerði alls 25, 7 hundruð að fornu mati, árið 1899. Kaupverð kr. 2500. Afsalið er No 2176 í afsals og veðmálabók Skag. og þinglesið á Stóru - Ökrum 25. maí 1899.

Sama dag 25. maí 1899 er annað afsal No 2188 í veðmálabók, þar sem hreppsnefndin í Akrahreppi selur og afsalar upprekstur í Silfrastaðaafrétt fyrir eftirtaldar jarðir: Frostastaði, Ystugrund, Réttarholt, Þverá, Höskuldsstaði og Kúskerpi. Þinglesið sama dag 25. maí.

Í afsals og veðmálabók No 2180 er yfirlýsing frá Birni Péturssyni Hofsstöðum, þar sem hann mótmælir og bannar einum og sérhverjum öll kaup, alla sölu og alla meðhöndlun á Silfrastaðaafrétt vegna jarðanna Ytribrekkna, Syðri-Grundna og Dýrfinnstaða, sem hann telur að hafi átt þar upprekstur að fornu.

Mótmæli Björns Péturssonar voru þinglesin að Stóru - Ökrum sama dag og fyrrgreind skjöl 25. maí 1899. Ekki er hægt að sjá að mótmæli Björns Péturssonar hafi verið tekin til greina að neinu leyti.

Allar jarðir í Akrahreppi utan Norðurár og Borgargerði á Norðurárdal eiga upprekstur í Silfrastaðaafrétt. Allt til 1916 sáu bændur á Kjálka og í Austurdal um fjallskil á sínu svæði og einnig Egilsárþóndi. Kelduland og Stekkjarflatir áttu upprekstur á Bakkadal, en Tyrfingsstaðir áttu engan upprekstur.

Landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum er No 210 í Landamerkjabók og þinglesin að Stóru - Ökrum 22. maí 1890.

²¹² Skjal nr. 4 (40).

²¹³ Skjal nr. 4 (42).

Landamerkjaskrá fyrir Krókárgerði No 211 í Landamerkjabók, þinglesin að Stóru - Ökrum 22. maí 1890.

Á Hörgárdalsheiði eru afréttarmörk Silfrastaðaafréttar að norðan við Lúpa og Víkingsá og hefur aldrei verið ágreiningur um þau merki.

En ágreiningur var um merki á Öxnadalsheiði. Mótmæli gegn landamerkjum á Öxnadalsheiði frá norðanmönnum var þinglýst að Stóru - Ökrum 23. maí 1889 No 156 í afsals og veðmálabók. Norðanmenn töldu landamerki á Öxnadalsheiði við Grjótá, en Silfrastaðamenn töldu merkin vera við Vatnsgötu, nálægt því beint á móti Kaldbaksdal, en Kaldbaksdalsá ágreiningslaus merki að fornu fari og eru þar vatnaskil. Afréttargirðing er litlu norðar og var sett upp um 1912.

Akrahreppur eignaðist jarðirnar Bakkasel og Gil í Öxnadal og átti þær um skeið. Hreppsnefnd Akrahrepps seldi ríkissjóði þessar jarðir með samningi, sem gerður var að Vöglum í Akrahreppi 8. desember 1928. Gísli Björnsson skrifar undir samninginn í umboði hreppsnefndar, en Stefán Bergsson í umboði ríkisstjórnar.

Í þessum samningi stendur skrifað: „Undanskilin sölunni er Öxnadalsheiði, vestan við vörslugirðingu þá, sem nú er þar, en hálf girðingin fylgir með í kaupinu, og annast kaupandi viðhald þess hluta, ásamt viðhaldi á hliði að hálfu leyti.“ Landamerki vestan heiðar eru við Valagilsá norðan Norðurár, en að sunnan við Stóralæk og Stóralækjargil og er nú afréttargirðing nálægt þeim merkjum.²¹⁴

Í nóvemberlok 2008 skrifuðu eigendur Bakkasels og Almennings í Hörgárbyggð, Silfrastaðaafréttar, Egilsár, Flatatungu og Merkilgils í Akrahreppi undir firlýsingu um landamerki jarða þeirra. Nánar um þetta í kaflanum um Egilsá.

5.10.3 Nýjabæjarafrétt

Nýjabæjarfjall er stór hálendisflesja, í 1000–1200 metra hæða, sem liggur á milli Austurdals í Skagafirði og Eyjafjarðardals, og nefnist a.m.k. innanverður hluti hennar þessu nafni. Í annarri útgáfu af bók Braga Sigurjónssonar, *Göngur og réttir* IV, frá 1986, kemur fram að mörk Nýjabæjarafréttar séu Ábæjará að norðan og Geldingsá að sunnan. Landsvæðið þar á milli sé því raunverulegt afréttarland Austurdælinga austan Jökulsár eystri. Fjöllin liggi svo sunnan Geldingsár. Bragi getur þess að ekki sé fullvíst hver hafi verið hin upprunalegu takmörk afréttarinnar en líklegast sé að norðurmörk hennar hafi verið:

[...] við Hvítá, sem fellur í Jökulsá að austan nokkru norðar en Keldudalsá fellur í hana að vestan, enda náði byggð miklu lengra fram í Austurdal áður fyrr, en nú er Merkigil efsti bær austan ár, síðan Ábær fór í eyði 1941. Vel má og vera, að suðurmörk Nýjabæjarafréttar hafi verið Fossá, en ekki Geldingsá,

²¹⁴ Skjal nr. 4 (2) a-b.

enda ganga Eyfirðingar afréttina framan Fossár. Er það athyglisvert, að hlíðin milli Hvítár og Fossár er af Austurdælingum kölluð afrétt, og virðist það sérheiti hennar. Fjallið austur af hlíð þessari heitir líka Afréttarfjall.²¹⁵

Tinná er næsta þverá fyrir framan Ábæ en hún fellur um dal sem heitir Tinnárdalur að norðan en Nýjabæjardalur að sunnan. Tinnárdalur er rómaður fyrir landgæði og veðursæld en stutt fyrir innan Tinná stóð Nýibær. Býlið þar fór í eyði 1880 og hefur legið í eyði síðan. Hildarselsgrundir eru sunnan við Geldingalæk en þær eru kenndar við eyðibýlið Hildarsel. Yfir Nýjabæjarfjall lá fjallvegur, einhver sá hæsti á milli byggða á Íslandi, en þar var hægt að fara á milli Austurdals og Eyjafjarðardals.²¹⁶

Í *Byggðum Skagafjarðar* kemur fram að Tinná sé talin vera afréttarmörk eftir að heimaland Nýjabæjar lagðist til afréttarinnar.²¹⁷

Öræfin sem liggja sunnan við Geldingsá eru kölluð Fjöll eða Fjöllin, en einnig Laugafellsöræfi. Eyfirðingar munu að mestu sjá um smölun þessa landsvæðis og allt norður að Fossá en Austurdælir leggja einnig til menn í þessar göngur. Bragi lýsir þessu svæði á eftirfarandi hátt:

Suður á öræfunum er fjallbunga nokkur, sem nú er alltaf nefnd Laugafell, og eru laugar þar nærri. Nokkru vestar er hvassbrýndur hnjúkur, sem kallaður er Laugafellshnjúkur. Sumir vilja telja, að það, sem nú er kallað Laugafell, hafi áður heitið Laugaalda, en þá hafi Laugafellshnjúkur heitið Laugafell. Þó heitir Hnjúkskvísl á, sem fellur fram með hnjúknum.

Þarna um öræfin eru víða nokkrir hagablettir, og eru þeir að sjálfsgöðu helst við kvíslar, sem falla í Jökulsá, svo og meðfram Jökulsá sjálfri.²¹⁸

Í greinargerð, dags. 20. desember 1875, eftir Friðrik Stefánsson frá Vallholti, fyrrverandi alþingismað Skagfirðinga sem lögð var fram sem dómsskjal í máli nr. 128/1967 fyrir Hæstarétti, sem lyktaði með dómi 26. apríl 1969, og ber yfirskriftina: „Þessi eru takmörk Skagafjarðarsýslu“, segir:

Þessi eru takmörk Skagafjarðarsýslu: [...] fyrir austan Krókár og Egilsdalsbotna, og eptir sömu stefnu eftir fjallgarðinum fyrir austan Bakka, Merki, Miðhúsa, Ábæjar, Tinnár og Hvítárdali – að Hvítá sem kemur af síðastnefndum dal nær, Nýabæarland [svo] og fyrir framan hann tekur Nýabæarafrétt [svo] við – og þaðan eru Sýslumörkin í suður eptir öræfunum fyrir austan Laugafell, sem áður er nefndt, [svo] þaðan í vestur um Illviðrahnjúka á Hofsjökul [...].

Önundur vís nam land uppfrá Merkigili og bjó á Ábæ, [...] þessu landnámi fylgir Nýjabæjarfrétt, sem nær upp með Jökulsá að austan upp um

²¹⁵ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 129.

²¹⁶ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 129-130.

²¹⁷ Hjalti Pálsson: *Byggðir Skagafjarðar* IV, bls. 20.

²¹⁸ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 131.

Illviðrahnjúka sem eru austur af Hofsjökli, og suður um Laugarfell – þar er heit laug upp úr klöpp – og austur á öræfi milli Skaga og Eyjafjarðar.²¹⁹

Þormóður Sveinsson skrifar um Nýjabæjarfjall í *Blöndu* VII, sem út kom á árunum 1940–1943. Í Sturlungu kemur Nýjabæjarfjall við sögu árið 1235. Þegar Órækja Snorrason reið til sáttaumleitanar við Sighvat Sturluson á Grund í Eyjafirði. Skömmu síðar hugðist Órækja ríða til Gása og kaupa sér þarfindi en Sighvatur réði honum frá því og sagði honum að ríða aftur heim og fara vestur Skjálgdalsheiði eða Villingadalsheiði. Þarna telur Þormóður Sveinsson, sonur Sveins Eiríkssonar á Skatastöðum, víst að átt sé við Nýjabæjarfjall þó að nafnið hafi ekki verið orðið rótgróið þá. Nafnið Nýibær bendi til þess að þar hafi bær risið seint en þó væntanlega fyrir umræddan tíma. Hann telur hinsvegar hugsanlegt að nafnið Villingadalsheiði gæti bent til þess að Eyfirðingar hafi forðum átt land lengra vestur á bóginn en síðar varð og vísar til þjóðsögu þar að lútandi.²²⁰

Þormóður telur að verslunarferðir Dalamanna í Skagafirði til Akureyrar yfir Nýjabæjarfjall hafi lagst að mestu af um 1880 vegna betri verslunarháttar, samgöngubóta og svo mun hafa skipt miklu að þá fór Nýibær í eyði. Hinsvegar hafi fjárrekstrar aukist um sama leyti og verið allalgengir næstu 30–40 árin. Það muni stafa af sauðfé Fram-Eyfirðinga hafi flúið litlar og rýrar afréttir og sótt í góð afréttarlönd í Austurdal. Hann vísar til *Lýsingar Íslands* eftir Þorvald Thoroddsen um göngur Eyfirðinga. Þar segir að fram á síðasta fjórðung 19. aldar hafi haustleitir Eyfirðinga verið stuttar og aðeins náið suður í Polla og því hafi margt fé orðið úti suður á öræfum. Upp úr þessu hafi þeir hins vegar farið að leita öræfasvæðið í kringum Laugarfell og suður þar í félagi við Skagfirðinga. Þormóður segir að lengi vel muni flest það eyfirska fé sem fannst á þessum slóðum, eftir að Eyfirðingar fóru að leita þar, hafa verið smalað til byggða í Austurdal og svo rekið yfir Nýjabæjarfjall heim á leið.²²¹

Þormóður greinir frá því að skömmu eftir aldamótin 1900 hafi nokkir Eyfirðingar, þ.á m. Magnús [Sigurðsson] á Grund, keypt hluta úr Nýjabæjarafrétt sem heitir Langahlíð og er syðst í Austurdal. Þeir hafi ætlað sér að reka fé sitt þangað á vorin og geyma þar yfir sumarið. Þetta hafi þó ekki staðið lengi því erfitt hafi verið að koma fénu yfir fjöllin svo snemma á vorin og það muni hafa heimst illa á haustin. Þeir hafi því selt Skagfirðingum þessa afrétt aftur.²²²

Í grein Þormóðs í 7. bindi *Blöndu* sem kom út í heftum á árunum 1940–1943, segir hann að Eyfirðingar smali á hverju hausti með Skagfirðingum suðurhluta Nýjabæjarafréttar og allt út að Fossá í fyrstu göngum.²²³

²¹⁹ Skjal nr. 4(69).

²²⁰ Þormóður Sveinsson, „Nýjabæjarfjall“, *Blöndu* VII, bls. 342. Sjá umræddan stað í *Sturlunga Saga* I. Jón Jóhannesson, Magnús Finnbogason og Kristján Eldjárn sáu um útgáfuna. Reykjavík, 1946, bls. 389.

²²¹ Þormóður Sveinsson, „Nýjabæjarfjall“, *Blöndu* VII, bls. 354–356.

²²² Þormóður Sveinsson, „Nýjabæjarfjall“, *Blöndu* VII, bls. 356.

²²³ Þormóður Sveinsson, „Nýjabæjarfjall“, *Blöndu* VII, bls. 360.

Í kaflanum um Goðdala- og Ábæjarprestakall í *Sýslu- og sóknarlýsingum II* frá um miðri 19. öld stendur:

Afréttir. Fram af Austurdalnum liggur Nýjabæjarafrétt, brúkuð af Austdælingum, en aðalafrétt Dalamanna liggur undir jörðina Hof, og reka þangað bæði Dalamenn og einstakir fleiri neðan úr Skagafjarðarhéraði.²²⁴

Þann 22. mars 1905 seldi Steingrímur Jónsson á Silfrastöðum bóndanum á Kroppi í Eyjafirði eyðijörðina Nýjabæ í Akrahreppi með öllu heimalandi jarðarinnar, hálfri Nýjabæjarafrétt og þrætulandinu Selvöllum vestan Jökulsár gegnt Nýjabæ.²²⁵

Fram kemur í bréfi frá sýslumanni Eyjafjarðarsýslu frá 27. mars 1916 að Eyfirðingar eigi hálfa Nýjabæjarafrétt.²²⁶

Þann 25. október 1960 seldi Hannes Stefánsson 1/9 hluta jarðanna Nýjabæjar og Ábæjar auk 1/9 hluta Nýjabæjarafréttar til Sigurðar Friðrikssonar, Stekkjarflötum, Stefáns Hrófssonar, Keldulandi, Jóhanns Jóhannessonar, Silfrastöðum, og Bjarna Halldórssonar, Uppsölum.²²⁷

Í afsals- og veðmálabók Skagafjarðar er getið jarða, sem ekki séu í fasteignamati, en hafi verið lagðar undir afrétti. Getið er Nýjabæjar og sagt að hann hafi verið afsalaður Davíð Jónssyni á Kroppi.²²⁸

Eigendasaga Nýjabæjarafréttar er allvel rakin með ítarlegum tilvísunum í *Byggðasögu Skagafjarðar*, og vísast til hennar þar.²²⁹

Hinn 29. apríl 1969 dæmdi Hæstiréttur í máli Upprekstarfélags Saurbæjarhrepps (áfrýenda) gegn eigendum Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli í Skagafirði (stefndu). Áfrýjendur kröfðust þess að landamerki fyrir umráðasvæði þess að vestan gagnvart löndum stefndu á hálendinu vestan og sunnan Eyjafjarðardala yrðu staðfest þannig fyrir dómi:

Nyrzt ráði merkjum Fossá frá upptökum nyrðri hvíslar til ármóta hennar og Jökulsár eystri, síðan ráði Jökulsá eystri merkjum suður að ármótum hennar og Strangalækjar, þaðan ráði bein lína suður í Miklafell í Hofsjökli.²³⁰

Í dómnum segir: „Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því sem um er að tefla en eigi upprekstrarrétt“. Eftirfarandi kemur fram um málsástæður aðila:

Áfrýjandi, Upprekstarfélag Saurbæjarhrepps, reisir kröfur sínar á því, að hann hafi tekið heimildir á landsvæði þessu frá fyrri eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari hafi talizt taka yfir landsvæðið.

²²⁴ Jón Benediktsson. „Lýsing yfir Goðdala- og Ábæjarprestakalli“, bls. 90.

²²⁵ Skjal nr. 4 (37).

²²⁶ Skjal nr. 4 (49).

²²⁷ Skjal nr. 4 (64).

²²⁸ Skjal nr. 4 (36).

²²⁹ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar IV*, bls. 518-519, 530-530 og 533. Þar er getið eigenda bæði Ábæjar og Nýjabæjar. Sjá einnig framlögð afsalsbréf fyrir ákveðnum hlutum afréttarsölu.

²³⁰ Dómur Hæstaréttar í máli nr. 128/1967 (Nýjabæjarafréttur), bls. 510-511.

Stefndu, eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, reisa dómkröfur sínar á afsali fyrir hálfri jörðinni Nýjabæ frá 29. janúar 1464, þar sem landið sé talið vera hluti jarðarinnar.²³¹

Dómur Hæstaréttar í málinu var á þessa leið:

Hvorki áfrýjandi né stefndu hafa fært fram gögn fyrir fullkominni eignatöku að fornu eða nýju á landsvæði því, sem um er að tefla í máli þessu. T.d. verður eigi séð, að eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli eða eigendur Möðruvalla og Hóla hafi fyrrum innt af hendi smölun og fjallskil á landsvæðinu, svo sem eigendum jarða var boðið að gera á jörðum sínum, sbr. Jónsbók, landsleigubálk 49. Yfirlýsingar í afsölum fyrr og síðar, sem eigi styðjast við önnur gögn, nægja eigi til að dæma öðrum hvorum aðilja eignarrétt til öræfalandsvæðis þessa. Verða því kröfur hvorugs aðilja í málinu teknar til greina.²³²

Í skrá yfir afréttir, eignaheimildir og landamerki [í Skagafjarðarsýslu] frá sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu og Bæjarfógetanum á Sauðárkróki eru upplýsingar frá Stefáni Jónssyni á Höskuldsstöðum:

Á árunum milli 1960 og 1970 voru málaferli milli Akrahreppsmanna og Eyfirðing út af eignarrétti á Nýjabæjarafrétt, sem er kennd við Nýabæ í Austurdal.

Akrahreppsmenn byggðu eignarréttakröfu sína einkum á því að til er afsal fyrir hálfri jörðinni Nýabæ frá árinu 1464 en þar segir að Nýibær eigi land eins og vötn draga til Jökulsár - Eystri.

Akrahreppsmenn unnu þetta mál fyrir undirrétti á Akureyri, en málinu lauk með dómi Hæstaréttar 29. apríl 1969 á þann veg að hvorugur deiluaðili ætti land þetta og engin lögsaga nær til þess.²³³

Í Lýsingu Eyjafjarðar stendur:

Suður frá Öxnadalshéið liggja mörkin eftir háfjallinu milli Austurdals og Nýjabæjarafréttar í Skagafirði og Eyjafjarðardals. Kann ég þar ekki að rekja örnefni, sem þau séu við tengd, enda mun fátt um þau, ef nokkur eru. Liggja sýsluskilin hlykkjótt þar, engu síður en norðar í fjallgarðinum. Þegar dregur inn fyrir byggðir, eru engar ákveðnar merkjalínur til, og mun gamalt sölubréf Nýjabæjar í Austurdal frá 1464 vera hin eina heimild þar um, en þar segir svo: að Nýibær eigi land „að Tinná og svo langt á fjöll sem vötn draga“. Verður það varla skilið öðruvísi en svo, að vatnaskil ráði merkjum allt inn til jökla. Þó munu *Urðarvötn* ætíð vera talin til Eyjafjarðar, en samt segja kunnugir, að afrennsli þeirra sé til vesturs. Svo mun almennt talið nú, að öræfasvæðið inn af Eyjafirði sé almenningur frá *Geldingsá*, er fellur í *Jökulsá* austari og inn að Hofsjökli og suður á Sprengisand og austur undir drög

²³¹ Dómur Hæstaréttar í máli nr. 128/1967 (Nýjabæjarafréttur), bls. 511.

²³² Dómur Hæstaréttar í máli nr. 128/1967 (Nýjabæjarafréttur), bls. 511-512.

²³³ Skjal nr. 4 (2) a-b.

Fnjóskár. En síðan tekið var að smala land þetta, sem ekki mun hafa verið fyrr en seint á síðastlíðinni öld, hefir smalamennska einkum fallið í skaut Eyfirðinga, allt suður undir Fjórðungskvísl, þar sem mörk eru talin milli Norðlendinga- og Sunnlendingafjórðungs. Eftir þessu verður því ekki hægt að ákveða sýsluskil að sunnanverðu, en eftir því sem annars staðar hagar til, ættu þau að liggja á vatnaskilum þar sem vötn byrja að falla til Eyjafjarðar. [...] ²³⁴

Fjöllin eru land sem liggur vestar og mun sunnar en hefðbundnar fjárleitir Eyfirðinga ná. Þeir ganga þó þetta landsvæði í félagi við Skagfirðinga. Takmörk Fjalla eru frá Geldingsá, sem fellur í Jökulsá eystri í Skagafirði, og allt til Hofsjökuls, suður að Þjórsá og austur að leitarsvæðum Þingeyinga. Leitarmörk Eyfirðinga og Skagfirðinga eru við Fossá en þar er fé þeirra greint í sundur. Bragi Sigurjónsson telur umrætt landsvæði vera eða hafa verið eignarheimildalaust að því er best verði vitað. Samkvæmt munnmælum muni það þó hafa tilheyrt Eyfirðingum, einna helst Möðruvöllum í Eyjafirði eða e.t.v. Grund. Vegna fyrrnefndrar óvissu um eignarheimildir hafi hvorki Skagfirðingar né Eyfirðingar þóst skyldugir til að fara í leitir á þessu landsvæði. Fyrstu lögskipuðu leitirnar muni því ekki hafa verið gerðar þar fyrr en í kringum 1850. Hugsanlega hafi Eyfirðingar stöku sinnum farið þangað í eftirleitir en víst sé að Austurdalsmenn hafi gert þangað eftirleitir á hverju hausti og fundið allmargt fé. Það fé hafi síðan verið boðið upp og helmingurinn tekinn í kostnað þannig að lítið hafi orðið eftir handa eigendunum. Það muni hafa verið ástæða þess að Eyfirðingar byrjuðu að fara í leitir á Fjöllin reglulega hvert haust. Fyrst hafi þeir farið þar í félagi við Þingeyinga. ²³⁵ Yfirleitt hafi fjórir menn leitað Fjöllin og hafi það verið gert á eftirfarandi hátt:

Var farið fyrsta daginn að Laugafelli. Næsta dag var svo leitað þar fyrir sunnan og náttstaður aftur við Laugafell. Þriðja daginn var leitað að Geldingsá og fjórða daginn að Fossá. Fimmta daginn var svo farið heim til Eyjafjarðar, ef veður leyfði að komast yfir fjallgarðinn, sem bæði liggur hátt og er illur yfirferðar. ²³⁶

Sesselja Sigurðardóttir húsfreyja á Jökli í Eyjafirði stóð fyrir byggingu sæluhússins Grána, norðan við Geldingsá á Fjöllum, árið 1920. En tilefni þess var það að haustið 1916 voru þrír leitarmenn, frá Hólsgerði, Jórunnarstöðum og Jón sonur Sesselju á Jökli, veðurtepptir í þrjá daga með hesta og fé við Geldingsá í norðanstórhrið með ekkert nema tjald sér til skýlis. ²³⁷ Árið 1970 var þess minnst við Grána að 50 ár væru liðin frá byggingu hans og í tilefni af því væri vel til fundið að reisa hjá honum leitar mannaskýli, þar eð Gráni væri einkum byggður fyrir hesta, þótt leitar mannakofi væri líka. Varð úr að Þórður Pálmason frá Gnúpufelli smíðaði vandað skýli með 5 svefnrúmum og var það flutt á bíl sumarið eftir að Geldingsá og sett niður

²³⁴ Steindór Steindórsson. *Lýsing Eyjafjarðar*. Akureyri. 1949, bls. 16.

²³⁵ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 176-179.

²³⁶ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 179.

²³⁷ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 131–132, 141, og 180–181.

hjá Grána. Ber skýli þetta nafnið Sesseljubær til minningar og virðingar við framkvæmd Sesselju.²³⁸

5.10.4 Lambatungur

Lambatungum er lýst svo í *Byggðasögu Skagafjarðar*:

Fossá skilur að Reitinn að norðan og Lambatungur að sunnan og hefur einhvern tímann verið vatnsmikið jökulfljót því hún hefur grafið ótrúlega djúpt og hrikalegt klettagil í hlíðina þar sem hún steypist niður í háum fossum. Í hlýjum sumrum kemur enn jökull í Fossána.

Framan við Fossárgil er tunga er mjókkar eftir því sem neðar dregur og nær fram að Lambárgili. Milli Fossárgils og Lambárgils heitir Lambárfell, bungumyndað fjall neðan úr dalnum að sjá. Heyrst hefur nafnið Fossártunga milli giljanna en flestir telja að Lambatungur heiti allt utan frá Fossárgili. Fortakslaust byrja þær við Lambárgilið og voru fyrrum taldar ná fram að Illaklifi sem er einstigi á klettabrún í hlíðinni fram á móti Krosshöfða, tæpan kílómetra utan við Runufoss. Þar tekur við Klausturfjall eða Klausturhlíð fram að Hraunþúfugili. Þetta var skoðun Þormóðs Sveinssonar fræðimanns sem gjörkunnugur var í Vesturdal í byrjun 20. aldar. Í Lambatungum skal hafa verið býlið Tunga en einnig nefnt Tungukot.²³⁹

Lambatungurnar voru seldar undan Hofi um eða fyrir 1920. Kaupandi var Eiríkur Guðnason í Villinganesi. Hann seldi Lambatungur einhvern tíma fyrir 1949, Jóni Jónssyni á Hofsvöllum. Þessum samningum mun ekki hafa verið þinglýst.²⁴⁰ Með afsali sem dagsett er 26. október 1965 afsöluðu erfingjar Eiríks Guðnasonar Lambatungum til Guðrúnar Bjarnadóttur á Hofsvöllum. Þar segir:

[...] svonefndum Lambatungum, sem liggur á milli Fossár og Hraunþúfuár og mark[ast] af þeim að sunnan, norðan og vestan en að austan af Hofs[á.]

Landspildu þessa keypti faðir okkar, Eiríkur Guðn[ason] af Jósep Jósepssyni á Hofi og er landsspilda þessi undan[skilin] í afsali þegar Jósep selur Hof. Afsal frá Jósep til föð[ur] okkar virðist hins vegar hafa glatast og hefir ekki veri[ð] þinglesið.

Sala á spildu þessari fór fram fyrir lát föður okk[ar] en okkur var um hana kunnugt og því afsöllum við nefndri landsspildu til Guðrúnar Bjarnadóttur, sem löglegs eigan[da] hennar.²⁴¹

Undir afsalið skrifuðu Aðalsteinn Eiríksson, Guðmundur Eiríksson, Sigurður Eiríksson og Guðrún E. Eiríksdóttir.

²³⁸ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* IV, bls. 184, nmgr. 1.

²³⁹ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 331.

²⁴⁰ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 331.

²⁴¹ Skjal nr. 16 (3).

Pálifandi útgefendur afsalsins frá 1965 gáfu út yfirlýsingu um merki Lambatungna sem dagsett er 5. desember 1980.

Lambatungur liggja milli Fossár, Hraunþúfuár og Hofsár sem hér segir: Hofsá ræður merkjum að austan allt að Hraunþúfuárgili þaðan ræður Hraunþúfuárgil merkjum upp í gilsenda þar sem kallaðir eru Sporðar og þaðan ræður bein lína í norðvestur um jaðar Sandfells beint í Fossá sem þá ræður merkjum að vestan og allt í Hofsá.²⁴²

Undir yfirlýsinguna skrifuðu Aðalsteinn Eiríksson, Guðrún Eiríksdóttir og Guðmundur Eiríksson. Henni var þinglýst á Lambatungur 17. mars 1982.

Það er hins vegar ekki samhljómur um að þetta sé rétt afmörkun svæðisins, og segir frá annarri skoðun á það í *Byggðasögu Skagafjarðar* og er þar vísað til Þormóðs Sveinssonar. Eftir honum er haft í bókinni:

Ég álít það algerlega rangt að allt landsvæðið milli Lambár (að norðan) og Hraunþúfugilsár (að sunnan) kallist Lambatungur. Það var aldrei talið svo í mínu ungdæmi a.m.k. Lambatungur (það var jafnan haft í fleirtölu þó tungan sé auðvitað aðeins ein) takmarkast að sunnanverðu (og suðvestanverðu) alveg vafalaust af Sandfellinu og Illaklifi. Enda sýnist mér að það liggi í augum uppi landfræðislega skoðað. Það getur varla átt sér stað að Sandfellið, jafn hátt og víðáttumikið fjall, sé talið vera í Lambatungum, og hitt væri þá eigi síður óeðlilegt að landræman fram með Hofsá, austan Sandfells, kallist Lambatungur því þá er það ekki orðin nein tunga heldur aðeins fjallshlíð. Við Illaklif þrýtur allt undirlendi fram með Hofsá að vestan, tekur þar við snarbrött hlíð, víða með kletta beltum og er svo allt fram að Klaustrum.²⁴³

5.10.5 Hofsafrétt

Fjallað er um sögu Hofsafréttar í bókunum *Göngum og réttum* og *Byggðasögu Skagafjarðar*. Einnig er fjallað um hana í skrá yfir afrétti í [Skagafirði]. Kaflinn hefst á þessum heimildum.

Fram kemur í *Göngum og réttum IV*:

Hofsafrétt heitir svæðið á milli Jökulsánnar hinnar austari og vestari í Skagafirði, norðan frá byggð og suður að Hofsjökli, og er hún kennd við landnámsjörðina Hof í Vesturdal, eða Hof í Goðdölum, eins og það hét áður fyrr. Er þetta upprekstrarland allra jarða á milli ánnar, en þær eru átta, þar af tvær í Austurdal, Skatastaðir sunnar og Bústaðir norðar, og er langt þar á milli. Hinar eru í Vesturdal, og eru þær þessar, talið norðan frá: Bakkakot, Bjarnastaðahlíð, Litlahlíð, Gil, Þorljótsstaðir, allar austan megin í dalnum, svo og Hof að vestan. Sjöunda jörðin í dalnum prestsetrið Goðdalir, átti ekki upprekstur á Hofsafrétt eftir að kom fram um aldamót, enda liggur hún vestan

²⁴² Skjal nr. 16 (5).

²⁴³ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar IV*, bls. 332.

Jökulsáanna. Hins vegar notuðu tvær jarðir í Tungusveit, er tekur við norður af Dölunum, þetta upprekstrarland, og lögðu því ávallt til menn í göngur þangað, og svo er enn. Voru það Tunguháls og Villinganes. Þriðja jörðin þar, Teigakot, átti og upprekstur á Hofsafrétt fram undir aldamótin síðustu, en tók þá að reka fé sitt á Eyvindarstaðaheiði, eins og Goðdalir. [...]

Hofsafrétt öll hefir efalaust frá öndverðu verið eign landnámsjarðarinnar Hofs í Vesturdal. Af bréfi frá 1377 er það ljóst, að jörðin átti þá land allt milli Jökulsáanna sunnan við byggð, og suður í jökul og auk þess innstu jarðirnar í Vesturdal. [...]

Hólastóll átti þá [1711] jörðina.[...]

Um 1885 urðu nokkur átök um Austurpart afréttarinnar á milli þáverandi eigenda Hofs og eiganda Gilja, sem enduðu á þann hátt, að Austurparturinn komst undir Gil án verulegs endurgjalds.

Um 25 árum síðar keyptu svo eigendur nokkurra jarða, sem upprekstur áttu á Hofsafrétt, hlutdeild í Austurpartinum af eiganda Gilja, og hefir hann síðan verið sameign þeirra jarða.

Vesturparturinn er hins vegar enn svo að segja allur óskertur eign Hofs.²⁴⁴

Í umfjöllun um fjárrekstur og fjallgöngu á Hofsafrétt á manntalsþingi Lýtingsstaða þann 4. maí 1722 er þess getið að engin skjöl hafi komið fram um hvort afréttin sé skylduafrétt.²⁴⁵

Í skrá yfir afréttir, eignahæimildir og landamerki [í Skagafjarðarsýslu] frá 1985 frá sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu og bæjarfógetanum á Sauðárkróki stendur m.a.:

Afréttarlönd Lýtingsstaðahrepps

Hofsafrétt

Hofsafrétt liggur á milli Jökulsár - eystri og Jökulsár - vestri og nær frá heimalöndum suður að Hofsjökli. Hofsafrétt skiptist í tvö svæði, Austurpart og Vesturpart. Hof var landnámsjörð og mun Hofsafrétt öll hafa fylgt þeirri jörð að fornu, en á síðari tímum er eignarland Hofs aðeins Vesturpartur Hofsafréttar.

Merki á milli Austur og Vesturparts Hofsafréttar eru við Runukvísl er fellur í Runugil og sunnar Bleikálakvísl er fellur í Runukvísl á Neðribökkum. Bleikálakvísl kemur sunnan með Bleikálahálsi að vestan og svo kemur hún sunnan og vestan að fyrir sunnan Ásbjarnarvötn og Ásbjarnarhnjú[k] og úr jöklinum inn af Austara - Lambahraun[i]. Farvegur Bleikálakvísar hefur verið þurr um áratugi, sem vegna þess, að afrennslið af jöklinum á þessum stað fellur í Fossárvísl[i], sem rennur norður með Ásbjarnarfelli og Sátu að austan.

²⁴⁴ Bragi Sigurjónsson. *Göngur og réttir* IV, bls. 84 og 92.

²⁴⁵ Skjal nr. 2 (34) a-b.

Landamerkjabréf fyrir Hof í dölum er No 50 í Landamerkjabók Skag. og þinglesið að Lýtingsstöðum 25. maí 1886.

[Vesturpartur Hofsafréttar er nú eignar]land Hofa og Hofsvalla.

Austurpartur Hofsafréttar

Landamerki fyrir Giljum í Dölum eru skráð í Landamerkjabók Skagafjarðarsýslu No 52 og þinglýst að Lýtingsstöðum 25. maí 1886.

Samkvæmt þessu skjali fylgir jörðinni allur Austurpartur Hofsafréttar og vitnað í bréf frá 1377 en Hof á þau ítök, að Hofsbóndi má afla heya á Giljamýrum ef þörf er á og auk þess er grasatekja heimi[1] Hofsbónnda. Þá má Hofsbóndi hafa tiltekin[n] hóp af hrossum á Giljamýrum yfir sumarið. Og enn segir að Litlahlíð eigi frían geldfjárupprekstur í þetta land. Aðrar jarðir í Vesturdal áttu ekki upprekstur í Giljaland.

Í afsals og veðmálabók Skagafjarðarsýslu No 3539 er afsal ritað á kaupsamning um austari hluta Hofsafréttar undan jörðinni Giljum í Vesturdal, kaupverð 300 k[r].

Sveinn Sigurðsson bóndi á Giljum selur og afsalar eftirtöldum bændum austurpart Hofsafréttar fyrir jarðir sína[r] og þeir voru: Guðmundur Ólafsson Litlu - hlíð, Guðmundur Sveinsson Bjarnastaðahlíð, Helga Hjálmarsdóttir Bakkakoti[,] Tómas Pálsson Bústöðum, Sveinn Stefánsson Tunguhálsi og Eiríkur Guðnason Villinganesi. Afsalið er þinglesið að Lýtingstöðum 23. maí 1912.

Aðalsteinn Eiríksson bóndi í Villinganesi seldi og afalsaði hlut Villinganes í Austurparti Hofsafréttar til Ólafs Guðmundssonar fjallskilastjóra vegna Upprekstrarfélags Hofsafréttar. Kaupverð 1500 kr. No 10622 í Afsalsbók. Móttekið til þinglýsingar 12. janúar 1954.

Engin jörð á nú tilkall til Hofsafréttar fyrir neðan Jökulsá, nema Tunguháls.

Þorljótsstaðir og Skatastaðir eiga ekki hlut í Austurparti Hofsafréttar, enda eru heimalönd þeirra jarða hveirrar um sig um 20 km. að lengd. Skatastaðir eru í Akrahreppi og heimaland þeirrar jarðar er vesturhlíð Austurdals, frá Einirlækjum og fram að Símonarklifi gegnt Hrúta.

Þorljótsstaðir eiga austurhlíð Vesturdal, frá Stóragrjóti milli Gilja og Þorljótsstaða upp á Neðribakka fyrir framan Runugil. Þorljótsstaðir eiga land að Austurparti Hofsafréttar samkvæmt landamerkjaskrá No 252 þinglýst að Lýtingsstöðum 23. maí 1890.²⁴⁶

Í sveitarfélagslýsingu Lýtingsstaðahrepps í *Byggðasögu Skagafjarðar III* stendur:

²⁴⁶ Skjal nr. 4 (2) a-b.

Hofsafrétt: Hofsafrétt er skipt í Austurpart og Vesturpart. Vesturpartur er enn hluti af landareign Hofs og mun svo hafa verið frá landnámstíma. Það land nær upp í Hofsjökul og liggur að austustu kvísl Jökulsár vestari. Til forna lá öll Hofsafrétt undir Hof í Döllum, en um 1885 komst Austurparturinn undir Gil (Gilji). Árið 1910 varð aftur breyting þegar nokkrir bændur keyptu þennan afréttarhluta af Sveini Sigurðssyni bónda á Giljum. Einum hlutanum hélt Sveinn eftir sem hlut Gilja. Kaupsamningur er dagsettur í Litluhlíð 10. október 1910. Austurpartur er síðan eign eftirtalinna jarða og fylgir þeim: Gilja, Litluhlíðar, Bjarnastaðahlíðar, Bakkakots, Bústaða, Tunguháls og Villinganess. Hluttur Villinganess mun síðar hafa verið seldur Upprekstrarfélagi Hofsafréttar. Landamerki afréttarlandins eru tilgreind og ráða að norðan svonefndir Lækir, er falla í Giljá rétt framan við Giljadal. Austur við Jökulsá ræður Símonarklif, að austan ræður Jökulsá eystri upp í jökul, og að vestan ræður stefna af Há-Múla (Giljamúla) á Stafnavatnshæð og síðan á Neðri-Bakka við Runukvísl. Þaðan ráða Runukvísl og Bleikálukvísl til jökuls. Afréttin nær þannig austur að Jökulsá austari framan við land Skatastaða og væntanlega eru það jafnframt mörk Lýtingsstaðahrepps.

Sérstakt landamerkjabréf fyrir Hofsafrétt er dagsett 17. febrúar 1919,²⁴⁷ og segir þar að upprekstur á austurpartinn eigi áður nefndar sjö jarðir, auk Þorljótsstaða og Skatastaða, en vesturpartinn á Hof í Vesturdal. Afrétt á Vesturparti takmarkast að norðan af Kvikindislæk sem kemur úr Ósabotnum og fellur í Jökulsá vestari. Úr Ósabotnum ræður bein stefna í austur að Hrafnsgili og þaðan fram Reitsbrúnir á Fossárfell. Þaðan á austurbrún Lambárfells og í upptök ystu Hraunþúfudragakvísar. Kvíslin ræður svo merkjum í Hraunþúfuá og áin til Runukvísar. Síðan ræður Runukvísl merkjum að Bleikálukvísl og Bleikálukvísl allt til Hofsjökuls. [...]

Afréttir þær sem bændur í Lýtingsstaðahreppi hafa nytjað, og hafa enn aðgang að, eru tvær: Eyvindarstaðaheiði og Hofsafrétt. Afréttina sem nefnd er Eyvindarstaðaheiði eiga jarðir í Lýtingsstaðahreppi í sameign með framhluta Seyluhrepps og mestum hluta Bólstaðarhlíðahrepps. Reyndar hæfir ekki lengur að segja að afréttarlandið sé eign þessara sveita eða jarða því í kjölfar sammings um Blönduvirkjum hefur eignarrétturinn verið dæmdur af sveitunum. Hofsafrétt, þ.e.a.s. austurpartur, er hins vegar ótvírætt eign sex jarða í Lýtingsstaðahreppi og vesturparturinn hefur frá öndverðu tilheyrt Hofi í Vesturdal og svo er enn. Auk þess hafa margar jarðir í hreppnum allvíðáttumikið fjallendi innan sinnan heimalanda og nota aðrar afréttir lítt eða ekki. [...]²⁴⁸

Hofsafrétt. Til forna tilheyrði Hofi allt land milli Jökulsár vestari að vestan og Jökulsár austari að austan. Norðurmörk vestan Hofsár voru suðurlandamerki Bjarnastaðahlíðar en að austan við Skatastaðaland um

²⁴⁷ Frumrit þessa bréfs hefur ekki fundist.

²⁴⁸ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar III - Lýtingsstaðahreppur*, bls. 18-19 og 23.

Þæfumýrar til Keldudals og svo með Jökulsá austari til Hofsjökuls.²⁴⁹ Síðar skiptist út land Gilja og Þorljótsstaða. Þetta land heitir einu nafni Hofsafrétt sem skiptist í eystri og vestari afrétt. [...]

Landamerki Austurafréttar voru talin þessi: Að norðan ráða merkjum svokallaðir Lækir er falla í Giljaá rétt framan við Giljadal. Úr þessum lækjum er bein stefna í austur á Há-Flóahæð. Þaðan í austur á Sperðilbrúnir, fram þær brúnir allt á Keldudalsöxl. Þaðan austur í Símonarklif við Austari-Jökulsá. Síðan ræður Austari Jökulsá merkjum til Hofsjökuls. Vestan Giljaár ræður bein stefna í vestur á Há-Múla, þar sem áðurgreindir lækir falla í Giljaá. Af Há-Múla ræður bein stefna á Stafnsvatnahæð. Þaðan bein stefna á Neðri-Bakka við Runukvísl. Síðan ræður Runukvísl merkjuum að Bleikálukvísl og Bleikálukvísl til Hofsjökuls.²⁵⁰

Á manntalsþingi, að Lýtingsstöðum, 29. maí árið 1838, kom fram auglýsing frá Jóhannesi Jónssyni á Hofi, dagsett 13. maí 1838 viðvíkjandi Hofsafrétt.²⁵¹ Og á manntalsþingi, að Lýtingsstöðum, 2. júní árið 1845, kom fram forboð Bjarna Hannessonar á Hofi, þar sem hann bannar fjár- og hrossaupprekstur á Hofsafrétt í hans óleyfi. Bann Bjarna er dagsett 31. maí sama ár.²⁵²

Í kaflanum um Mælifells- og Reykjaprestakall í *Sýslu- og sóknarlýsingum Skagafjarðarsýslu* stendur:

Afréttir. [...] Fáeinir bæir héðan reka stundum á svokallaða Hofsafrétt, tilheyrandi Hofi í Skagafjarðardölum.²⁵³

Í kaflanum um Goðdala- og Ábæjarprestakall í sömu bók stendur:

Afréttir. Fram af Austurdalnum liggur Nýjabæjarafrétt, brúkuð af Austdælingum, en aðalafrétt Dalamanna liggur undir jörðina Hof, og reka þangað bæði Dalamenn og einstakir fleiri neðan úr Skagafjarðarhéraði [...]²⁵⁴

Á árunum 1889–1914 áttu Goðdalir upprekstur á Hofsafrétt.²⁵⁵

Fram kemur í afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu að Sveinn Sigurðsson Giljum hafi afsalað sér austari hluta Hofsafréttar þann 16. maí 1912.²⁵⁶ Í sölusamningnum fyrir svæðið, sem lengi hafði legið undir Giljum, frá 10. október 1910 stendur m.a.

Þær 42 krónur 86 aurar sem eftirstanda af kaupverðinu greiða kaupendur ekki, af því að afréttarkaupi þessu er svo varið að kaupendur kaupa téða afrétt undir eignar og ábýlisjarðir sínar Litluhlíð, Bjarnastaðahlíð, Bakkakot, Bústaði,

²⁴⁹ DI III, 317-319, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁵⁰ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar III - Lýtingsstaðahreppur*, bls. 358-359.

²⁵¹ Skjal nr. 2 (124).

²⁵² Skjal nr. 2 (125).

²⁵³ Jón Konráðsson. „Lýsing Mælifells- og Reykjaprestakalls“. *Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmennafélags II – Skagafjarðarsýsla*. Akureyri. 1954, bls. 75.

²⁵⁴ Jón Benediktsson. „Lýsing yfir Goðdala- og Ábæjarprestakalli“, bls. 90.

²⁵⁵ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar III*, bls. 370.

²⁵⁶ Skjöl nr. 4 (41), 4 (44) og 4 (67).

Tunguháls og Villinganes, legst því 1/7 hluti afréttarpartsins eða söluverð hans kr. 42, 86 til eignar og ábýlisjarðar minnar Gils. Leiðir því af sjálfu sér, að ég áskil mér eða öðrum ábúenda þessarar jarðar sömu hlunninda að afréttarparti þessum að jöfnu hlutfalli við aðra eigendur eins og ég jafnframt hér með undirgengst sömu kvaðir við kostnað sem orsakast kann af afréttarpartinum [...]

Kaupendur og seljandi hafa komið sér saman um og bundist loforði að enginn sem nú er eigandi, eða síðar verður eigandi, að framangreindum jörðum, meigi selja sinn hluta úr afrétt þessum öðru upprekstarfélagi eða einstöku mönnum; ekki heldur að leigja um eitt ár eða fleiri hlunnindi þau sem afréttur þessi veitir, hverju nafni sem nefnist, nema áður sé fengið samþykki annarra eigenda. Fari svo að ein eða fleiri af jörðum þeim sem í kaupbréfi þessu eru nefndar, gangi undan upprekstarfélagi Hofsafréttar, hafa eigendur þeirra jarða sem eftir verða í upprekstarfélaginu heimtingu á að fá keypta afréttarhluta þeira jarða sem undan ganga [...]

Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir jörðinni Giljum þinglýstu á manntalsþingi á Lýtingsstöðum 25. maí ár 1886, hefir Hofsbóndi eða eigandi Hofa þau ítök á Giljamýrum, að hann án endurgjalds má hafa þar heimilsbrúkunarhross sumarlangt, einnig 5 tryppi eða stóðhryssur svo og heyskap ef þörf krefur og grasatekju.

[...] Landamerki fyrir afréttarparti þeim sem hér um ræðir eru: Að norðan ráða merkjum svo kallaðir Lækir er falla í Gilja á rétt framan við Giljadal; beina stefnu úr þessum lækjum í austur á há Flóahæð, þaðan í austur á Sperðilsbrúnir, fram þær brúnir allt á Keldudalsöxl, þaðan austur í Símonarklif við austari Jökulsá, síðan ræður austari Jökulsá merkjum til Hofsjökuls. Vestan Giljaár ræður bein stefna í vestur á há Múla, þar sem áður greindir lækir falla í Giljaá. Af há Múla ræður bein stefna á Stafnsvatnshæð. Beina stefnu af Stafnsvatnshæð á Neðri - Bakka við Runukvísl, síðan ræður Runukvísl merkjum að Bleikálukvísl, síðan Bleikálukvísl til Hofsjökuls.²⁵⁷

Afsalið var þinglesið á manntalsþingi, að Lýtingsstöðum, 23. maí árið 1912. Verðið var 257 krónur og 14 aurar.²⁵⁸

Segir einnig af þessari sölu afréttarlandsins í Byggðasögu Skagafjarðar, en þar segir að það hafi átt sér stað árið 1910. Segir svo:

Þetta öræfaland var selt undan jörðinni til afréttar árið 1910.²⁵⁹

Fram kemur í afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu að Sveinn Sigurðsson Giljum hafi afsalað sér austari hluta Hofsafréttar þann 16. maí 1912. Afsal Hofsafréttar til Upprekstarfélags Hofsafréttar er til frá 7. janúar 1954.²⁶⁰

²⁵⁷ Skjöl nr. 4 (67) og 15 (3).

²⁵⁸ Skjal nr. 2 (126).

²⁵⁹ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* III, 311. Sjá einnig bls. 314.

²⁶⁰ Skjal nr. 4 (41).

Félagsmálaráðuneytið fór þann 20. febrúar 1989 þess á leit við sveitarstjórnir að þær upplýstu ráðuneytið um eftirfarandi:

1. Eiga íbúar sveitarfélagsins upprekstarrétt í einhvern afrétt?
2. Hvað nefnist sá afréttur?
3. Hvar liggja mörk hans?
4. Eiga íbúar annarra sveitarfélaga upprekstrarétt í sama afrétt?
5. Hvaða sveitarfélög eru það?
6. Hafa sveitarfélögin komið sér saman um, til hvaða sveitarfélags afrétturinn skuli teljast?²⁶¹

Í svari Lýtingsstaðahrepps frá 6. nóvember 1989 stendur eftirfarandi:

2 Bæir þeir í Lýtingsstaðahreppi er fremst liggja eiga upprekstur á Hofsafrétt. Hofsafréttur markast af Jökulsá austari að austan, af Hofsjökli að sunnan, af Jökulsá vestari að vestan og heimalöndum jarðanna að norðan. Hofsafréttur er talinn eign jarðanna. Forn skjöl sýna hann eign jarðanna Hofs og Gilja, en hinar jarðirnar hafa síðan keypt sig inn.

Þessir bæir eru:

Bústaðir	Bakkakot
Byrgisskarð	Bjarnastaðahlíð
Litlahlíð	Hof
Hofsvellir/Vesturhlíð	Giljir
Tunguháls I	Tunguháls II ²⁶²

5.10.6 Fornbýli á Vesturdal - Hraunþúfuklaustur

Um fornþýli á Vesturdal sem falla innan ágreiningssvæða er fjallað ítarlega í *Byggðasögu Skagafjarðar*. Þar er einnig kort sem sýnir staðsetningu þeirra.²⁶³ Eftirfarandi segir um byggðina:

Innan við Hof hefur um aldir ekkert byggt býli verið vestan ár en tveir bæir innan við Litluhlíð: Giljir þar sem enn er búrekstur þótt heimilisfólkið sé flutt þaðan og Þorljótsstaðir sem fóru síðast í eyði 1943. Að frátöldum þessum tveimur bæjum hafa verið til forna allt að 15–16 býli innan við Litluhlíð og Hof. Sú byggð er frá fyrstu öldum Íslandsbyggðar, gróflega áætlað frá 900 fram á 13. öld, öll komin í eyði áður en nokkrar skráðar heimildir koma til sögu. Aldursgreiningin byggist á nokkrum athugunum sem gerðar hafa verið á eldfjallaöskulögum í allmörgum þessara bæjarrústa.

²⁶¹ Skjal nr. 4 (3).

²⁶² Skjal nr. 4 (4).

²⁶³ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 329, 332-354.

Aldrei síðan hefur framhluti Vesturdals verið í byggð og svo er um mörg önnur svæði á landinu. Flest hafa þetta verið smákot...²⁶⁴

Hraunþúfuklaustur er einna þekktast þessara fornþýla. Það er staðsett nærri 10 km fyrir framan Þorljótsstaði, innst í Vesturdal og inni á sjálfu hálendi landsins. Hofsjökull er aðeins í um 20 km fjarlægð. Það liggur í dalkvos þar sem saman koma Runukvísl og Hraunþúfuá.²⁶⁵

Hraunþúfuklausturs er fyrst getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín sem tekin var fyrir Skagafjörð árið 1713. Þar segir að það sé að finna í afrétt Hofs í Vesturdal og þar sjáist móta fyrir girðingum og miklum tóftaleifum eins og eftir stórbýli. Fram kemur að land þetta sé í afréttinni og að Hof nýti landið sem sitt eigið.²⁶⁶ Kristján Eldjárn tók saman allar tiltækar heimildir um Hraunþúfuklaustur og komst að eftirfarandi niðurstöðu eftir að hafa útilokað að þar hafi nokkurn tíma staðið klaustur:

Þá kemur þrennt einkum til greina. Þetta getur verið raunverulegt býli. Einhver kann að hafa byggt sér þarna bæ þótt landkostir og landrými hafi ekki leyft mikil skepnuhöld og þá sennilega búið þar tiltölulega stuttan tíma. [...] Í öðru lagi hefur þetta getað verið sel. Þessi sumarfagra vin gæti verið tilvalinn staður fyrir selstöðu. Í þriðja lagi geta þetta verið gangnamannakofar með aðstöðu til að geyma þar fé. Eins lengi og menn vita hefur þessi staður verið áfangastaður gangnamanna.²⁶⁷

Í eftirmála getur Kristján þess að á sama tíma og hann var að leggja lokahönd á grein sína hafi Þór Magnússon þjóðminjavörður grafið skurð í stærstu tóft Hraunþúfuklaustur og komið niður á eldstæði í miðju gólfi sem var af sömu gerð og langeldar í fornþýlarrústum. Kristján segir ennfremur:

Þetta kynni helst að styðja það, að þarna hafi verið lítið býli í fornöld. En eld þarf einnig í seljum og jafnvel gæti verið gott fyrir gangnamenn að ylja upp hjá sér.²⁶⁸

Þess má geta að Kristján kom fyrst að Hraunþúfuklaustri árið 1948 og þá mun hafa staðið þar gangnamannakofi en þar mun lengi hafa verið aðsetur leitarmanna. Leitarmenn hafa einnig nýtt sér hella sem þar eru og kallast Háabaðstofa og Bjartabaðstofa. Kristján getur þess að Þormóður Sveinsson minnst oft á Hraunþúfuklaustur í sambandi við smölun í grein sinni um Hofsafrétt í öðru bindi af *Göngum og réttum*. Þar komi ennfremur fram að gangnamannakofinn sem standi við

²⁶⁴ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar* IV, bls. 329.

²⁶⁵ Kristján Eldjárn, „Punktur um Hraunþúfuklaustur“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1973 (1974), bls. 117.

²⁶⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 143-144.

²⁶⁷ Kristján Eldjárn, „Punktur um Hraunþúfuklaustur“, bls. 132.

²⁶⁸ Kristján Eldjárn, „Punktur um Hraunþúfuklaustur“, bls. 132.

rústir Hraunþúfuklausturs hafi verið byggður árið 1912. Fyrir þann tíma sváfu menn ýmist undir beru lofti eða létu fyrir berast í fyrrnefndum hellum.²⁶⁹

Hraunþúfuklaustur telst til friðlýstra minja ásamt fjölda fornra bæjarrústa í eyðibyggingunum í Austur- og Vesturdal í Skagafirði.²⁷⁰

²⁶⁹ Kristján Eldjárn, „Punktur um Hraunþúfuklaustur“, bls. 108, 117, 121.

²⁷⁰ Þór Hjaltalín, „Friðlýstar minjar og minjaheildir í Austur- og Vesturdal, Skagafirði“. *Skagfirsk náttúra 2008*, Sauðárkrókur, 2008, bls. 63-64.

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Efnisskipan og sameiginleg atriði

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og fyrirbyggjandi dómafordæmi í þjóðlendumálum og samhengi þeirra við þau úrlausnarefni sem hér eru til umfjöllunar. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.²⁷¹ Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–6. Sá texti fylgir nú einnig í viðauka með úrskurðum í málum á svæði 7 suður, að viðbættum nokkrum almennum köflum úr úrskurðum á svæðum 5–6 og nýjum formála til skýringar.

Umfjöllun og niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á einstökum landsvæðum eru í beinu samhengi og samræmi við umræddar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vísar til þeirra.

6.1.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

Hæstiréttur hefur kveðið upp fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Samhengi nýrra niðurstaðna dómstóla við þau grundvallaratriði sem úrlausnir óbyggðanefndar byggjast á kemur að sjálfsögðu til skoðunar hverju sinni. Að því marki sem umfjöllun um slík atriði í úrskurðum á fyrri svæðum hefur almenna þýðingu hefur hún verið felld inn í *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* sem hér fylgja í viðauka og vísast þangað.

Við uppkvaðningu úrskurða í málum nr. 1–5/2008, á svæði 7 suður, liggja ekki fyrir nýir dómur Hæstaréttar í þjóðlendumálum en geta ber um ákvörðun Mannréttindadómstóls Evrópu frá 23. september 2008 í máli nr. 46461/06. Þar var því hafnað að taka til efnismeðferðar kærsmål sem varðaði dóm Hæstaréttar Íslands frá 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Kærsmálið varðaði nánar tiltekið landsvæðin Fjall og Breiðármörk í Örafum, sem Hæstiréttur hafði dæmt þjóðlendu, og til skoðunar voru ákvæði Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, í 1. gr. 1. viðauka [Friðhelgi eignarréttar], 1. mgr. 6. gr. [Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi] og 14. gr. [Bann við mismunun]. Kvörtun

²⁷¹ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum upplýttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

málshefjenda til Mannréttindadómstólsins varðaði bæði lög nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, og meðhöndlun Hæstaréttar á umræddu máli, þar á meðal sönnunarkröfur.

Mannréttindadómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann ætti ekki við í umræddu máli þar sem umþrætt land teldist ekki eign kæranda í skilningi ákvæðisins. Í því sambandi tók dómstóllinn sérstaklega fram að þegar um kröfu til eignarréttinda er að ræða geti sá sem hana hefur uppi einungis átt lögmætar væntingar til að um eign sé að ræða ef krafa hans hefur fullnægjandi stoð í landsrétti viðkomandi aðildarríkis, svo sem þegar fyrir hendi eru fordæmi dómstóla í þá veru. Þá kvað dómstóllinn Hæstarétt Íslands bæði hafa farið að viðeigandi lagaákvæðum og fylgt eigin fordæmum um að landamerkjabréf eitt og sér teljist ekki fullnægjandi sönnun ef eldri gögn mæla því í mót. Þannig taldi dómstóllinn að kærundur hefðu ekki sýnt fram á að þeir ættu lögmætar væntingar til þess að umþrætt land teldist eign þeirra og þeir gætu því ekki notið verndar 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann að þessu leyti. Mannréttindadómstóllinn komst enn fremur að þeirri niðurstöðu að ekkert benti til þess að brotið hefði verið gegn 1. mgr. 6. gr. eða 14. gr. sáttmálans í máli kæranda og taldi því ekki að á þá hefði verið lögð óhóflega þung sönnunarbyrði.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir *Landnámu* hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í *Landnámu* verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.²⁷² Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum.

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir þeim takmörkuðu frásögnum *Landnámu* sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Af þeim verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins numið var. Að öðru leyti vísast til eftirfarandi kafla um einstök landsvæði.

6.3 Silfrastaðaafréttur

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem Akrahreppur gerir einnig kröfu til sem eignarlands, tilheyrandi Silfrastaðaafrétti, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.2. Það landsvæði sem nefnt er Silfrastaðaafréttur nær m.a. yfir hluta Öxnadalsheiðar og Hörgárdalsheiðar. Hér er einungis til umfjöllunar sá hluti afréttarins sem er á Öxnadalsheiði en svæðið þar norðan við tilheyrir svæði 7 norður hjá óbyggðanefnd.

²⁷² Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í yfir 500 m hæð yfir sjávarmáli og afmarkast af Krókárdal og Ernidal að vestan, Kaldbaksdal að austan og Heiðará að norðan. Svæðið er fjallent og rís hæst í Kinnafjalli í 1106 m hæð. Norðurhlíðar Kinnafjalls kallast Kinnar og eru giljum skornar. Upp af kinnum er land hallalítið með fönnum og gróðursnautt. Til austurs úr Krókárdal liggur Austurgil og eru hlíðar þess allbrattar.

6.3.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur þess taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að landnám hafi náð til landsvæða sunnan þjóðlendukröfulínu. Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bólum, séu heiðarlönd eða fjalllendi svo og öræfi, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Skagafirði.

Á því er byggt að heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Til afrétta teljist meðal annars Silfrastaðafréttur. Vísað er til þess að Krókárgerði hafi, sem fyrrum hjáleiga Silfrastaða, haft stöðu jarðar, en landsvæðið austan Krókárgerðis hafi talist afréttareign Silfrastaða og haft aðra eignarréttarlega stöðu. Bent er á að sérstakt landamerkjabréf hafi verið gert fyrir Silfrastaðafrétt árið 1885, en algengt hafi verið að gerð hafi verið bréf fyrir fleiri svæði en jarðir, þ.m.t. afréttareign. Jafnframt verði að líta svo á að við sölu á svæðinu árið 1896 hafi afrétturinn verið seldur sérstaklega til hreppsfélagsins en ljóst sé að margar jarðir hafi átt upprekstrarrétt á hann.

Af hálfu Akrahrepps, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, afsölum og fasteignamötum, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Byggt er á því að í landamerkjabréf Silfrastaðafréttar verði að leggja þann skilning að merki liggja á vatnaskilum eins og kröfugerð landeigenda geri ráð fyrir. Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því landamerkjabréfunum var þinglýst. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og hafi öll nýting verið háð leyfi frá þeim.

Gagnaðilar ríkisins halda því fram að allt land jarða og afrétta í Skagafirði hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Af lýsingum *Landnámu* megi ráða að allt land hafi verið numið í Skagafirði. Taka verði *Landnámu* með fyrirvara en hún hafi þó oft verið túlkuð þannig að hún styddi beinan eignarrétt. Telja verði þá skoðun ríkisins að landnám hafi ekki náð til fjalla og ekki til heiða í Skagafirði fráleita, enda sé hún ekki reist á hlutlægum sönnunargögnum.

Af heimildum megi ráða að á Silfrastöðum hafi verið búið allt frá landnámi sbr. umfjöllun um Silfrastaði í *Byggðasögu Skagafjarðar*. Af þeim megi einnig ráða að jörðin hafi verið mjög stór þar sem hún hafi verið metin til 100 hundraða með hjáleigum sínum. Þá megi benda á að landamerkjabréf hins svokallaða Silfrastaðafréttar fái stuðning af þessum heimildum um að jörðin hafi verið byggð allt frá landnámi og verið mjög víðfeðm. Þeirri málsástæðu ríkisins að svæðið hafi ekki stöðu jarðar og teljist því þjóðlenda er mótmælt.

Silfrastaðaafréttur hafi talist hluti Silfrastaða og verið nýttur eins og heimaland jarðarinnar þótt hann hafi síðar verið seldur undan jörðinni. Eigendum Silfrastaða hafi verið goldinn tollur fyrir þann búpening sem rekinn hafi verið á Silfrastaðaafrétt sem styðji beinan eignarrétt landeiganda.

6.3.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Silfrastaðaafrétti er rakin í kafla 5.2. hér að framan, sjá einnig kafla 5.10 um afrétti og afréttarnot. Þar kemur fram að Silfrastaðaafréttar er fyrst sérstaklega getið í dómi frá árinu 1611 en heimildir um jörðina Silfrastaði ná aftur til ársins 1318. Jörðin Silfrastaðir liggur utan ágreiningssvæðis í máli þessu og er aðskilin frá Silfrastaðaafrétti af öðrum jörðum. Engar heimildir eru um að byggð hafi verið á Silfrastaðaafrétti en ljóst er að við gildistöku Þjóðlendulaga hafði landsvæði þetta stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.²⁷³ Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. Þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um merki Silfrastaðaafréttar. Athugun þessi tekur til landamerkjja að sunnanverðu, inn til landsins og á kröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu. Fyrir liggur landamerkjabréf sem ber yfirskriftina „landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum í Yxnadalsheiði“, dagsett þann 2. júní 1885 og þinglýst degi síðar, þar sem eingöngu er lýst merkjum afréttarins. Einnig liggur fyrir annað landamerkjabréf sem ber yfirskriftina „landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum“, dags. 31. mars 1890, og þingl. 22. maí sama ár, þar sem lýst er merkjum Silfrastaða og afréttarins sérstaklega. Eldri heimildir eru ekki fyrir hendi um mörk afréttarins. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Til norðurs er landsvæði sem til umfjöllunar er með svæði 7 norður hjá óbyggðanefnd, til vesturs er Krókárgerði sem fellur utan ágreiningssvæðis máls þessa, til suðurs er ágreiningssvæði íslenska ríkisins og gagnaðila íslenska ríkisins vegna jarðarinnar Egilsár sem fjallað er um í kafla 6.4 og til austurs er ágreiningssvæði íslenska ríkisins og gagnaðila íslenska ríkisins vegna Bakkasels sem fjallað er um í kafla 6.5 í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 3/2008. Að fenginni niðurstöðu um afmörkun Silfrastaðaafréttar með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Verður þá fyrst litið til austurmerkja Silfrastaðaaféttar að því leyti sem þau snerta mál þetta. Í „landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum á Yxnadalsheiði“, dags. 2. júní 1885, er merkjum lýst svo: „Allt norður að Kaldbaksá, og þar þvert yfir, og sýnist að stefna þessi láti nærri, að merkin sjeu um Tjaldhól á flóanum og það til Vatragötu, er svo nefnist á veginum fyrir norðan Grjótá til fjallsegga beggja megin.“ Bréfið er ekki áritað vegna aðliggjandi landsvæða. Raunar bárust mótmæli við því þann 10. maí 1889 vegna Bakka og Bakkasels, að

²⁷³ Sbr. umfjöllun um hugtakið *afréttur* í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

því er varðaði landsvæðið „frá Grjóta að vestan austur yfir Tjaldhól og þar þvert yfir“. Mótmælabréfið var þinglesið 23. maí 1889.

Merkjalýsing landamerkjabréfsins, dags. 2. júní 1885, er brotakennd og óljós en þó virðist sem Kaldbaksdalur sé þar talinn innan marka afréttarins. Mótmælabréfið er einnig óglögg og ekki er ljóst hvort það tekur að einhverju leyti til landsvæðis vestan Kaldbaksár sem hér er til umfjöllunar. Allt að einu er ekkert annað komið fram í málinu sem bendir til að land vestan árinna hafi heyrt undir Bakkasel. Þá mælir landamerkjabréf Bakkasels, sem síðar verður vikið að, því eindregið í mót að svo hafi verið en bréfið er dagsett 28. mars 1889, þ.e. aðeins um sex vikum fyrr en mótmælabréfið.

Svonefnd „landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum“, dags. 31. mars 1890, hefur að geyma heildstæðari lýsingu á merkjum afréttarins en hið eldra bréf, dags. 2. júní 1885. Þar er fyrst lýst merkjum „heimalands“ Silfrastaða. Síðan er lýst merkjum „Silfrastaðaafréttar“ sem er aðskilinn frá heimalandinu samkvæmt þeirri merkjalýsingu sem fram kemur í skjalinu. Þar er austurmerkjum Silfrastaðaafréttar, að því leyti sem þau snerta mál þetta, lýst „í Vatnsgötu á Öxnadalshéiði, þarsem [svo] vötnum fyrst hallar vestur af heiðinni. Þaðan beina línu um Tjaldhól í Kaldbaksá, er ræður merkjum fram í botn á Kaldbaksdal, austan við Kinnar.“ Bréfið er ekki áritað vegna Bakkasels. Í landamerkjabréfi fyrir Bakkasel, dags. 28. mars 1889 og þinglýst 27. maí sama ár, segir: „Að vestan ræður Grjóta og Kaldbaksdalsá landamerkjum.“ Bréfið er ekki áritað vegna Silfrastaðaafréttar. Landamerkjabréfunum ber saman um að Kaldbaksá ráði merkjum milli Silfrastaðaafréttar og Bakkasels þótt ekki komi fram í bréfi Bakkasels hve langt til suðurs Kaldbaksá ráði merkjum. Bréfin fá því samræmt að þessu leyti.

Suðurmerkjum Silfrastaðaafréttar, að því leyti sem þau snerta mál þetta, er í landamerkjabréfinu frá 1890 lýst svo: „Þá [frá botni Kaldbaksdals] yfir fjall í Krókárdalsbotn, fyrir sunnan Austurgil. Þaðan yfir fjall í Ernídalsbotn.“ Bréfið er ekki áritað vegna Egilsár. Í landamerkjabréfi Egilsár, dags. 16. maí 1885 og þingl. 31. júní sama ár, er merkjum lýst að norðanverðu lýst svo: „[R]æður Egilsdalsáin frá Norðurá alla leið til upptaka og svo háfjallið milli Egilsdalsins og Norðurárdalsins, norðvestur í áðurnefnt Gelding^sgilsskarð“. Bréfið var ekki áritað vegna Silfrastaðaafréttar. Í landamerkjabréfi Silfrastaðaafréttar er merkjunum þannig lýst milli botna Kaldbaksdals, Krókárdals sunnan Austurgils og Ernisdals en í bréfi Egilsár eftir „háfjallinu“.

Gagnaðilar ríkisins í máli þessu byggja á því að landamerkjabréfið lýsi merkjum allt suður að vatnaskilum á háfjallinu milli Norðurárdals og Egilsdals og staðsetja dalbotnana þar. Samkvæmt íslenskri orðabók er „dalbotn“ skilgreindur sem „innsti hluti dals“. Þá er „daldrag“ skilgreint sem „hallandi [upp af dalbotni] með giljum og lægðum“.²⁷⁴ Samkvæmt þessari skilgreiningu er dalbotninn neðan daldraganna. Ekki er fram komið við skýrslutökum eða í gögnum málsins að um staðbundna málvenju sé að ræða, aðra en hina almennu málvenju, um notkun orðsins „dalbotn“. Landamerkjabréfið verður því vart skýrt svo að þar sé merkjum Silfrastaðaafréttar lýst allt suður á vatnaskil milli Norðurárdals og Egilsdals eins og

²⁷⁴ Íslensk orðabók 2002. Edda – útgáfa hf. Reykjavík 2002, bls. 204.

gagnaðilar ríkisins byggja á. Krafa þeirra um að merki Silfrastaðaafréttar og beinn eignarréttur þeirra nái lengra til suðurs en að línu sem dregin er milli dalbotna Kaldbaksdals, Krókárdals sunnan Austurgils og Ernisdals, eins og dalbotnarnir eru staðsettir í reynd, verður því ekki talin geta stuðst við landamerkjabréfið en um önnur atriði sem krafa þessi er studd við verður fjallað síðar.

Þeim hluta vesturmerkja Silfrastaðaafréttar sem til umfjöllunar eru í máli þessu, er í landamerkjabréfinu frá 1890 lýst svo: „Ræður svo Ernisdalsá ofan til þess, er hún fellur í Króká. Þá ræðr Króká ofan í Norðurá“. Bréfið var ekki áritað vegna Krókárgerðis. Í landamerkjabréfi Krókárgerðis, dags. 31. mars 1890 og þingl. 22. maí sama ár, er austurmerkjum lýst svo: „Að austan Ernisdalsá og síðan Króká ofan í Norðurá“. Bréfið var áritað um samþykki vegna Silfrastaða. Landamerkjabréfum Silfrastaða og Krókárgerðis ber þannig saman að þessu leyti.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan lýsingar í „landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum“, dags. 31. mars 1890, að öðru leyti en því að þar er merkjum ekki lýst lengra til suðurs en að línu sem dregin er milli dalbotna Kaldbaksdals, Krókárdals sunnan Austurgils og Ernisdals. Umfjöllun um eignarréttarlega stöðu ágreiningssvæðisins verður því tvískipt, þannig að fyrst verður fjallað um þann hluta þess sem fellur innan lýstra merkja samkvæmt bréfinu og síðan þann hluta sem fellur utan þeirra, þ.e. sunnan umræddrar línu.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan merkja Silfrastaðaafréttar, samkvæmt „landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum“, dags. 31. mars 1890. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

„Landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum“ var gerð í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882, þinglesin og færð í landamerkjabók. Óbyggðanefnd telur fyrirbyggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Við mat á eignarréttarlegri stöðu þess lands sem þar er lýst er til þess að líta að samkvæmt merkjalýsingum bréfsins er Silfrastaðaafréttur afmarkaður með sjálfstæðum hætti, óháð merkjum heimalands Silfrastaða og afrétturinn er aðskilinn frá heimalandinu af öðrum fasteignum. „Landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum á Yxnadalshéiði“ var sömuleiðis gerð í

kjölfar gildistöku landamerkjalaða 1882, þinglesin og færð í landamerkjabók. Sú merkjalýsing er óljósari og þar er eingöngu lýst merkjum afréttarins en ekki heimalands Silfrastaða.

Í hinni elstu heimild þar sem getið er um Silfrastaðaafrétt, frá 1611, er dæmt um lambaupprekstur og toll í Silfrastaðaafrétt. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1713 segir um Silfrastaði: „Afrjetti á jörðin tvo, annan hálfu Öxnadalsheiði vestanverða, en í það eiga aðrar jarðir ítök, sem síðar mun getið verða“. Um Miklabæ segir: „Upprekstur fyrir geldnaut á Öxnadalsheiði. Hrísitak á Öxnadalsheiði frá fjallsenda fyrir ofan reiðgötur og fram til grjóthryggs etc. sem máldaginn segir.“ Vísitasíur Miklabæjar frá 18. öld geta einnig um hrísrif á Öxnadalsheiði meðal réttinda sem fylgi jörðinni. Nefndar heimildir um Miklabæ virðast að einhverju leyti taka til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Í jarðamati 1804 kemur fram um jörðina Silfrastaði, að leiguliði hennar fái 6 ríkisdala tekjur árlega af afrétti jörðinni tilheyrandi og fram kemur í jarðamatinu 1849 að undir Silfrastöðum liggja víðlend og landgöð afrétt sem meiri hluti Akrahrepps noti til upprekstrar gegn gjaldi. Í kaflanum um Miklabæjarprestakall í *Sýslu- og sóknarlýsingum* Skagafjarðar frá miðri 19. öld segir: „Afréttarlönd eru afdalir og heiðar, allavega út úr Norðurárdalnum og tilheyrta Silfrastöðum. Þangað reka flestir úr sóknunum, ásamt Flugumýrarsókn, hver eð næst liggur á norðursíðuna.“

Akrahreppur byggir rétt sinn til Silfrastaðaafréttar á afsali, dags. 6. nóvember 1898, þar sem Steingrímur Jónsson bóndi á Silfrastöðum afsalaði hreppnum Silfrastaðaafrétti. Skjalið var þinglesið 25. maí 1899. Í ritinu *Göngur og Réttir IV* er m.a. fjallað um Silfrastaðaafrétt og hún sögð vera „aðalafrétt meiri hluta Akrahrepps“. Í skjali frá 1985 sem ber yfirskriftina „skrá yfir afréttir, eignarheimildir og landamerki“ og stafar frá sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu og bæjarfógetanum á Sauðárkróki kemur fram að allar jarðir í Akrahreppi utan Norðurár og Borgargerðis á Norðurárdal eigi upprekstur á Silfrastaðaafrétt. Loks kom fram við skýrslutökur í máli þessu að landsvæðið sé nýtt sem sumarbeitiland fyrir sauðfé af jörðum í hreppnum og smalað að hausti.

Í tilvitnuðum heimildum er þess hluta Silfrastaðaafréttar sem hér er til umfjöllunar einkum getið í tengslum við upprekstur, afréttarnot og önnur takmörkuð not, það er hrístekju. Engin gögn liggja fyrir um að svæðið hafi verið nýtt með öðrum hætti. Óbyggðanefnd telur allt framangreint benda til þess að Silfrastaðaafréttur hafi verið afréttur Silfrastaða í þeim skilningi að eigendur jarðarinnar, og síðar Akrahreppur, hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að láglandari hlutar þessa landsvæðis hafi verið numdir en vafi um þetta atriði hlýtur að vaxa eftir því sem sunnar dregur og land hækkar. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess

sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.1.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem liggja nærri þeim hluta Silfrastaðaafréttar sem hér er til umfjöllunar eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 3 og 4/2008 og afmörkun þjóðlendukrafna íslenska ríkisins á svæði 7 hjá óbyggðanefnd.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumardeilar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Hér stendur eftir að leysa úr hver sé eignarréttarleg staða þess landsvæðis sem fellur sunnan marka Silfrastaðaafréttar, eins og merkjum er lýst í „landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum“, dags. 31. mars 1890, þ.e. sunnan línu sem dregin er milli dalbotna Kaldbaksdals, Ernisdals sunnan Austurgils og Krókárdals, eins og dalbotnarnir eru staðsettir í reynd, og norðan vatnaskila milli Norðurárdals og Egilsdals. Ekki liggja fyrir í málinu skriflegar heimildir um þetta landsvæði sérstaklega. Ekkert bendir því til að það sé fremur undirorpið beinum eignarrétti en landsvæðið þar norðan við sem þegar hefur verið fjallað um.

Landsvæðið sem hér um ræðir, sunnan línunnar sem dregin er á milli dalbotnanna, er að stærstum hluta hálent og gróðurlítið. Hvað staðhætti og gróðurfar varðar svipar því mjög til fjalllendisins norðan umræddrar línu, svo sem í Kinnarfjalli og Fúlukinnarrana sem falla innan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfinu, dags. 31. mars 1890. Við skýrslutökur í máli þessu kom fram að fé leiti í nokkrum mæli upp á fjöllin á svæðinu og þau séu smöluð. Ef litið er heildstætt á niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 3 og 4/2008 sést að næst því landsvæði sem hér er sérstaklega til skoðunar liggja annars vegar eignarlönd og hins vegar þjóðlendur í afréttareign. Að þessu virtu telur óbyggðanefnd að það sé undirorpið sams konar réttindum og sá hluti Silfrastaðaafréttar sem þegar hefur verið tekin afstaða til.

Sem fyrr segir eru gagnaðilar ríkisins í máli þessu, vegna Silfrastaðaafréttar annars vegar og Egilsár hins vegar, sammála um að mörk milli landsvæðanna liggja á vatnaskilum milli Norðurárdals og Egilsárdals. Í kafla 6.4 er lýst þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að landsvæðið sem krafa er gerð til vegna Egilsár sé eignarland. Í máli þessu liggur fyrir uppdráttur af vatnaskilunum milli Egilsárdals og Norðurárdals sem unninn var af vatnamælingum Veðurstofu Íslands. Sú lína fer ekki að öllu leyti saman við það hvernig gagnaðilar ríkisins staðsetja suðurmörk Silfrastaðaafréttar á korti. Í kjölfar þess að umrædd gögn um vatnaskilin komu fram var því lýst yfir af hálfu þeirra gagnaðila ríkisins sem telja til réttinda yfir Silfrastaðaafrétti og Egilsá að þeir teldu ekki ástæðu til að breyta þeim kröfulínum sem þeir höfðu áður lagt fram. Í ljósi þess svo og með tilliti til þess að munurinn er óverulegur, og er ýmist á þann veg að kröfulínan er dregin litlu sunnar eða litlu norðar en vatnaskilin, telur óbyggðanefnd rétt að miða mörk þjóðlendu og eignarlands að þessu leyti við kröfulínu gagnaðila ríkisins eins og hún er dregin á kort fremur en að miða við raunverulega staðsetningu vatnaskila samkvæmt fyrirliggjandi sérfræðigögnum

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að sá hluti Silfrastaðaafréttar sem til umfjöllunar er í máli þessu sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsvæðisins hefur verið háttað hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²⁷⁵ Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé í afréttareign Akrahrepps.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Silfrastaðaafréttur, svo sem hann er afmarkaður hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er við sýslumörk Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslna á Öxnadalsheiði (þar sem Grjótá fellur í Heiðará). Þaðan er Heiðará fylgt til vesturs þar til Króká fellur í hana. Síðan er Króká fylgt til suðurs í botn Ernisdals og þaðan beina stefnu á punkt nr. 16 á kröfulínu gagnaðila ríkisins. Þaðan er fylgt kröfulínu gagnaðila ríkisins þar til komið er að punkti nr. 14 á henni. Þaðan er línan dregin í drög Kaldbaksdals og eftir daldrögunum í Kaldbaksá. Síðan er Kaldbaksá fylgt þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er beina stefnu frá Vatnsgötu á Öxnadalsheiði (þar sem vötnum fyrst hallar vestur af heiðinni) um Tjaldhól í Kaldbaksá. Frá skurðpunktinum er nefndri línu fylgt í Vatnsgötu á Öxnadalsheiði. Þaðan er línan dregin í upptök Heiðará og Heiðará síðan fylgt að þeim stað þar sem Grjótá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign Akrahrepps, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.4 Egilsá, Flatatunga, Merkgil og Ábær

6.4.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem þinglýstir eigendur Egilsár, Flatatungu, Merkgils, og Ábæjar gera tilkall til. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.3–3.6.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur að mestu í yfir 1000 m hæð yfir sjávarmáli. Svæðið er hallalítið og gróðurnautt og rís hæst í 1159 m hæð á landsvæði því sem krafa er gerð til vegna Egilsár. Nokkuð er um læki, sytrur og smávötn á því svæði sem krafa er gerð til vegna Ábæjar.

6.4.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til landsvæða

²⁷⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

norðaustan þjóðlendukröfulínu. Hafa beri í huga að umrædd svæði liggi fjarri byggðum bólum, séu heiðarlönd eða fjalllendi svo og öræfi, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Skagafirði.

Á því er byggt að heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Af hálfu ríkisins er miðað við merkjalýsingar Egilsár, Flatatungu, Gilsbakka, Merkgils og Ábæjar og talið að þær miðist við háfjallið milli Egilsárdalsins og Norðurárdalsins og síðan við upptök Egilsár, Merkgilsár, Ábæjarár og Tinnár. Eru þjóðlendukröfulínurnar dregnar milli upptaka ána.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessum eignum sínum. Í landamerkjabréf jarðanna verði að leggja þann skilning að merki liggi á vatnaskilum. Einnig er byggt á afsölum og fasteignamötum, sem og þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því landamerkjabréfunum var þinglýst. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignanna og hafi öll nýting verið háð leyfi frá þeim.

Gagnaðilar ríkisins halda því fram að allt land jarða og afrétta í Skagafirði hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Af lýsingum *Landnámu* megi ráða að allt land hafi verið numið í Skagafirði. Taka verði *Landnámu* með fyrirvara en hún hafi þó oft verið túlkuð þannig að hún styddi beinan eignarrétt. Telja verði þá skoðun ríkisins að landnám hafi ekki náð til fjalla og ekki til heiða í Skagafirði fráleita, enda sé hún ekki reist á hlutlægum sönnunargögnum.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins vegna Ábæjar er því haldið fram að á kortagrunni þeim sem aðilar málsins hafa unnið kröfur sínar sjáist berlega að upptök Ábæjarár og Tinnár séu miklum mun austar en kröfulína ríkisins er dregin. Það sé því skilningur þeirra að íslenska ríkið hafi í raun viðurkennt eignarréttarlega stöðu landsins á milli upptaka Ábæjarár og Tinnár þannig að um land undirorpið beinum eignarrétti sé að ræða eins og því er lýst í kröfulýsingu landeigenda. Misræmi sé í texta og teikningu á kort og telja landeigendur að miða beri við lýsingu í texta.

6.4.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Egilsár, Flatatungu, Merkgils og Ábæjar er rakin í köflum 5.3–5.6. Af þeim heimildum sem þar er getið má ráða að um sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.²⁷⁶ Egilsá, Flatatunga og Ábær koma fyrst við sögu í heimildum frá 14. öld og Merkgil frá 15. öld.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum umræðra jarða er lýst í landamerkjabréfum þeirra en eldri heimildir liggja ekki fyrir um afmörkun þeirra. Athugun þessi tekur til merkja jarðanna að austanverðu, á kröfusvæði íslenska ríkisins. Talið frá norðri til suðurs eru þetta jarðirnar Egilsá, Flatatunga, Merkgil og Ábær. Aðliggjandi er, að norðanverðu, svæði sem eignarlandskrafa er gerð til vegna Silfrastaðaafréttar í máli þessu. Að austanverðu eru

²⁷⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

sýslumörk milli Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslna og austan þeirra, talið frá norðri til suðurs, landsvæði sem krafa er gerð til vegna Bakkasels í máli nr. 3/2008 og Þverdals, Mælifells, Syðri-Villingadals og Leynings í máli nr. 2/2008. Að sunnanverðu er landsvæði sem krafa er gerð til vegna Nýjabæjar í máli þessu. Að fenginni niðurstöðu um landamerki umræddra jarða með tilliti til ágreiningssvæða aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þeirra.

Af þeim jörðum sem hér eru til umfjöllunar liggur Egilsá nyrst. Merkjum hennar er fyrst lýst í landamerkjabréfi, dags. 16. maí 1885 og þingl. 31. júní sama ár. „[...] að vestan og sunnan ræður Egilsdalsáin frá Norðurá alla leið til upptaka og svo háfjallið milli Egilsdalsins og Norðurárdalsins, norðvestur í áðurnefnt Gelding^sgilsskarð.“ Landamerkjabréf Egilsár er ekki áritað vegna Silfrastaðaafreittar, Bakkasels eða Flatatungu.

Merkjum Flatatungu er fyrst lýst í landamerkjabréfi, dags. 24. maí 1886 sem þinglýst var tveimur dögum seinna. Merkjum er lýst svo: „Að austan. Egilsdalsáin ræður alla leið frá upptökum til þess hún er fallin í Norðurá [...] Að sunnan [...] Frá nefndri Eiríkshnjúksöxl, ræður fjallauðn í suður og austur, milli Tungudals og Bakkadals til þess komið er fyrir upptök Egilsdalsárinnar.“ Bréfið er ekki áritað vegna Egilsár, Bakkasels eða Merkgigils.

Merkjum Merkgigils er fyrst lýst í landamerkjabréfi, dags. 24. maí 1884 sem þinglýst var sex dögum síðar. Þar er merkjum lýst svo: „Að norðanverðu ræður Merkgigil og Merkgigilsá, að norðaustan Merkgigilsá til fremstu upptaka; að austan háfjöllin frá Merkgigilsárupptökum til Miðhúsadalsbotns og upptaka Ábæjar ár; [svo] að sunnan ræður Ábæjará“. Bréfið er ekki áritað vegna Flatatungu, Bakkasels, Þverdals, Mælifells eða Ábæjar.

Merkjum Ábæjar er fyrst lýst í landamerkjabréfi frá 24. maí 1888 sem þinglýst var 31. sama mánaðar. Þar er merkjum lýst svo: „[A]ð norðanverðu Ábæjará til fremstu upptaka; að austanverðu hábrúnnin frá Ábæjarár_upptökum til upptaka Tinnár, að sunnan ræður Tinnár [svo] til Jökulsár“. Bréfið var áritað um samþykki vegna Nýjabæjar en ekki Merkgigils, Þverdals, Mælifells eða Leynings.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan eru rakin er merkjum jarðanna að norðan- og sunnanverðu lýst að upptökum áa, þ.e. Egilsdalsár, Merkgigilsár, Ábæjarár og Tinnár. Í tilvikum Merkgigilsár og Ábæjarár er talað um „fremstu“ upptök. Ekki kemur fram í bréfunum hvar upptök ána séu staðsett. Það verður heldur ekki ráðið með afgerandi hætti af þeim kortum sem málsaðilar hafa lagt fram, staðháttalýsingum í uppsláttarritum eða óársettri örnefnaskrá Þormóðs Sveinssonar fyrir Austurdal sem er meðal hliðsjónargagna í málinu. Hér skal þess getið að eftir því sem ofar dregur í fjallgarðinn verður land hallaminna og skil milli daldraga og gilja, annars vegar, og annars lands, hins vegar, verða óljósari. Það hvar upptök umræddra áa eru staðsett þarfnast því nánari skoðunar.

Í málinu liggja fyrir kort frá vatnamælingum Veðurstofu Íslands sem annars vegar sýna legu vatnaskila á svæðinu og hins vegar staðsetningu efstu hluta árfarveganna samkvæmt gervitunglamyndum. Kortunum fylgdi minnisblað, dags. 28. janúar 2009, þar sem meðal annars er fjallað um skilgreiningar á upptökum áa. Þar segir: „Upptök vatnsfalla má skilgreina með tvennum hætti. Annars vegar þar sem dropi lendir á landi og rennur þaðan út í sjó og eru þessi upptök afmörkuð af vatnasviði. Hins vegar þar sem vatn sést á yfirborði en þannig

afmörkun er háð breytingum á loftslagi.“ Fyrirnefnda skilgreiningin gerir þannig ráð fyrir að upptök áa séu staðsett á vatnaskilum en sú síðarnefnda að þau séu þar sem vatn sjáist á yfirborði jarðar.

Í kjölfar þess að óbyggðanefnd barst umrætt minnisblað fór nefndin þess á leit við Veðurstofuna að hún skýrði nánar nokkur atriði í því. Meðal annars beindi nefndin þeirri fyrirspurn til hennar hvort önnur hvor þeirra skilgreininga á upptökum áa sem þar kæmi fram væri „rétthærrí eða meira notuð en hin“. Í svari Veðurstofunnar, dags. 29. maí 2009, segir: „Vatnatilskipun Evrópu notar vatnasvið til að skilgreina upptök vatnsfalla, þ.e. fyrri skilgreininguna. [...] Vatnasvið ættu að vera notuð til að skilgreina upptök vatns nema annað sé sérstaklega tekið fram.“

Á umrætt kort hafa farvegir þeirra vatnsfalla sem hér um ræðir verið merktir inn eftir „SPOT 5 gervitunglamynd“ sem hefur „5 m greinihæfni“, að því er fram kemur í minnisblaðinu frá 28. janúar 2009. Þau vatnaskil sem þar eru merkt inn eru annars vegar vatnaskil milli Egilsárdals og Norðurárdals og hins vegar vatnaskil milli Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslna, eftir landlíkani ÍSOR. Gögnin sýna að stysta leið frá þeim stöðum þar sem farvegir ána eru greinanlegir á yfirborði jarðar á „SPOT 5 gervitunglamyndum“ að vatnaskilunum er tæpir 900 m í tilviki Egilsár, rúmí fimm km í tilviki Merkgilsár, tæpir 1400 m í tilviki Ábæjarár og tæpir 300 m í tilviki Tinnár. Gögnin sýna þannig að allnokkur vegalengd er frá vatnaskilunum að þeim stað þar sem árfarvegir eru greinanlegir á „SPOT 5 gervitunglamyndum“ með „5 m greinihæfni“. Í því erindi óbyggðanefndar til Veðurstofunnar sem áður er nefnt beindi nefndin þangað eftirfarandi fyrirspurn: „Hvað er átt við með greinihæfni gervitunglamynda, sbr. þegar talað er um 5 m greinihæfni SPOT 5 gervitunglamynda [...]?“ Í svari Veðurstofunnar segir:

Þegar metin er greinihæfni myndarinnar er verið að skoða hvað svæði þarf að vera stórt til að það skeri sig úr og sjáist greinilega. Þegar um er að ræða línuleg fyrirbæri, sem eru a.m.k. 10 m á lengd, safnast áhrifin saman þannig að lína sést betur en t.d. steinn sem er minni en 5 m í þvermál. Því má segja að á myndum með 5 m greinihæfni sjást t.d. akreinar greinilega en ekki einstakir bílar því þeir eru styttri og mjórrí en 5 m í flestum tilvikum. Á gervitunglamynd er 2 m farvegur því vel greinanlegur.

[...]

Greinihæfnin segir ekki endilega til um staðsetningarnákvæmnina en hún hefur áhrif á hana.

Loks beindi óbyggðanefnd þeirri fyrirspurn til Veðurstofunnar til hvaða flokks vatnsfalla umræddar ár teldust. Í áðurnefndu svari Veðurstofunnar, dags. 29. maí 2009, segir eftirfarandi um það:

Ábæjará og Tinná eru flokkaðar sem lindarvötn í skýrslu Freysteins Sigurðssonar (2004) „*Vatnasvið Jökulsáanna í Skagafirði. Grunnvatn og grunnvatnsaðstæður*“, vegna lina sem þar finnast sem og hitastigs og efnisinnihalds. Þær eru með árssveiflu sem bendir til að snjóbráð og leysingar hafa talsverð áhrif á rennslið. Einnig kemur

fram í skýrslunni að báðar árnar geti vaxið talsvert, sem sést á breidd farveganna og stærð steina í þeim. Í grófari flokkun fyrir allt landið eru þær undir flokknum snjómiðlaðar dragár eins og allar ár í Austurdal. Þar sem snjómiðlun á sér stað verður snjóbráðnun að sumarlagi í fönnum í háum fjöllum en er háð veðri. Efstu upptök ána eru því í þessum fönnum en stærð fanna getur verið breytileg eftir árum.

Egilsá og Merkgilsá eru ekki nefndar sérstaklega í skýrslu Freysteins og verða því flokkaðar sem snjómiðlaðar dragár með upptök í fönnum.

Það álitaefni sem hér er til úrlausnar varðar það hvar upptök Egilsár, Merkgilsár, Ábæjarár og Tinnár, sem nefndar eru í landamerkjabréfum Egilsár, Flatatungu, Merkgils og Ábæjar séu staðsett. Samkvæmt því sem að framan er rakið eru tvær skilgreiningar á upptökum áa tækar, þ.e. annars vegar „þar sem dropi lendir á landi og rennur þaðan út í sjó og eru þessi upptök afmörkuð af vatnasviði“, þ.e. vatnaskil, og hins vegar „þar sem vatn sést á yfirborði“. Fram er komið að vatnaskil „ættu að vera notuð til að skilgreina upptök vatns nema annað sé sérstaklega tekið fram“. Í málinu liggja fyrir glöggar heimildir um staðsetningu þeirra. Upptök samkvæmt síðari skilgreiningunni eru hins vegar háð breytingum á loftslagi og verða því tæpast staðsett með afgerandi hætti, sérstaklega ekki þegar um „snjómiðlaðar dragár“ er að ræða enda getur stærð fanna „verið breytileg eftir árum“. Hér verður einnig að líta til þess að ekki verður með vissu ráðið af fyrirliggjandi gögnum að mjórri farvegir en 2 m séu greinanlegir á áðurnefndum gervitunglamyndum en, eðli málsins samkvæmt, mjókka farvegir jafnan eftir því sem ofar dregur og innar á hálendið. Upptök samkvæmt skilgreiningunni „þar sem vatn sést á yfirborði“ eru því að líkindum ofar en gervitunglamyndirnar gefa til kynna. Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd að túlka beri landamerkjabréf Egilsár, Flatatungu, Merkgils og Ábæjar á þann veg að „upptök“ Egilsár, Merkgilsár, Ábæjarár og Tinnár, sem þar eru nefnd, séu á vatnaskilum milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar.

Í þeim landamerkjabréfum sem vitnað er til hér að framan er um mörk til fjallanna notuð orðin „háfjallið“ (Egilsá), „fjallauðn“ (Flatatunga), „háfjöllin“ (Merkgil) og „hábrúnin“ (Ábær) án þess að fram komi með afgerandi hætti hvar þau kennileiti séu staðsett. Hér verður að líta til þess að þessi orð eru notuð til að lýsa línunum sem með einhverjum hætti eru dregnar milli upptaka þeirra áa sem hér hafa verið nefndar og óbyggðanefnd hefur komist að niðurstöðu um að séu á vatnaskilum. Með tilliti til þessa svo og þess að ekkert annað er fram komið sem leggja mætti til grundvallar um staðsetningu kennileitanna „fjallauðnar“, „háfjallanna“ og „hábrúnarinnar“, sem nefnd eru í landamerkjabréfum Flatatungu, Merkgils og Ábæjar, verður hér lagt til grundvallar að þar sé einnig átt við vatnaskil milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar eins og gagnaðilar ríkisins byggja á í máli þessu. Að sama skapi verður lagt til grundvallar að þar sem talað er um „háfjallið“ í landamerkjabréfi Egilsár sé átt við vatnaskil milli Egilsárdals og Norðurárdals.

Samkvæmt því sem að framan er rakið telur óbyggðanefnd að afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins á landi Egilsár, Flatatungu, Merkgils og Ábæjar eigi sér stoð í landamerkjabréfum jarðanna þannig að þær afmarkist að austanverðu af vatnaskilum milli

Skagafjarðar og Eyjafjarðar og Egilsá afmarkist að norðan af vatnaskilum milli Egilsárdals og Norðurárdals. Sú afmörkun er óumdeild meðal þeirra. Ekki eru fyrir hendi heimildir sem mæla landamerkjabréfunum í mót og verður því miðað við að merkjunum sé þar rétt lýst. Það hvernig gagnaðilar ríkisins staðsetja norðurmörk Egilsár og austurmörk Egilsár, Flatatungu, Merkgils og Ábæjar á korti fer ekki að öllu leyti saman við vatnaskilalínurnar. Í kjölfar þess að umrædd gögn um vatnaskilin komu fram var því lýst yfir af hálfu þeirra gagnaðila ríkisins sem telja til réttinda yfir nefndum landsvæðum að þeir teldu ekki ástæðu til að breyta þeim kröfulínum sem þeir höfðu áður lagt fram. Í ljósi þess svo og með tilliti til þess að munurinn er óverulegur, og er ýmist á þann veg að kröfulínan er dregin litlu sunnar eða litlu norðar en vatnaskilin, er niðurstaða óbyggðanefndar sú afmörkun gagnaðila ríkisins á kröfusvæðum sínum eigi sér stoð í landamerkjabréfunum.

Verður þá næst fjallað sameiginlega um eignarréttarlega stöðu þessa landsvæðis. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Landamerkjabréf þeirra jarða sem hér eru til umfjöllunar voru gerð í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi árið 1882. Svo sem áður var rakið benda fyrirliggjandi gögn ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst. Bréfin voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem hér geti skipt máli. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Þá er og ljóst að eigendur jarðanna hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að land á þessu svæði hafi verið numið en vafi um þetta atriði hlýtur að vaxa eftir því sem land hækkar. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbeitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og

Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3–4/2004 á svæði 4 og 2–3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til fráviks frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómur Hæstaréttar gefa ekki tilefni til breytingar á henni.

Heimildir um afréttarnot á þessu svæði eru almenns eðlis og endurspegla fremur beitarnot á hálandi hlutum jarðanna. Þær benda ekki til þess að land innan merkjalýsinga jarða á þessu svæði hafi haft stöðu afréttar að lögum. Skal í þessu sambandi sérstaklega vísað til almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um hugtökin jörð og afréttur, sbr. einkum kafla 4.4. og 4.5. í viðauka með úrskurði þessum.

Ekki eru heimildir um annað en að umræddar jarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem hér er byggt á hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Engin gögn benda til þess að land á Þjóðlendukröfussvæði íslenska ríkisins, innan merkja jarða, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land þeirra og verða staðhættir, gróðurfar og nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Enda þótt nýting fjallendis jarðanna hafi, eðli máls samkvæmt, verið takmarkaðri en láglandis þeirra, leiðir það eitt og sér ekki til eignarréttarlegrar aðgreiningar. Loks verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að á þessu landsvæði sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²⁷⁷ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar um merki felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Svo sem að framan er rakið hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að landamerkjabréf þeirra jarða sem hér um ræðir lýsi merkjum þeirra að vatnaskilum, annars vegar milli Egilsárdals og Norðurárdals og hins vegar milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar. Gagnaðilar ríkisins vegna Egilsár, Flatatungu og Merkgils miða kröfur sínar einnig við vatnaskil en gagnaðilar vegna Ábæjar við „sýslumörk“. Ekki er fullt samræmi milli þess hvernig gagnaðilar ríkisins hafa teiknað kröfulínur sínar á kort og hvar vatnaskilin liggja í reynd þó svo að munurinn þar á sé óverulegur. Í máli þessu, svo og málum nr. 2 og 3/2008, hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að handan vatnaskilanna sé Þjóðlenda. Um mörk hennar er miðað við kröfulínur gagnaðila ríkisins og vísast nánar um þau mörk til umfjöllunar um Silfrastaðaafrétt í úrskurði þessum, Bakkasel í máli nr. 3/2008 og Þverdal, Mælifell, Syðri-Villingadal og Leyning í máli nr. 2/2008.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land það sem eigendur jarðanna Egilsár, Flatatungu, Merkgils og Ábæjar gera eignarlandskröfur til, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

²⁷⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.5 Nýibær, Nýjabæjarafréttur og Fjöllin

6.5.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfufusvæðis íslenska ríkisins sem gagnaðilar þess gera tilkall til sem eignarlands, tilheyrandi Nýjabæ, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1 og 3.6.

Landsvæði það sem hér um ræðir er mjög víðfeðmt. Norðan til liggur það á hallalítilli og gróðursnauðri hásléttu sem er milli Eyjafjarðarár og Austari-Jökulsár í Skagafirði. Land rís skarpt upp til austurs upp af Austari-Jökulsá, úr um 400 m í um 1000 m hæð á Nýjabæjarfjalli. Nokkrar ár renna úr giljum þeim er skerast til austurs og suðausturs frá Austari-Jökulsá inn í hásléttuna. Norðarlega er Ytri-Hvítá en Hvítármúli skilur hana frá Fremri-Hvítá. Suður af Fremri-Hvítá liggur Afréttarfjall (927 m). Sunnan þess rennur Fossá og sunnan hennar eru Fossármúli og Hölknármúli og skilur Hölkná þá að. Nokkru sunnan Hölknár rennur Geldingsá til norðvesturs í Austari-Jökulsá og er nokkur gróður meðfram henni. Suðvestur af Geldingsá liggja svokallaðir Pollar en á því svæði er nokkuð samfelld gróðurlendi. Allmikinn gróður er einnig að finna í hlíðunum í Austurdal upp af Jökulsá. Sunnan Geldingsár, allt suður að Hofsjökli, er svæði sem nefnt er Fjöllin. Þar einkennist landslag að mestu af lágum, ávölum og grýttum öldum og hæðum en þeirra á milli er land hallalítið og slétt. Á Fjöllunum finnst gróður helst meðfram ám og lækjum en er þar hvergi samfelldur. Helstu fjöll sunnan Geldingsár eru Laugafellshnjúkur (997 m) sem liggur vestan Hnjúkskvíslar, Langihryggur (891 m) sem liggur þar beint vestur af með leguna norðvestur-suðaustur og Kvíslarhæð (854 m) syðst, norðan Jökulkvíslar.

6.5.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til landsvæða sunnan þjóðlendukröfulínu. Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bóllum, séu heiðarlönd eða fjalllendi svo og öræfi, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Skagafirði.

Vísað er til þess að um Nýjabæjarafrétt sé fjallað í dómi Hæstaréttar í málinu nr. 128/1967 (Nýjabæjarafrétt). Ekki liggja fyrir önnur lýsing á merkjum jarðarinnar en í kaupbréfi frá 29. janúar 1464, þar sem merkjum jarðarinnar sé lýst svo, að þau miðist við Tinná og síðan svo langt á fjöll fram sem vötn dragi. Í dómi Hæstaréttar hafi ekki verið talið að umrætt svæði hafi verið numið í öndverðu, auk þess sem „yfirlýsingar í afsölum fyrr og síðar, sem eigi styðjist við önnur gögn, nægi eigi til að dæma öðrum hvorum aðilja eignarrétt til öræfalandsvæðis þessa“, eins og orðrétt segi í dómnum. Því er haldið fram að ítarlega sé fjallað um réttarstöðu svæðisins í dómi Hæstaréttar, og verði að líta svo á, að dómurinn feli í sér *res judicata* áhrif að því er varðar eignarréttarlega stöðu svæðisins.

Með vísan til afmörkunar norðan Nýjabæjar (Ábær, Merkigil, Gilsbakki og Egilsá), sé við afmörkun þjóðlendukröfu miðað við upptök áa og að því er Nýjabæ varðar miðað við

upptök Tinnár annars vegar og Ytri-Hvítá og Austari-Jökulsá hins vegar, vestan við Hvítármúla. Sé þá jafnframt haft í huga, að svæði sunnan Hvítár heiti Afréttur og þar fyrir sunnan Afréttarfjall, sbr. lýsingu í fyrrgreindum dómi Hæstaréttar. Ætla verði að umrætt svæði, Afréttur og Afréttarfjall, sunnan Hvítár, hafi fallið undir afréttinn, en ekki talist til Nýjabæjar. Því sé þjóðlendulínan miðuð við svæðið milli Tinnár annars vegar og Ytri-Hvítár hins vegar, í brúnum Nýjabæjarfjalls, en til vara sé línan dregin beint milli upptaka ána, svo sem greini á kröfukorti.

Að öðru leyti vísar íslenska ríkið til umrædds dóms Hæstaréttar um sjónarmið varðandi staðhætti, fjarlægð frá byggð, nýtingu landsins o.fl. Einnig er í þessu sambandi vísað til svars skrifstofu Skagafjarðarsýslu, dags. 14. febrúar 1920, við fyrirspurn Stjórnarráðs Íslands varðandi afréttaralmenninga, en í svarinu sé talið að Nýjabæjarörfi austan undir Hofsjökli teljist til slíks svæðis.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, er vísað til landnámslýsinga. Öruggt sé talið að landnám Önundar víss hafi náð allt suður til Hofsjökuls, þ.e. eins og Jökulsá dregur og fái sú staðhæfing staðfestingu í fornum heimildum. Landnáma greini frá því að Eiríkur Hróaldsson hafi numið Goðdali alla og búið á Hofi. Landnámsjörð Eiríks, Hof í Goðdölum, hafi verið afar stór og elsta heimild um landamerki Hofsjarða utan Gilja sé að finna í kaupbréfi frá árinu 1377, sem lýsi merkjum suður undir Hofsjökul. Þannig virðist það hafa verið augljós sannindi árið 1377 að landareign Hofs hafi náð suður til Hofsjökuls, enda dragi jökullinn nafn sitt af jörðinni. Elsta heimild um landamerki Nýjabæjar sé að finna í kaupbréfi, dagsettu 29. janúar 1464, en þar sé ummerkjum jarðarinnar lýst „ath tinnaa. ok suo langt aa fioll fram sem votn dragha.“ Þegar landnámslýsing Eiríks í Goðdölum (Önundar víss og Tungu-Kára) sé skýrð með hliðsjón af texta kaupbréfanna tveggja, sem telja verði algerlega óháðar heimildir, sé annar skýringarkostur vart tækur en sá að landnám á þessu svæði hafi náð allt suður til Hofsjökuls eins og land jarðanna Hofs og Nýjabæjar.

Bent er á að innan merkja jarða kunni að vera svæði sem nefnd séu afréttir. Í því þurfi þó ekki að felast mismunandi eignarréttarleg staða lands innan jarðarinnar. Ekki séu heimildir um annað en að jörðin hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan landmerkja hennar hafi eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildi um eignarland almennt að engu undanskildu. Engin gögn bendi til annars en að land jarðarinnar hafi alla tíð verið undirorpið beinum eignarrétti. Landeigendur leggja einnig áherslu á að í hinni elstu heimild um landamerki Nýjabæjar, kaupbréfinu frá 1464, sé hinn svokallaði Nýjabæjarafréttur ekki skilinn frá eða aðgreindur með öðrum hætti frá öðru landi jarðarinnar.

Gagnaðilar ríkisins telja að dómur Hæstaréttar í máli nr. 128/1967 hafi hvorki fordæmisgildi né bindi hendur óbyggðanefndar. Málið hafi verið landamerkjamáli milli eigenda og umráðamanna tiltekinnar jarða. Það hafi verið höfðað og rekið í héraði fyrir landamerkjadómi Eyjafjarðarsýslu og dómkröfur aðila hafi verið um viðurkenningu ákveðinna landmerkja. Niðurstaða héraðsdóms hafi verið efnisleg og sú að kröfur eigenda Ábæjar og Nýjabæjar um landamerki jarðanna hafi verið teknar til greina að langmestu leyti.

Málinu hafi verið áfrýjað til Hæstaréttar þar sem kröfur aðila hafi verið hinar sömu og í héraði, þ.e. um ákveðin landamerki annars vegar, en um staðfestingu héraðsdóms hins vegar. Efnisleg niðurstaða Hæstaréttar hafi verið sú að kröfur hvorugs aðila hafi verið teknar til greina. Þessa niðurstöðu Hæstaréttar verði að telja eindæmi og vafamál hvort réttinum hafi verið heimilt að lögum að dæma í málinu á þennan hátt. Hlutverk dómstóla sé að leysa úr ágreiningi sem fyrir hann er lagður og hafi aðilar dómsmáls fullt forræði á kröfugerðinni. Dómstólar verði þannig ekki krafðir álits um lögfræðileg efni nema að því leyti sem sé nauðsynlegt til úrlausnar um ákveðna kröfu.

Því er haldið fram að aðilar málsins hafi ekki verið að deila um inntak eignarréttar á svæðinu og hafi kröfur þeirra ekki verið settar fram með þeim hætti. Gengið hafi verið út frá því sem vísu að landið væri beinum eignarrétti undirorpið eins og jafnan sé gert í landamerkjámálum. Hæstiréttur hafi þannig breytt sakarefninu algerlega án þess að lagaheimild væri fyrir hendi og farið þannig á svig við málsforræðisreglu einkamálréttarfars. Hefði Hæstiréttur talið málalíbúnað aðila óskýran hefði átt að vísa málinu frá dómi í stað þess að taka kröfur hvorugs aðila til greina. Aðilar hafi ekki fært fram gögn til stuðnings fullkominni eignatöku að fornu eða nýju vegna þess að þeir hafi ekki talið þörf á því, enda sönnunarfærsla ekki lögbundin í landamerkjámálum og það hafi hvorki tíðkast áður né síðan í þannig málum að færa sönnur á slík atriði. Hið sama hafi gilt um atriði varðandi smölun og fjallskil á svæðinu. Aðilar málsins hafi forræði á sönnunarfærslu fyrir dómi í einkamálum en dómstólar geti beint tilmælum til aðila um öflun ákveðinna gagna ef dómurinn telji slíkra aðgerða þörf. Hæstiréttur hafi engum slíkum tilmælum beint til málsaðila.

Bent er á að dómstólar hafi ekki, á þeim tíma sem dómurinn féll, mátt fara út fyrir kröfur aðila í dómum sínum né úrskurðum nema um væri að tefla atriði er þeir skyldu taka til greina af sjálfsdáðum. Ekki hafi dómstólar heldur mátt byggja niðurstöðu sína á málsástæðum eða mótmælum, sem koma hefðu mátt fram, en hafi ekki gert það í meðferð málsins. Ekki verði séð að niðurstaða Hæstaréttar sé byggð á undantekningu frá meginreglunni, þ.e. um atriði sem dómari taki til greina af sjálfsdáðum.

Því er haldið fram að ef Hæstiréttur hefði talið að um aðildarskort væri að ræða hefði hann sýknað og ef hann hefði talið að aðilar ættu ekki lögvarða hagsmuni til þess að fara með málið hefði hann vísað málinu frá dómi. Hvorugt hafi þó verið gert og þannig sé varla hægt að gera ráð fyrir öðru en að Hæstiréttur hafi kveðið upp efnisdóm í málinu og með honum farið jafnlangt frá kröfum aðila og frekast hafi verið unnt. Þá verði að telja ómögulegt að færa fram önnur gögn og eldri en landamerkjalyýsingu frá 1464 til stuðnings kröfu um landamerki. Slíkar sönnunarkröfur séu óhóflegar og ekki í samræmi við almennar réttarfarsreglur. Því er haldið fram að dómurinn sé á engan hátt bindandi um úrslit sakarefnisins, enda hafi dómurinn ekki fjallað um sakarefnið sem aðilar málsins lögðu fyrir hann til úrlausnar. *Res judicata* áhrif dómsins séu því að mati landeigenda ekki fyrir hendi né heldur jákvæð áhrif dómsins á önnur mál.

Gagnaðilar ríkisins halda því fram að eftir að ríkisvald stofnaðist hér á landi hafi handhafar þess margsinnis bæði beint og óbeint viðurkennt fullkominn eignarrétt þeirra innan

lýstra merkja. Hafi ríkisvaldið einhvern tíma getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur landeigendum, þá sé ljóst að slík krafa er fyrir löngu fallin úr gildi fyrir tómlæti eða fyrningu handhafa ríkisvaldsins. Bent er á að heimildarskjölum fyrir jörðinni hafi verið þinglýst athugasemdalaust. Landeigendur hafi þess vegna í gegnum tíðina haft réttmætar ástæður til að ætla að land jarðarinnar væri undirorpið fullkomnum eignarrétti þeirra og hafi aðgerðir ríkisins fram til þessa aðeins styrkt landeigendur í þeirri trú.

Því er mótmælt að kröfulína ríkisins sé miðuð við upptök Tinnár. Undarlegt sé að draga kröfulínu frá ætluðum upptökum Tinnár í ákveðinni hæð í ós Ytri-Hvítár við Jökulsá þannig að land jarðarinnar verði í laginu eins og kvartmáni eða bjúgverpill. Eðlilegra hefði verið að miða við upptök Ytri-Hvítár ef einhvers samræmis hefði átt að gæta við lýsingar annarra jarða á Austurdal. Þá telja gagnaðilar ríkisins undarlegt, miðað við þann rökstuðning ríkisins að sunnan Hvítár heiti Afréttur og Afréttarfjall, að miða suðurmerki jarðarinnar ekki við Fremri-Hvítá þar sem Afréttur og Afréttarfjall séu næst fyrir sunnan hana, en með því hefði verið gengið skemur í kröfugerð gagnvart landeigendum.

Loks er því mótmælt að svar skrifstofu Skagafjarðarsýslu við fyrirspurn Stjórnarráðsins, frá 14. febrúar 1920, hafi sönnunargildi um eignarrétt, enda hafi óbyggðanefnd ítrekað í úrskurðum sínum hafnað sönnunargildi sambærilegra gagna. Á hitt verði og að líta að svar hreppstjóra Akrahrepps liggi ekki fyrir en telja verði að hann hafi haft betri þekkingu á málinu en sá sem varð fyrir svörum fyrir hönd skrifstofu Skagafjarðarsýslu.

Til vara byggja gagnaðilar ríkisins kröfu sína á því að þeir hafi hefðað landið enda hafi þeir byggt það og nýtt langt umfram tilskilinn hefðartíma.

6.5.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Nýjabæ og Nýjabæjarafrétti er rakin í kafla 5.7, sjá einnig kafla 5.10 um afrétti og afréttarnot. Í síðarnefnda kaflanum er einnig fjallað um svæðið sem nefnt er Fjöllin og er sunnan Geldingsár. Heimildir um Nýjabæ sem þar eru raktar ná aftur til 15. aldar. Af þeim er ótvírætt að Nýibær var talinn jörð a.m.k. frá þeim tíma og fram á 19. öld, en fór í eyði árið 1880. Málsaðila greinir á um hvort svæðið sem hér er til umfjöllunar hafi tilheyrt jörðinni eða verið afréttur með aðra eignarréttarlega stöðu.²⁷⁸

Svo sem fram hefur komið af hálfu málsaðila liggur fyrir í máli þessu dómur Hæstaréttar Íslands frá 29. apríl 1969, í máli nr. 128/1967 (Nýjabæjarafréttur). Aðilar málsins voru Upprekstarfélag Saurbæjarhrepps, Eyjafjarðarsýslu, og sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu til réttargæslu gegn eigendum Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, Akrahreppi, Skagafjarðarsýslu og sýslunefnd Skagafjarðarsýslu til réttargæslu. Áfrýjendur, þ.e. Upprekstarfélag Saurbæjarhrepps, höfðuðu málið fyrir landamerkjadómi Eyjafjarðarsýslu og kröfugerð þess var svohljóðandi:

²⁷⁸ Sbr. umfjöllun um hugtökin *jörð* og *afréttur* í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

[...] að landamerki fyrir umráðasvæði félagsins, að vestan, gagnvart löndum Skagfirðinga á hálendinu vestan og sunnan Eyjafjarðardala verði viðurkennd og ákveðin þannig: Nyrzt ráði merkjum Fossá frá upptökum nyrðri kvíslar til ármóta hennar og Austari-Jökulsár, síðan ráði Austari-Jökulsá merkjum suður að ármótum hennar og Strangalækjar, þaðan ráði bein lína suður í Miklafell í Hofsjökli.

Eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli gerðu hins vegar eftirfarandi kröfur:

[...] að landamerki fyrrgreindra jarða (þ.e. Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli) og þar með talin sýslumörk Skagafjarðarsýslu á þessu svæði séu að austan vatnaskil á hálendinu og að endamark við Hofsjökul sé fjallið Klakkur.

Hæstiréttur tók kröfur hvorugs málsaðila til greina. Í forsendum dómsins segir svo:

Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því, sem um er að tefla, en eigi upprekstarrétt.

Áfrýandi, Upprekstarfélag Saurbæjarhrepps, reisir kröfur sínar á því, að hann hafi tekið heimildir á landsvæði þessu frá fyrri eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari hafi talist taka yfir landsvæðið.

Stefndu, eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, reisa dómkröfur sínar á afsali fyrir hálfri jörðinni Nýjabæ frá 29. janúar 1461, þar sem landið sé talið vera hluti jarðarinnar.

Hvorki áfrýandi né stefndu hafa fært fram gögn fyrir fullkominni eignatöku að fornu eða nýju á landsvæði því sem um er að tefla í máli þessu. T. d. verður eigi séð, að eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli eða eigendur Möðruvalla og Hóla hafi fyrrum innt af hendi smölun og fjallskil á landsvæðinu, svo sem eigendum jarða var boðið að gera á jörðum sínum, sbr. Jónsbók, landsleigubálk 49. Yfirlýsingar í afsölum fyrr og síðar, sem eigi styðjast við önnur gögn, nægja eigi til að dæma öðrum hvorum aðilja eignarrétt til öræfalandsvæðis þessa. Verða því kröfur hvorugs aðilja í málinu teknar til greina.

Íslenska ríkið byggir á því í máli þessu fyrir óbyggðanefnd að dómurinn feli í sér bindandi niðurstöðu — *res judicata* áhrif — að því er varðar eignarréttarlega stöðu svæðisins. Af hálfu gagnaðila ríkisins er því mótmælt en þeir telja að málsaðilar hafi ekki verið að deila um inntak eignarréttar á svæðinu og kröfur þeirra hafi ekki verið settar fram með þeim hætti. Hæstiréttur hafi hins vegar breytt sakarefninu án þess að lagaheimild væri fyrir hendi og farið þannig á svig við málsforræðisreglu einkamálaréttarfars.

Enda þótt kröfur málsaðila í umræddu dómsmáli hafi ekki lotið að viðurkenningu beins eignarréttar telur óbyggðanefnd ljóst að rétturinn hafi hafnað því að málsaðilar hefðu sýnt fram á beinan eignarrétt sinn til umrædds landsvæðis, á grundvelli þeirra gagna sem fyrir lágu. Í því sambandi er vísað til orða dómsins þar sem segir: „Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því, sem um er að tefla, en eigi upprekstarrétt“ og „hvorki áfrýandi né stefndu hafa fært fram gögn fyrir fullkominni eignatöku að fornu eða nýju á landsvæði því sem um er að tefla í máli þessu.“ Óbyggðanefnd hefur ekki heimild til að hnekkja eða breyta niðurstöðum dóma, sbr. 2. gr. stjórnarskrárinnar nr. 33/1944. Ekki skiptir máli í því sambandi

þótt aðili máls fyrir nefndinni byggi á því að dómstóllinn hafi farið á svig við réttarfarsreglur við úrlausn sína. Hér þarf þó að taka til sérstakrar skoðunar að hve miklu leyti dómurinn tekur til þess svæðis sem hér er til umfjöllunar. Einnig ber að líta til þess að dómurinn felur ekki í sér úrlausn um eignarréttarlega stöðu Nýjabæjar og Nýjabæjarafréttar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, með síðari breytingum. Til athugunar hlýtur því að koma hjá óbyggðanefnd hvaða áhrif aðild að máli því sem hér er til umfjöllunar, viðbótargögn eða önnur þau atriði sem dómstólar hafa ekki þegar tekið afstöðu til, hafi á eignarréttarlega stöðu svæðisins samkvæmt lögum nr. 58/1998. Eftir að hafa borið skjalaskrá þessa máls saman við skjalaskrá Hæstaréttarmáls nr. 128/1967 er niðurstaða óbyggðanefndar sú að engin ný gögn séu komin fram í máli þessu sem skipt gætu máli að þessu leyti.

Kemur þá til skoðunar að hvaða marki umræddur dómur Hæstaréttar tekur til þess svæðis sem hér er til umfjöllunar. Sem fyrr segir laut krafa Eyfirðinga að því að merkin væru að norðanverðu um Fossá frá upptökum hennar, að vestanverðu um Austari-Jökulsá að ármótum hennar og Strangalækjar og þaðan eftir beinni línu suður í Miklafell í Hofsjökli. Krafa Skagfirðinga laut hins vegar að því að merkin væru að austan vatnaskil á hálendinu allt suður að Klakki við Hofsjökul.

Í máli þessu liggur fyrir kort frá vatnamælingum Veðurstofu Íslands sem sýnir vatnaskilin að þessu leyti. Einnig liggja fyrir kröfulínukort aðila máls nr. 128/1967 fyrir Hæstarétti sem lögð voru fram í því máli. Kortin sýna að „vatnaskil á hálendinu“, og kröfulínur eigenda Ábæjar og Nýjabæjar ásamt Tinnárseli í Hæstaréttarmáli nr. 128/1967, liggja mun austar en kröfulínur gagnaðila íslenska ríkisins vegna Nýjabæjar eru dregnar í máli þessu. Óbyggðanefnd telur því að réttaráhrif dóms Hæstaréttar nái til þess hluta ágreiningssvæðis máls þessa sem afmarkast að norðvestan af Fossá, að vestan af Austari-Jökulsá og línu sem dregin er frá ármótum hennar og Strangalækjar í átt að Miklafelli í Hofsjökli, þar til komið er að jökuljaðrinum, og að norðaustan, austan og suðaustan af kröfulínum gagnaðila íslenska ríkisins í máli þessu, þar til komið er að jaðri Hofsjökuls. Dómurinn tekur því til alls ágreiningssvæðis aðila máls þessa nema annars vegar þess hluta þess sem liggur vestan línu sem dregin er frá ármótum Austari-Jökulsár og Strangalækjar í átt að Miklafelli í Hofsjökli og hins vegar þess hluta þess sem liggur norðvestan Fossár.

Í máli því sem hér er til úrlausnar hjá óbyggðanefnd gera átta einstaklingar kröfu um beinan eignarrétt að Nýjabæjarafrétti. Aðeins einn þeirra, Stefán Hrólffson, var aðili að Hæstaréttarmáli nr. 128/1967. Í máli þessu liggja ekki fyrir nein gögn sem sýna fram á að aðrir gagnaðilar ríkisins í máli þessu eigi fremur beinan eignarrétt að svæðinu enda leiða þeir rétt sinn frá þeim sem aðild áttu að Hæstaréttarmálinu vegna Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli. Þá hafa í máli þessu ekki komið fram gögn umfram þau sem lágu fyrir Hæstarétti í nefndu dómsmáli sem bent gætu til þess að á því svæði sem þar var dæmt um hafi stofnast til beins eignarréttar.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu gagnaðila ríkisins í máli þessu að sá hluti ágreiningssvæðis máls þessa sem dæmt var um með dómi

Hæstaréttar í máli nr. 128/1967, svo sem það er afmarkað hér að framan, sé eignarland.²⁷⁹ Síðar verður fjallað um það hvort stofnast hafi til óbeinna eignarréttinda á því svæði sem dómur Hæstaréttar tók til en rétturinn tók ekki afstöðu til þeirra, sbr. eftirfarandi orð dómsins: „Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því, sem um er að tefla, en eigi upprekstrarrétt.“

Kemur þá sérstaklega til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða þeirra landsvæða sem hér eru til umfjöllunar en utan þess svæðis sem dómur Hæstaréttar í máli nr. 128/1967 tók til. Annars vegar er um að ræða landsvæði sem afmarkast að austan af línu sem dregin er frá ármótum Austari-Jökulsár og Strangalækjar í átt að Miklafelli í Hofsjökli þar til komið er að jökuljaðrinum, að vestan af Austari-Jökulsá og að sunnan af jaðri Hofsjökuls. Hins vegar er um að ræða landsvæðið sem afmarkast af Fossá að suðaustan, Austari-Jökulsá að suðvestan, sýslumörkum milli Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslna að norðaustan og að norðvestan af Ábæjará frá fremstu upptökum hennar og síðan af þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins þar sem hún er dregin milli punkta nr. 7 og 8. Ekki eru fyrir hendi heimildir um þessi tvö landsvæði sérstaklega og því eru það heimildir um Nýjabæ og Nýjabæjarafrétt almennt sem hér koma til skoðunar. Sérstaklega verður litið til þess hvort þær taki til þessara tveggja svæða.

Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í *Landnámu* hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landanámslýsinga verður þó að telja líklegt að hið nyrðra þeirra tveggja svæða sem hér eru sérstaklega til skoðunar hafi verið numið, a.m.k. að hluta, en ólíklegt að syðra svæðið hafi verið numið. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem liggja nærri hinu nyrðra þessara tveggja hluta umfjöllunarsvæðisins sem hér eru sérstaklega til skoðunar eru bæði þjóðlendir og eignarlönd en að hinum syðra liggja þjóðlendir til allra átta, sé litið heildstætt á niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 1, 2 og 4/2008 hjá óbyggðanefnd.

Ekki hefur fundist landamerkjabréf fyrir Nýjabæ en bærinn stóð skammt austan ármóta Tinnár og Austari-Jökulsár, vestan við nyrsta hluta ágreiningssvæðis máls þessa. Eina heimildin sem til er um merkin er kaupbréf, dags. 29. janúar 1464, þar sem fram kemur að Þorleifur Árnason selji Sveini Guðmundssyni hálfan Nýjabæ í Austurdölum. Þar er merkjum lýst „ath tinnaa. ok suo langt aa fioll fram sem votn dragha.“ Merkjalyking kaupbréfsins er þannig ekki heildstæð. Austur af bæjarstæði Nýjabæjar eru brattar fjallshlíðar sem teygja sig yfir 1000 m hæð yfir sjávarmál í Nýjabæjarfjalli. Landi hallar síðan til suðurs og er að jafnaði heldur lægra þegar komið er suður fyrir Hvítá og Fossá. Á vesturmörkum þess svæðis sem hér er til skoðunar rennur Austari-Jökulsá sem á upptök sín í Hofsjökli. Að austan afmarkast svæðið af sýslumörkum Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslna. Nyrst liggja sýslumörkin skammt austan vatnaskila milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar en þegar komið er suður fyrir upptök Fremri-Hvítár liggja sýslumörkin vestan vatnaskilanna. Þegar horft er til þeirra staðhátta sem

²⁷⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

hér er lýst er óljóst hvernig túlka eigi orðalag kaupbréfsins þar sem segir: „suo langt aa fioll fram sem votn dragha“. Þar kann að vera átt við þau vatnaskil sem eru gegnt þeim sýslumörkum sem hér ráða austurmörkum umfjöllunarsvæðisins — og jafnvel einnig Austari-Jökulsá sem ræður vesturmörkum þess — eins og gagnaðilar ríkisins byggja á í máli þessu. Einnig kann að vera átt við þau vatnaskil sem liggja mun norðar þar sem land fer að halla til suðurs sunnan Nýjabæjarfjalls.

Elsta heimildin þar sem sérstaklega er getið um afrétt í tengslum við Nýjabæ er *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, frá 1713, þar sem segir: „Afrjett á jörðin, sem kallast Nýjabæjarafrejt.“ Þess er getið að þangað sé rekið frá fjórum bæjum. Þá kemur fram í jarðamati 1849 að Nýjabæ fylgi hálf Nýjabæjarafrejt. Loks kemur fram í kaflanum um Ábæ í Fasteignamatinu 1916–1918 að jörðin eigi hálfan Nýjabæjarafrejt og hafi til upprekstrar.

Þær heimildir sem hér voru raktar, aðrar en kaupbréfið frá 1464, benda ótvírætt til þess að skilið hafi verið milli jarðarinnar Nýjabæjar og þess lands sem heyrði undir jörðina og var í afréttarnotum. Þannig hafi innan merkja Nýjabæjar verið landsvæði sem hafi haft stöðu afréttar að lögum og lotið sjálfstæðri afmörkun. Hér liggur því fyrir að kanna hvort fyrirliggjandi heimildir varpi ljósi á hvar mörkin þar á milli hafi legið.

Í ritinu *Göngur og réttir*, II. bindi, frá 1949 er að finna lýsingu Hjörleifs Kristinssonar á Nýjabæjarafreйти. Þar segir meðal annars:

Um það bil sem Austurdalur hefst fellur Geldingsá, sem kemur úr suðaustri, í Austari-Jökulsá. Kallast Nýjabæjarafrejt norðan hennar en Fjöllin sunnan. Norðurmörk Nýjabæjarafreittar verða hér talin Ábæjará. Eigi verður nú með vissu vitað, hver voru hin upprunalegu takmörk þessarar afréttar, en sennilegast þykir, að norðurmörkin hafi verið við Hvítá“.

Síðar segir: „Vel má og vera, að suðurmörk Nýjabæjarafreittar hafi verið við Fossá, en ekki Geldingsá, enda ganga Eyfirðingar afréttina framan Fossár. Ennfremur segir: „Öræfin fyrir sunnan Geldingsá eru í daglegu tali nefnd Fjöll eða Fjöllin, en stundum eru þau þó kölluð Laugafellsöræfi.“

Í greinargerð, dags. 20. desember 1875, sem ber yfirskriftina: „Þessi eru takmörk Skagafjarðarsýslu“, og er gerð af Friðriki Stefánssyni, fyrrverandi alþingismanni Skagfirðinga segir meðal annars um sýslumörk Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu: „eptir sömu stefnu eftir fjallgarðinum fyrir austan [...] Hvítárdal — að Hvítá, sem kemur af síðastnefndum dal, nær Nýjabæjarland, og fyrir framan hann tekur Nýjabæjarafrejt við“.

Fyrir landamerkjadóm Eyjafjarðarsýslu, í máli því sem síðar varð mál nr. 128/1967 fyrir Hæstarétti, kom vitni sem meðal annars bar um mörk milli „heimalands“ Nýjabæjar og Nýjabæjarafreittar. Einn málsaðila gat um hið sama í skýrslu sinni fyrir dómnum. Skal nú efni vitnisburðarins og aðilaskýrslunnar rakið hvað þetta varðar. Í dómnum er eftirfarandi haft eftir vitninu Hrólfi Þorsteinssyni, fyrrum bónda á Stekkjarflötum og föður Stefáns Hrólfssonar, sem er einn af gagnaðilum ríkisins í máli þessu:

Hrólfur kveðst aldrei hafa séð landamerkjabréf Nýjabæjar, en hins vegar kveðst hann alltaf hafa talið að Nýibær ætti land eins langt suður og vötn draga. Kveður hann

austurdalinn vera óslitinn frá Stekkjarflötum og fram að Geldingsá. Hrólfur kveður heimaland Nýjabæjar ná suður að Hvítá, og þegar fært hafi verið frá Nýjabæ, kveður hann lömbin hafa verið rekin suður fyrir Hvítá. [...] Hrólfur kveðst telja, að norðurtakmörk Nýjabæjarafréttar hafi verið við Hvítá, en suðurtakmörkin við Geldingsá, en þar fyrir sunnan taki við Fjöllin sem nái suður á Háöldu.

Eftirfarandi er haft eftir Jóhanni Lárusi Jóhannessyni, bónda á Silfrastöðum í Akrahreppi, sem var einn af aðilum málsins vegna Ábæjar og Nýjabæjar: „Hann hefur skýrt svo frá, að er hann hafi keypt Ábæ og Nýjabæ í Akrahreppi ásamt öllu tilheyrandi, hafi hann talið sig meðal annars vera að kaupa alla Nýjabæjarafrétt. [...] Jóhann kveðst telja að heimaland Nýjabæjar hafi frá fornu fari náð frá Tinná að Hvítá.“ Hrólfi Þorsteinssyni og Jóhanni Lárusi Jóhannessyni, sem báðir höfðu átt Nýjabæ á einhverjum tíma, bar þannig saman um að mörk milli „heimalands“ Nýjabæjar og Nýjabæjarafréttar væru um Hvítá.

Í ritinu *Göngur og réttir* IV, frá árinu 1986, kemur fram að ekki sé fullvíst hver hafi verið hin upprunalegu takmörk afréttarinnar en líklegast sé að norðurmörk hennar hafi verið „við Hvítá, sem fellur í Jökulsá að austan nokkru norðar en Keldudalsá fellur í hana að vestan, enda náði byggð miklu lengra fram í Austurdal áður fyrr, en nú er Merkgil efsti bær austan ár, síðan Ábær fór í eyði 1941.“

Vitnisburðunum, sem raktir hafa verið, bar saman um að um að mörk milli „heimalands“ Nýjabæjar og Nýjabæjarafréttar lægju um Hvítá. Það kemur einnig heim og saman við það sem fram kemur í greinargerð Friðriks Stefánssonar frá 1875, í umfjöllun Hjörleifs Kristinssonar í *Göngum og réttum* frá 1949 og í *Göngum og réttum* IV frá 1986. Óbyggðanefnd telur að notkun orðsins „heimaland“ í tengslum við Nýjabæ í tilvitnuðum heimildum bendi ótvírætt til þess að þar sé átt við jörðina Nýjabæ. Þar sem talað sé um mörk „heimalands“ gagnvart afréttinum sé átt við mörk milli jarðar og afréttar. Engar heimildir liggja fyrir í málinu um önnur mörk að þessu leyti og verður því miðað við að þau hafi legið um Hvítá.

Ekki kemur fram í heimildunum hvort það sé Ytri- eða Fremri-Hvítá sem mörkin miðist við. Óhjákvæmilegt er því að ákvarða það að álitum og er þá einkum við staðhætti að styðjast. Hvítármúli skilur Ytri- og Fremri-Hvítárdal að en árnar sameinast vestan múlans áður en þær falla í Austari-Jökulsá. Fremri-Hvítárdalur er stærri og umfangsmeiri en sá ytri. Óbyggðanefnd telur því líklegra að það hafi verið hann sem réð mörkum „heimalands“ og afréttar. Sú staðreynd að sunnan hans heitir Afréttarfjall kann að benda til hins sama. Með því að miða fremur við Fremri-Hvítá en Ytri-Hvítá njóta gagnaðilar ríkisins einnig þess vafa sem uppi er að þessu leyti. Fremri-Hvítárdalur greinist í tvennt suðaustan Hvítármúla og norðvestan Afréttarfjalls. Syðri grein dalsins heldur áfram til austurs þar til dalnum sleppir skammt vestan Fossár. Sú nyrðri sveigir hins vegar til norðausturs í átt að vatnaskilum milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar. Síðarnefnd grein dalsins felur því í sér skýrari mörk milli jarðarinnar Nýjabæjar og afréttarinnar sé við þau miðað. Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að miða við hana að þessu leyti.

Ekki liggja fyrir heimildir sem varpa ljósi á hversu hátt til fjalla og til norðausturs jörðin Nýibær hafi náð. Í kafla 6.4 um Egilsá, Flatatungu, Merkgil og Ábæ er lýst þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að norðan svæðisins sem hér er til umfjöllunar séu eignarlönd allt austur að kröfulínum gagnaðila ríkisins sem dregnar eru u.þ.b. á vatnaskilum og sveitarfélagamörkum milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar. Þar sem ekkert annað er fram komið um afmörkun Nýjabæjar að þessu leyti verður við það miðað að jörðin nái að vatnaskilum og sveitarfélagamörkum með sama hætti og aðliggjandi jarðir til norðurs. Hér verður því nyrðri kvísl Fremri-Hvítár fylgt og síðan drögum hennar svo langt sem þau ná og þaðan stystu leið að kröfulínu gagnaðila ríkisins á vatnaskilum milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar.

Ekki er fullt samræmi milli þess hvernig gagnaðilar ríkisins hafa teiknað kröfulínur sínar á kort og hvar vatnaskilin liggja í reynd en eins og nánar er rakið í kafla 6.4 að framan liggja fyrir gögn frá vatnamælingum Veðurstofu Íslands um legu vatnaskilanna. Óbyggðanefnd hefur komist að þeirri niðurstöðu að handan vatnaskilanna sé þjóðlenda nyrst. Um mörk hennar er miðað við kröfulínu gagnaðila ríkisins eins og hún er dregin á kort og vísast nánar um þau mörk til umfjöllunar um Leyning kafla 6.8 í máli nr. 2/2008. Þar sunnan við er landsvæði sem óbyggðanefnd hefur komist að niðurstöðu um að sé eignarland, sjá kafla 6.9 um Torfufell, Hólsgærði og Úlfá í máli nr. 2/2008.

Óbyggðanefnd telur að íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á annað en að jörðin Nýibær hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma allt þar til hún lagðist í eyði 1880. Eigendur jarðarinnar hafi farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að vestan framangreindrar merkjalínu sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²⁸⁰

Landi því sem er utan merkja Nýjabæjar, eins og þau eru skilgreind hér að framan, og jafnframt utan þess sem dæmt var um með dómi Hæstaréttar í máli nr. 128/1967, en innan eignarlandskröfussvæðis gagnaðila íslenska ríkisins vegna Nýjabæjar í máli þessu má í megindráttum skipta í tvennt. Annars vegar er um að ræða svæðið sem afmarkast af Fremri-Hvítá að norðvestan, Austari-Jökulsá að suðvestan, Fossá að suðaustan og sýslumörkum milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar að norðaustan. Hins vegar er um að ræða svæðið sem afmarkast að austan af línu sem dregin er frá ármótum Austari-Jökulsár og Strangalækjar í átt að Miklafelli í Hofsjökli þar til komið er að jökuljaðrinum, að vestan af Austari-Jökulsá og að sunnan af jaðri Hofsjökuls. Fyrirliggjandi heimildir benda ekki til að þessi landsvæði hafi nokkru sinni verið innan merkja jarða.

Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd að ekki hafi verið í ljós leitt að utan merkja jarðarinnar Nýjabæjar, svo sem þau eru skilgreind hér að framan, þ.m.t. því svæði sem fjallað var um í dómi Hæstaréttar í máli nr. 128/1967, hafi stofnast til eignarlands með námi,

²⁸⁰ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem grein hefur verið gerð fyrir í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (sjá viðauka). Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²⁸¹

Kemur þá til skoðunar hvort, og eftir atvikum að hvaða marki, stofnast hafi til óbeinna eignarréttinda á þeim hluta umfjöllunarsvæðisins sem óbyggðanefnd hefur hér komist að niðurstöðu um að sé þjóðlenda, þ.m.t. því svæði sem fjallað var um í dómi Hæstaréttar í máli nr. 128/1967, en sem fyrir segir tók rétturinn ekki afstöðu til þeirra með dómi sínum. Skoðun þessi tekur því til alls þess hluta ágreiningssvæðisins sem fellur utan marka jarðarinnar Nýjabæjar, eins og þau hafa verið skilgreind hér að framan, þar með talið þess sem Hæstiréttur fjallaði um í dómi sínum.

Í ritinu *Göngur og réttir*, II. bindi, frá 1949 kemur, sem fyrir segir, fram í lýsingu Hjörleifs Kristinssonar að Nýjabæjarfréttur afmarkist að sunnan af Geldingsá. Vel megi þó vera að suðurmörkin hafi verið við Fossá, en ekki Geldingsá, enda gangi Eyfirðingar afréttina framan Fossár. Í sömu heimild segir að „öræfin fyrir sunnan Geldingsá“ séu í daglegu tali nefnd Fjöll eða Fjöllin, en stundum séu þau þó kölluð Laugafellsöræfi. Einnig segir: „Ekki er vitað til, að reglulegar göngur væru gerðar á Nýjabæjarfrétt framan Fossár né Fjöllin fyrir en nokkru eftir miðja níjtjándu öld, er Eyfirðingar fóru að ganga þar syðra á haustin.“ Í handriti eftir Friðrik Stefánsson fyrrverandi alþingismann Skagfirðinga, dags. 20. desember 1875, sem ber yfirskriftina: „Þessi eru takmörk Skagafjarðarsýslu“, segir meðal annars: „Nýjabæjarfrétt, [...] nær upp með Jökulsá að austan upp um Illviðrahnjúka sem eru austur af Hofsjökli, og suður um Laugafell [...] og austur á öræfi milli Skaga og Eyjafjarðar.“

Frásögnin í ritinu *Göngur og réttir*, II. bindi, frá 1949, bendir fremur til þess að suðurmörk Nýjabæjarfréttar hafi verið talin vera Geldingsá. Frásögn Friðriks Stefánssonar bendir á hinn bóginn til þess að afrétturinn hafi náð mun lengra til suðurs, þ.e. alla leið að Hofsjökli.

Í ritinu *Göngur og réttir*, IV. bindi, frá 1986, er kafli eftir Kristín Björnsson sem ber yfirskriftina: „Eftirleit á fjöllin“. Þar segir:

Þegar ég var að alast upp á Arnarfelli í Saurbæjarhreppi eftir seinna stríð var það árviss viðburður að farið var á Fjöllin sem kallað var, en það var að tveir menn vel ríðandi fóru laust fyrir göngur upp úr Eyjafirðinum og smöluðu öræfin austan Austari-Jökulsár, sem fellur til Skagafjarðar, og allt suður í Þjórsárdrög. Þessi smalamennska tók nokkra daga og oft komu tugir fjár í leitirnar. Samvinna var höfð við Skagfirðinga og var féð dregið sundur frammi á fjöllum. Féð sem þarna gekk varð geysivænt og bar af öðru fé. Í góðum vetrum lifðu eftirlegukindurnar af.

Í kafla í sama riti sem ber yfirskriftina: „Nú smala Skagfirðingar einir Fjöllin“, segir:

Haustið 1966 var síðasta samsmölun Skagfirðinga og Eyfirðinga á Fjöllunum eða Laugafellsafrétt. Veturinn 1966–67 felldi undirréttur þann dóm í ágreiningi þessara aðila hvorum þessi afrétt tilheyrði, að hún væri Skagfirðinga. Hafa Skagfirðingar, þ.e. Akrahreppsþúar, síðan séð alfarið um hreinsun hennar, og var því ekki breytt, þó að

²⁸¹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Hæstaréttur kvæði síðar upp þann úrskurð, að afrétt þessi væri hvorki eign Skagfirðinga né Eyfirðinga, án þess að taka fram, hver eigandi þá væri.

Loks liggur fyrir í málinu svar sýslumannsins í Skagafjarðarsýslu, dags. 14. febrúar 1920, við erindi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29. desember 1919. Með erindinu óskaði Stjórnarráðið eftir því við alla sýslumenn að þeir skiluðu skýrslu um þau svæði í sýslum þeirra „sem talin eru almenningar svo og um afréttarlönd, sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyra nokkru lögbýli“. Í svari sýslumannsins kemur fram að í sýslunni séu „ekki aðrir almenningar hjer eða afrjettarlönd af þeim, er um er spurt, en hin svonefndu NÝJABÆJARÖRÆFI austan undir Hofsjökli.“

Óbyggðanefnd telur að þær heimildir sem raktar hafa verið sýni ótvírætt að það svæði sem hér er deilt um og fellur sunnan marka jarðarinnar Nýjabæjar, eins og þau hafa verið skilgreind hér að framan, þ.m.t. hluti þess svæðis sem dómur Hæstaréttar í máli nr. 128/1967 tekur til, allt suður að Geldingsá, tilheyri Nýjabæjarafrétti frá fornu fari og sé því afréttur eigenda Nýjabæjar. Heimildir eru óljósari varðandi Fjöllin, sunnan árinna, en benda þó til þess að þau hafi verið smöluð frá því um miðja 19. öld, fyrst af Eyfirðingum, síðan sameiginlega af Eyfirðingum og Skagfirðingum og loks Skagfirðingum einum, nánar tiltekið Akrahreppsbum. Heimildir styðja ekki að eigendur Nýjabæjar hafi haft einkarétt á nýtingu Fjallanna eins og um afréttareign væri að ræða. Með vísan til 3. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998 skal tekið fram hér að Akrahreppur á aðild að máli þessu og gerir kröfur til Silfrastaðaafreftar, sjá nánar í kafla 6.3. Þess skal jafnframt getið að á fyrri stigum málsmeðferðar voru kröfur aðila sérstaklega kynntar viðkomandi sveitarfélögum, sbr. kafla 2.3. Fyrir liggja dómafordæmi Hæstaréttar um að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli sjá nánar í kafla 8.8.1. í viðauka með úrskurði þessum. Það hvort á því landsvæði sem hér um ræðir kunnir að vera samnotaafreftur jarða í sveitarfélaginu kemur því ekki til frekari skoðunar fyrir nefndinni.

Geldingsá greinist í tvær upptakakvísar. Ekki kemur fram í fyrirbyggjandi heimildum hvor þeirra hafi ráðið mörkum Nýjabæjarafreftar og verður því að ákvarða það að álitum. Með því að miða fremur við syðri upptakakvíslna njóta gagnaðilar ríkisins þess vafa sem fyrir hendi er að þessu leyti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að sunnan við suðurmerki jarðarinnar Nýjabæjar, innan kröfusvæðis eigenda Nýjabæjar í máli þessu, sé þjóðlenda. Með vísan til þess sem að framan greinir, skiptist sú þjóðlenda í tvö svæði sem afmörkuð verða hér á eftir.

Landsvæði það sem hér að framan er nefnt Nýjabæjarafreftur er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998, og er þannig fallist á kröfu ríkisins að hluta. Svæðið afmarkast svo:

Upphafspunktur er þar sem Hvítá fellur í Austari-Jökulsá. Þaðan er Hvítá og síðan Fremri-Hvítá og loks nyrðri kvísl Fremri-Hvítár fylgt til upptaka árinna og þaðan stystu leið að sýslumörkum milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar. Þaðan er sýslumörkunum fylgt suður að drögum nyrðri upptakakvísar Geldingsár (punkti nr. 3 á kröfulínu vegna Nýjabæjar). Þaðan eru merkin dregin því sem

næst í hásuður í drög syðri upptakavíslar Geldingsár (punktur nr. 4 á kröfulínu vegna Nýjabæjar). Þaðan er Geldingsá fylgt í Austari-Jökulsá sem síðan er fylgt að þeim stað þar sem Hvítá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Nýjabæjar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga:

Landsvæði það sem hér að framan er nefnt Fjöllin er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Svæðið afmarkast svo:

Upphafspunktur er þar sem Geldingsá rennur í Austari-Jökulsá. Þaðan er Geldingsá og síðan syðri upptakavísl árinna að drögum hennar, þ.e. punkti nr. 4 á kröfulínu vegna Nýjabæjar. Þaðan er kröfulínunni fylgt suður í Jökulkvísl sem síðan er fylgt að upptökum í Hofsjökli. Þaðan liggja merkin með jaðri Hofsjökuls þar til komið er að upptökum Austari-Jökulsár. Austari-Jökulsá er síðan fylgt að þeim stað þar sem Geldingsá fellur í hana.

6.6 Hof, Hofsafréttur og Lambatungur

6.6.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfuvæðis íslenska ríkisins sem gagnaðilar þess gera tilkall til sem eignarlands, tilheyrandi Hofi, Hofsafrétti og Lambatungum, sjá nánari afmörkun og lýsingu krafna í köflum 3.1, 3.7 og 3.8. Landsvæði það sem hér um ræðir afmarkast í heild sinni af Vestari-Jökulsá að vestan, Austari-Jökulsá að austan og Hofsjökli að sunnan. Svæðið er í meginatriðum þrískipt. Þannig er vestast landsvæði sem gagnaðilar ríkisins halda fram að sé hluti af jörðinni Hofi, Lambatungur eru þar austan við og austast er austurhluti Hofsafréttar sem heyrði, a.m.k. um tíma í kringum aldamótin 1900, undir jörðina Gil.

Svæðið er mjög víðfeðmt og liggur í yfir 500 m hæð yfir sjávarmáli en rís hæst í yfir 1000 m hæð við jaðar Hofsjökuls. Það er hallalítið og gróðursnautt en helsta gróðursvæðið er að finna við Orravatnsrústir sem eru votlendissvæði, pollar og tjarnir sunnan undir Reyðarvatni en úr því rennur Runukvísl til vesturs. Sunnarlega liggja Ásbjarnarvötn og rennur Miðkvísl úr þeim til norðurs. Austan vatnanna liggja Rauðhólar (906 m). Við norðurjaðar Hofsjökuls stendur Tvífell (1006 m) og liggur Lambahraun vestan þess, til norðurs, en norðan Tvífells stendur Ásbjarnarfell (1025 m) og Sáta (941 m) enn norðar. Frá ármótum Lambár og Runukvíslar, nyrst á umfjöllunarsvæðinu, eru um 24 km suður að jaðri Hofsjökuls, mælt í beinni loftlínu.

6.6.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til landsvæða sunnan þjóðlendukröfulínu. Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bóllum, séu

heiðarlönd eða fjallendi svo og öræfi, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Skagafirði og austanverðri Húnavatnssýslu.

Á því er byggt að heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfufusvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Til afrétta teljist meðal annars Hofsafréttur. Miðist kröfulýsing ríkisins við merki í landi Gilja í botni Keldudals, en hafnað sé lýsingu Gilja sunnan Keldudals og allt til jökla. Er þá byggt á því að svæðið umfram þessi merki í Keldudal hafi ekki verið hluti af eignarlandi jarðarinnar, heldur tilheyrt jörðinni sem afréttur (afréttareign). Um sé að ræða öræfasvæði, fjarri byggð og lítt nýtanlegt nema eftir atvikum til sumarbeitar fyrir búfé.

Því er haldið fram að ekki hafi stofnast til beins eignarréttar á svæðinu heldur hafi réttindi til þess takmarkast við afréttarnot. Í því sambandi er m.a. vísað til þeirrar landnámslýsingar, að landnám hafi tekið yfir „Goðdali alla...“ en ekki sé getið um landnám suður til jökla. Er á því byggt að sambærileg sjónarmið gildi um svæði þetta og afréttarsvæðin Nýjabæjarafrétt og Eyvindastaðaheiði, sbr. dóma Hæstaréttar frá 29. apríl 1969 í máli nr. 128/1967 og 10. apríl 1997 í máli nr. 67/1996. Telja verði að merkjalýsing Hofs frá 24. maí 1886, þar sem því er lýst að Hof eigi allt land í tungum milli Jökulsár að vestan og Hofsár að austan og fram til Hofsjökuls, hafi í reynd falið í sér lýsingu á svæðum sem hafi haft mismunandi eignarréttarlega stöðu. Annars vegar hafi verið um að ræða tungur sem liggja milli, Hofsár og Vestari-Jökulsár og hins vegar afréttarsvæði sunnan við nefndar tungur (sunnan kröfulínu ríkisins) sem aldrei hafi haft aðra stöðu en afréttur og ekki lotið beinum eignarrétti. Er þá einnig litið til þess, að um sé að ræða öræfasvæði, auk þess sem telja verði að þar hafi legið mörk byggðra bóla annars vegar og öræfasvæða hins vegar. Eru þá m.a. hafðar í huga merkjalýsingar annarra jarða á svæðinu til suðurs (Goðdalir, Fremri-Svartárdalur og Þorljótsstaðir), sbr. og lýsingu sérstaks landamerkjabréfs fyrir Hofsafrétt, dags. 17. febrúar 1919. Því er haldið fram að sala á Lambatungum hafi eingöngu falið í sér ráðstöfun á afréttareign en ekki beinum eignarrétti, en ljóst sé að sú ráðstöfun hafi ekki getað aukið rétt til landsins, frá því sem áður hafi verið. Kröfu um fullkominn eignarrétt að Lambatungum er því mótmælt sérstaklega.

Af hálfu þeirra gagnaðila íslenska ríkisins sem telja til réttinda yfir Hofi og Hofsafrétti, er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, afsölum og fasteignamötum, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því landamerkjabréfunum var þinglýst. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og öll nýting verið háð leyfi frá þeim.

Því er haldið fram að allt land jarða og afrétta í Skagafirði hafi frá landnámi verið undirorpið beinum eignarrétti. Af lýsingum *Landnámu* megi ráða að allt land hafi verið numið í Skagafirði. Taka verði *Landnámu* með fyrirvara en hún hafi þó oft verið túlkuð þannig að hún styddi beinan eignarrétt. Telja verði þá skoðun ríkisins að landnám hafi ekki náð til fjalla og heiða í Skagafirði fráleita, enda sé hún ekki reist á hlutlægum sönnunargögnum.

Gagnaðilar ríkisins byggja á því að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna, og því byggji eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju.

Grundvallarreglan um réttaröryggi í skiptum manna geri kröfu um traust og festu í lögskiptum. Samrýmist þá ekki þessari grundvallarreglu réttarríkisins, að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir, þ.e. allra lögskipta manna og lögaðila varðandi ráðstöfun auðlinda á umræddu svæði. Gildi þessara gagna eigi sér örugga stoð í venjurétti sem byggist á fastmótuðum viðhorfum og viðskiptavenjum. Í því sambandi er einnig byggt á að ítrekað sé gengið út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendulaga, nr. 58/1998.

Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land innan landamerkja Hofs og Hofsafréttar sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur landeigendum sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Hafi öllum heimildarskjölum verið þinglýst athugasemdalaust.

Einnig er því haldið fram að ríkið hafi ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Hofs og Hofsafréttar, sé ekki beinum eignarrétti háð. Landamerkjabréf jarðarinnar Hofs sé þinglesið, fært í landamerkjabók og á því síðan byggt um merki Hofs og Hofsafréttar, og aðliggjandi jarða og sveitarfélaga. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi og verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Verði og að telja að það hafi mikla þýðingu að eigendur hafi um langt skeið gengið út frá því að merkjum sé rétt lýst og eigendur grannjarða virt og viðurkennt merkin. Þá hafi Mannréttindadómstóll Evrópu sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald sitt, þegar litið hafi verið til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

Bent er á að Hof sé landmikil jörð sem hafi leigt öðrum jörðum upprekstur. Land Hofs nái allt suður til Hofsjökuls sem dragi nafn sitt af jörðinni. Lýsing á eignarréttindum í kaupsamningi, þar sem austurhluti Hofsafréttar var seldur undan Hofi með öllum gögnum og gæðum, og sérstaklega tekið fram að námaréttindi fylgdu, sé sönnun þess að um beinan eignarrétt sé að ræða.

Af hálfu Guðrúnar Bjarnadóttur, þess gagnaðila íslenska ríkisins sem telur til réttinda yfir Lambatungum, er byggt á afsali, dags. 26. október 1965, þar sem afsalað var „svonefndum Lambatungum, sem liggur [svo] á milli Fossár og Hraunþúfuár og markast af þeim að sunnan, norðan og vestan, en að austan af Hofsá.“

Landi Lambatungna hafi verið skipt út úr landi Hofs, en á því hafi ávallt verið byggt að land Hofs hafi verið háð fullum eignarrétti. Í því sambandi er vísað til landamerkjabréfs Hofs, dags. 24. maí 1886. Ávallt hafi verið gengið út frá því að Hofsafrétt hafi frá öndverðu verið eign landnámsjarðarinnar Hofs í Vesturdal, sbr. álit Braga Sigurjónssonar í *Göngum og réttum* IV, bls. 84. Í *Byggðasögu Skagafjarðar*, bls. 355, segi að hluti þessa lands Hofs hafi verið seldur frá jörðinni, þ. á m. Lambatungur, sem séu framan við reitinn á móti Þorljótsstöðum, ásamt vesturhluta Hofsafréttar.

Á því er byggt að Hof hafi verið landnámsjörð og því háð fullum eignarrétti. Eigendur hafi byggt eignarhald sitt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum og jafnframt þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því að landamerkjagjörðum Hofs var þinglýst og aldrei hafi verið talinn leika nokkur vafi á þessu eignarhaldi og því aldrei verið haldið fram af hálfu ríkisvaldsins að land Hofs væri ekki undirorpið fullkomnum eignarrétti. Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því afsali Lambatungna var þinglýst. Þá er vísað til málsástæðna þeirra sem telja til réttinda yfir Hofi og Hofsafrétti í máli þessu varðandi það að allt land sem tilgreint er í landamerkjabréfi fyrir Hof, sem útbúið var þann 24. maí 1886, sé háð fullkomnum eignarrétti landeigenda.

Því er haldið fram að hugtakið afréttur sé margslungið og hafi ekki öðlast skýra og afdráttarlausu merkingu í lögfræði. Að jafnaði sé það þó notað yfir landsvæði sem meðal annars, eða að mestu, sé notað til sumarbeitar búfjár. Þannig sé landsvæðinu lýst eftir aðalnotum þess en hugtakið verði ekki notað sem skilgreining á eignarréttarlegri stöðu þess. Því skipti engu þótt landsvæði það sem deilt er um sé nefnt Hofsafréttur.

Vakin er athygli á að við öflun gagna vegna máls þessa hafi komið í ljós að 12. mars 1982 hafi verið þinglýst einhliða yfirlýsingu erfingja Eiríks Guðnasonar, sem undirritað höfðu afsalið til málsaðila 26. október 1965, þar sem þau afmarki Lambatungur með öðrum hætti en í afsali greinir. Þessari yfirlýsingu sé mótmælt og geti hún ekki haft nokkra þýðingu þótt henni hafi fengist þinglýst á Lambatungur án vitundar og samþykkis eiganda Lambatungna, Guðrúnar Bjarnadóttur. Afmörkun Lambatungna í afsali verði ekki skilin með öðrum hætti en að mörkin fylgi farvegi Hraunþúfuár að jöklinum að austan og sunnan með sama hætti og Fossár að norðan og vestan.

Því er haldið fram að Jón Jónsson, sambýlismaður Guðrúnar Bjarnadóttur, hafi fest kaup á Lambatungum til þess að renna frekari stoðum undir búskap sinn á Hofsvöllum og hafi borið nauðsyn til að tryggja fé sínu nægt beitarland. Þannig hafi landið verið nýtt undir hefðbundinn sauðfjárbúskap og aldrei verið efast um eignarétt hans að landinu. Hann hafi stundað veiði í Ásbjarnarvötnum og aðrir sem hafi fengið að veiða þar hafi fengið leyfi hjá honum til þess. Þannig hafi alltaf verið litið svo á að hann væri eigandi Ásbjarnarvatna. Eftir 1968, þegar Jón Jónsson og Guðrún Bjarnadóttir fluttu úr Skagafirði, hafi Hjálmar Guðjónsson á Tunguhálsi II fengið heimild hjá þeim til að nýta Lambatungur til upprekstrar og hafi hann nýtt það meðan hann bjó með sauðfé. Fjölskylda Guðrúnar Bjarnadóttur hafi hins vegar áfram nýtt veiði á landinu.

6.6.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hofs og Hofsafréttar er rakin í kafla 5.8, sjá einnig kafla 5.10 um afrétti og afréttarnot þar sem líka er fjallað um Lambatungur. Í kafla 5.8.1 er fjallað um jörðina Gil en austurhluti Hofsafréttar heyrði undir þá jörð, a.m.k. frá því um 1885 þar til snemma á 20. öld. Hof er landnámsjörð samkvæmt *Landnámu* en Hofs og Gilja er getið í öðrum heimildum frá því á 14. öld. Af heimildum verður ráðið að um

sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.²⁸² Fram til ársins 1377 mun eignarhald á Giljum og Hofi hafa verið á sömu hendi. Það hvort Hofsafréttur hafi tilheyrt jörðunum, á sama hátt og annað land þeirra, eða haft stöðu afréttar að lögum er hins vegar atriði sem þarfnast nánari skoðunar.²⁸³ Hið sama er að segja um það landsvæði sem nú er nefnt Lambatungur og skipt var út úr Hofi eða Hofsafrétti um 1920.

Kemur þá til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um merki Hofa og Hofsafréttar. Í málinu liggja fyrir tvö landamerkjabréf sem taka til ágreiningssvæðisins. Annars vegar er um að ræða landamerkjabréf fyrir Hof, dags. 24. maí 1886 og þingl. degi síðar. Hins vegar er til landamerkjabréf fyrir Gil, dags. 22. maí 1886 og þingl. 25. sama mánaðar. Þrjár aðrar merkjalýsingar, sem liggja fyrir í málinu, koma hér einnig til skoðunar, í samhengi við landamerkjabréfin. Í fyrsta lagi er til kaupbréf, sem dagsett er 4. júní 1377, þar sem merkjum Hofsjarða er að hluta til lýst. Í öðru lagi liggur fyrir skjal sem ber yfirskriftina „kaupsamningur um austari hluta Hofsafréttar“, dags. 10. október 1910. Í þriðja lagi er í *Byggðasögu Skagafjarðar*, III. bindi, bls. 358, sbr. nmgr. 20, rakið efni skjals sem nefnt er „landamerkjabréf fyrir Hofsafrétt“ og sagt vera dagsett 17. febrúar 1919. Þrátt fyrir leit óbyggðanefndar að skjalinu og eftirgrennslan, m.a. hjá ritstjóra *Byggðasögunnar*, Héraðsskjalasafni Skagfirðinga, Þjóðskjalasafni Íslands og Sýslumanninum á Sauðárkróki hefur það ekki fundist og því mun ekki hafa verið þinglýst. Athugun þessi tekur til landamerkja að sunnanverðu, á ágreiningssvæði aðila máls þessa. Að fenginni niðurstöðu um landamerki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar.

Verður fyrst litið til vesturmerkja Hofa. Elsta heimild um merki Hofa er áður nefnt landamerkjabréf frá árinu 1886. Þar er merkjum lýst svo: „Hof á land allt í tungum milli Jökulsár að vestan og Hofaár að austan og fram til Hofsjökuls.“ Bréfið er áritað vegna Gilja, Bjarnastaðahlíðar og Litluhlíðar. Vestari-Jökulsá á upptök sín í Hofsjökli sunnan við Lambahraun. Vesturmerkjum Hofa er ekki lýst í kaupbréfinu sem dagsett er 4. júní 1377. Í hinu óþinglýsta skjali sem nefnt er „landamerkjabréf Hofsafréttar“ í *Byggðasögu Skagafjarðar* og sagt vera dagsett 17. febrúar 1919 er því lýst að Vestari-Jökulsá ráði vesturmerkjum afréttarinnar frá ósi Kvikindislækjar til Hofsjökuls. Kvikindislækur er norðan við þjóðlendukröfulínu ríkisins í máli þessu.

Vesturmerki Hofa eru skýr samkvæmt landamerkjabréfinu frá 1886, þ.e. Vestari-Jökulsá. Hún ræður einnig vesturmerkjum Hofsafréttar samkvæmt „landamerkjabréfi Hofsafréttar“. Vestan Vestari-Jökulsár er landsvæði sem nefnt er Hraunin og fjallað er um í máli nr. 5/2008 hjá óbyggðanefnd. Þessi merki verða ekki talin þarfnast nánari umfjöllunar hér en þess skal þó getið að ekki er til landamerkjabréf fyrir Hraunin.

Næst verður fjallað um austurmerki Hofa. Eins og áður er rakið segir í landamerkjabréfi Hofa frá 1886: „Hof á land allt í tungum í milli Jökulsár að vestan og Hofaár

²⁸² Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

²⁸³ Sbr. umfjöllun um afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka), sjá einkum kafla 8.1.2 um afrétti einstakra jarða og stofnana.

að austan og fram til Hofsjökuls.“ Hofsa og Vestari-Jökulsá renna saman norðan við Hofsrana (eða Rana), nokkuð norðan við bæjarstæði Hofs og utan ágreiningssvæðis máls þessa. Hofsa á ekki upptök sín í Hofsjökli en heimildum ber ekki saman um hvar áin byrji að bera það heiti. Þannig segir Rósmundur G. Ingvarsson í örnefnaskrá sinni fyrir Hof, frá árinu 2003, að áin heiti Hofsa frá þeim stað þar sem Runukvísl og Hraunþúfuá koma saman. Sá staður er í dag meira en 20 km norðan við Hofsjökul. Í óársettri örnefnaskrá Margeirs Jónssonar fyrir Hof kemur hins vegar fram að Hofsa sé einnig nefnd Runukvísl og hið sama kom fram við skýrslutökur í máli þessu, þ.e. að örnefnið Hofsa taki einnig til Runukvíslar. Runukvísl á upptök sín í Rústum gegnt Reyðarvatni sem er nú um 15 km norðan við jökulinn. Árnar Fossá og Bleikálukvísl eiga hins vegar upptök sín í Hofsjökli. Engar heimildir liggja fyrir um að örnefnið „Hofsa“ hafi verið notað um þær. Bleikálukvísl rennur í Runukvísl og Fossá í Hofsa. Að þessu virtu verður að telja landamerkjabréf Hofs óljóst um austurmörk Hofs þegar komið er suður fyrir ármót Runukvíslar og Hraunþúfuár og það að austurmörkin nái lengra til suðurs en að upptökum Runukvíslar á sér ekki stoð í bréfinu.

Í hinu óþinglýsta skjali sem nefnt er „landamerkjabréf Hofsafréttar“ í *Byggðasögu Skagafjarðar*, og sagt dagsett 17. febrúar 1919, segir um austurmerki: „[...] með Hraunþúfuá að Runukvísl. Eftir það Runukvísl að Bleikálukvísl og Bleikálukvísl allt til Hofsjökuls.“ Austurmerki Hofsafréttar eru skýr samkvæmt þessari heimild, þ.e. Runukvísl og síðan Bleikálukvísl til Hofsjökuls. Um lýsingu kaupbréfsins, dags. 4. júní 1377, á austurmerkjum Hofsjarða verður fjallað samhliða umfjöllun um austurmerki Gilja og austurhluta Hofsafréttar, enda fer lýsing þess á austurmerkjum að nokkru leyti saman við yngri heimildir um austurmerki Gilja og austurhluta Hofsafréttar.

Það landsvæði sem krafa er gerð til vegna Lambatungna í máli þessu liggur að öllu leyti sunnan Runukvíslar og vestan Bleikálukvíslar. Ekki er til landamerkjabréf fyrir Lambatungur en þeim var skipt út úr Hofi eða Hofsafrétti um 1920. Austan við það svæði sem krafa er gerð til í máli þessu vegna Hofs og Lambatungna er austurhluti Hofsafréttar sem áður tilheyrði jörðinni Giljum, en var að 6/7 hlutum skilinn undan jörðinni með afsali, dags. 10. október 1910.

Verður nú litið til vesturmerkja Gilja, en austurhluti Hofsafréttar heyrði áður undir Gil. Í landamerkjabréfi Gilja frá árinu 1886 er merkjum lýst svo: „En fyrir framan Gilji eru landamerkin haldin í Stóragrjót þaðan beint í austur á Hálmúla há-Múla, þaðan beina stefnu í há suður til Jökuls.“ Bréfið var áritað um samþykki vegna Hofs og Þorljótsstaða. Með „há-Múla“ er væntanlega átt við Giljamúla en hann liggur milli Hofsa og Giljár. Lína sem dregin er frá honum í hásuður í Hofsjökul fer ekki saman við það hvernig gagnaðilar ríkisins afmarka austurhluta Hofsafréttar á uppdrátt sem þeir hafa lagt fram í máli þessu heldur liggur hún mun vestar og þvert í gegnum landsvæði sem óumdeilt er í máli þessu að tilheyrir Þorljótsstöðum. Þar austan við er Þorljótsstaðaruna sem skipt var út úr Þorljótsstöðum árið 1941 og fjallað er um í kafla 6.7. Þær heimildir sem þar eru raktar mæla því eindregið í mót að land Þorljótsstaða hafi að hluta eða heild tilheyrir Giljum árið 1886 þegar landamerkjabréf Gilja var gert.

Í kaupsamningi um austurhluta Hofsafréttar, dags. 10. október 1910, er vesturmerkjum hins selda lýst svo: „Beina stefnu af *Stafnvatnshæð* [svo] í Neðri-Bakka við Runukvísl, síðan ræður Runukvísl merkjum að Bleikálukvísl, síðan Bleikálukvísl til Hofsjökuls.“ Vesturmerki austurhluta Hofsafréttar eru þannig skýr samkvæmt kaupsamningnum, þ.e. Bleikálukvísl. Það er í samræmi við austurmerki Hofsafréttar samkvæmt hinu óþinglýsta skjali sem nefnt er „landamerkjabréf Hofsafréttar“ í *Byggðasögu Skagafjarðar* og sagt vera dagsett 17. febrúar 1919. Það er einnig í samræmi afmörkun gagnaðila ríkisins á austurhluta Hofsafréttar á framlögðum upprætti af kröfulínunum.

Landamerkjabréf Gilja frá 1886 lýsir því að lína sem dregin er beina stefnu frá Há-Múla í Hofsjökul ráði vesturmerkjum. Aðrar fyrirbyggjandi heimildir sem hér hafa verið raktar, svo og þeim sem lýst er í kafla 6.7 um Þorljótsstaðarunu, mæla í mót þeirri afmörkun Gilja til vesturs sem fram kemur í landamerkjabréfinu. Þessi annmarki rýrir sönnunargildi bréfsins hvað varðar merki Gilja.

Næst verður litið til austurmerkja Gilja. Í landamerkjabréfinu er þeim lýst svo: „[...] austur á Sperðilsbrúinir, svo fram Hábrúinir fram á Keldudalsöxl og eptir brjefi frá 1377 allan Keldudal austur að Jökulsá, ræður hún þá fram til Jökla.“ Landamerkjabréfið hefur þannig að geyma tilvísun til kaupbréfsins frá 1377 að því er austurmerkin varðar en eins og áður er getið um var þar um að ræða lýsingu á merkjum Hofsjarða sem þá var afsalað. Gil voru undanskilin við söluna en ekki það landsvæði sunnan Gilja sem nú er nefnt „austurhluti Hofsafréttar“. Í kaupbréfinu, sem dagsett er 4. júní 1377, er merkjunum lýst svo að þessu leyti: „Kielludal austur að Jökulsá, og þaðan sudur under Jökla.“ Í kaupsamningi um austurhluta Hofsafréttar, dags. 10. október 1910, er austurmerkjunum lýst svo: „[...] Keldudalsöxl. Þaðan austur í *Svínanarklifi* [svo] við austari Jökulsá, síðan ræður austari Jökulsá merkjum til Hofsjökuls.“

Heimildunum ber þannig saman um að Austari-Jökulsá hafi ráðið austurmerkjum þess landsvæðis sem nú er nefnt „austurhluti Hofsafréttar“ en var afmarkað með „Hofsjörðum“ í kaupbréfinu 1377 og Giljum í landamerkjabréfinu 1886. Hér verður þó að líta til þess að þrátt fyrir að norðanverðum austurmerkjum sé lýst með heildstæðum hætti í landamerkjabréfinu suður á Keldudalsöxl er um austurmörk þar sunnan við einungis vísað til kaupbréfsins frá 1377 og endursagt það sem þar kemur fram um merkin, þ.e. „eptir brjefi frá 1377 allan Keldudal austur að Jökulsá, ræður hún þá fram til Jökla.“ Þetta kann að benda til þess að ekki hafi verið litið svo á að landið sunnan Keldudals tilheyrði Giljum með sama hætti og landið norðan dalsins. Það sem fram kemur í ritinu *Göngur og réttir* IV, bls. 92, bendir til hins sama. Þar er greint frá því að um 1885 hafi verið átök milli eigenda Hofs og Gilja um austurhluta Hofsafréttar og þau hafi endað með því að hann hafi „komist undir Gil“.

Austan Austari-Jökulsár eru landsvæði sem nefnd eru Nýjabæjarafréttur og Fjöllin og fjallað er um í kafla 6.5 í máli þessu. Þessi merki verða ekki talin þarfnast nánari umfjöllunar hér en þess skal þó getið að ekki er til landamerkjabréf fyrir Nýjabæjarafrétt og Fjöllin.

Sá ágreiningur sem hér er til úrlausnar varðar suðurmerki Hofs og Hofsafréttar, inn til landsins og í átt að jökli. Svo sem áður greinir er merkjum Hofs lýst svo í landamerkjabréfi jarðarinnar: „Hof á land allt í tungum í milli Jökulsár að vestan og Hofsár að austan og fram

til Hofsjökuls.“ Skýra mætti þau orð í bréfi Hofs þar sem segir „fram til Hofsjökuls“ á þann veg að þar sé um suðurmörk miðað við jaðar Hofsjökuls. Hér verður þó að líta til þeirrar niðurstöðu sem að framan greinir um austurmörkin, að þeim er ekki lýst að jöklinum, enda á Hofsá ekki upptök sín þar. Í bréfi Gilja er suðurmerkjum ekki lýst sérstaklega en austurmerkjum sem fyrr segir eftir Jökulsá „fram til jökla“ og vesturmerkjum frá há-Múla „beina stefnu í há suður til Jökuls“. Bréf Gilja mætti einnig skýra á þann veg að miðað sé við jökuljaðarinn um suðurmörk. Hér verður hins vegar einnig að líta til þeirra annmarka sem eru á því að öðru leyti og raktir hafa verið. Landamerkjabréf Hofs og Gilja eru því óljós um suðurmörk jarðanna. Suðurmörkum Hofsafréttar er heldur ekki lýst sérstaklega í „landamerkjabréfi Hofsafréttar“ eða kaupsamningi um austurhluta Hofsafréttar, dags. 10. janúar 1910. Í báðum heimildunum er þó bæði vestur- og austurmörkum lýst allt suður að Hofsjökli. Nærtækast er því að túlka síðasttaldar tvær heimildir á þann veg að þar sé um suðurmörk miðað við norðurjaðar Hofsjökuls. Jökullinn hafi afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki hafi verið talið þurfa umfjöllunar við.

Sé litið heildstætt á landamerkjabréf Hofs og Gilja og aðrar þær heimildir um merki sem raktar hafa verið sést að því verður fundin stoð í bréfunum að Vestari-Jökulsá ráði vesturmerkjum Hofs allt suður til Hofsjökuls og sömuleiðis því að Austari-Jökulsá hafi ráðið austurmörkum Gilja suður að jöklinum. Bréfin eru hins vegar óljós og misvísandi um mörkin milli Hofs og Gilja, þ.e. austurmörk Hofs og vesturmörk Gilja. Sömuleiðis eru þau óljós um suðurmörk. Engin eldri heimild er fyrir hendi um merki Gilja og eina eldri heimildin um merki „Hofsjarða“ er kaupbréfið frá 1377 sem er að nokkru leyti óljóst og hefur hvorki að geyma lýsingu á merkjum Hofs til suðurs né vesturs. Yngri heimildir, þ.e. kaupsamningur um austurhluta Hofsafréttar, dags. 10. október 1910, og „landamerkjabréf Hofsafréttar“, eru skýrari að þessu leyti og renna stoðum undir þá túlkun landamerkjabréfanna að land á ágreiningssvæðinu hafi með einhverjum hætti tilheyrt Hofi og Giljum allt suður að jaðri Hofsjökuls. Óbyggðanefnd telur nægilega í ljós leitt að svo hafi verið. Það hvort í þeirri tilheyrslu hafi falist bein eða óbein eignarréttindi er atriði sem þarfnast nánari skoðunar.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða þess landsvæðis sem deilt er um, þ.e. sunnan kröfulínu íslenska ríkisins. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Auk þess sem að framan er rakið kann að vera að í landamerkjabréfi sé afmarkað landsvæði sem að hluta til er háð er beinum eignarrétti og að hluta til takmörkuðum rétti án þess að mörkum þar á milli sé sérstaklega lýst. Skal um þetta efni sérstaklega vísað til dóma Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 498/2005 (Stafafell) og 5. október 2006 í máli nr. 67/2006 (Skjaldbreiður).

Svo sem hér að framan var rakið er landamerkjabréf Hofs óljóst um austurmerki þegar komið er suður fyrir ármót Runukvíslar og Hraunþúfuár og landamerkjabréf Gilja er háð annmörkum sem rýra sönnunargildi þess varðandi afmörkun þeirrar jarðar. Óbyggðanefnd telur þó að aðrar heimildir renni stoðum undir þá túlkun landamerkjabréfanna að land á ágreiningssvæðinu hafi með einhverjum hætti tilheyrt Hofi og Giljum allt suður að jaðri Hofsjökuls, og nægilega í ljós leitt að svo hafi verið.

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* er fjallað um Hof. Þar segir:

Afrjett á jörðin uppá fjöllin, sem brúkast árlega fyrir toll, lamb af rekstri hverjum, og nýtur ábúandi sjálfur tollsins, sem sjaldan er meiri árlega en til xx álna, mest xxx álnir. [...] Lax og silúngsveiðivon góð, ef vel er að sóknt, í Hofsá. Grasatekja næg. Selstöður tvær á jörðin í sjálfrar sinnar landi og brúkast ýmist. [...] Hraunþufuclaustur heitir hjer í afrjettinni. Þar sjest lítið til girðinga og tóftaleifa mikillra, so sem þar hafi stórbýli verið. [...] Þetta land er í afrjettinni og brúkast frá Hofi so sem hennar eigið land.

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að afrétt tilheyri Hofi og hún sé frítt upprekstrarland fyrir jarðir milli Jökulsáanna. Um Gil segir í sömu heimild að sumarhagar séu kjarngóðir en liggi langt frá. Þá er greint frá því í kaflanum um Hof í Fasteignamati 1916–1918 að jörðin eigi mjög víðlent afréttarland sem liggi á milli Hofsár og Vestari-Jökulsár allt til Hofsjökuls. Einnig kemur fram að jörðin eigi ítak í Giljaafrétt til hrossagöngu og grasatekju. Ennfremur er greint frá því í kaflanum um Gil í því sama fasteignamati að jörðin eigi hluta í afrétt sem notuð sé til uppreksturs.

Í skjali frá 1985 sem ber yfirskriftina „skrá yfir afréttir, eignarheimildir og landamerki“ og stafar frá sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu og bæjarfógetanum á Sauðárkróki segir: „Hofsafrétt liggur á milli Jökulsár - eystri og Jökulsár - vestri og nær frá heimalöndum suður að Hofsjökli. Hofsafrétt skiptist í tvö svæði, Austurpart og Vesturpart.“ Loks kemur eftirfarandi fram í svari Lýtingsstaðahrepps, dags. 6. nóvember 1989, við erindi félagsmálaráðuneytisins, dags. 20. febrúar 1989: „Bær þeir í Lýtingsstaðahreppi er fremst liggja eiga upprekstur á Hofsafrétt. Hofsafréttur markast af Jökulsá austari að austan, af Hofsjökli að sunnan, af Jökulsá vestari að vestan og heimalöndum jarðanna að norðan.“ Síðan eru taldir upp þeir bær sem um ræðir, þ.e. Bústaðir, Bakkakot, Byrgisskarð, Bjarnastaðahlíð, Litlahlíð, Hof, Hofsvellir / Vesturhlíð, Giljir, Tunguháls I og Tunguháls II.

Þær heimildir sem hér voru raktar benda til þess að skilið hafi verið milli jarðarinnar Hofs og þess lands sem heyrði undir jörðina og var í afréttarnotum. Þannig hafi innan merkja Hofs verið landsvæði sem hafi haft stöðu afréttar að lögum og lotið sjálfstæðri afmörkun. Afréttarlandið hafi legið inn til landsins, sunnan jarðarinnar, allt suður að Hofsjökli. Það sem segir í Fasteignamati 1916–1918 um Gil bendir og til þess að það afréttarland sem eigendur

jarðarinnar höfðu not af hafi haft aðra stöðu en heimaland jarðarinnar og legið utan marka hennar. Efni kaupsamnings um austari hluta Hofsafréttar, dags. 10. október 1910, og „landamerkjabréfs Hofsafréttar“ rennir enn frekari stöðum undir þá ályktun enda eru svæðin þar nefnd afréttir og þau staðsett sunnan jarðanna Hofs og Gilja. Þá styðja hvorki staðhættir, gróðurfar né heimildir um nýtingu Hofsafréttar að allt það land sem gagnaðilar ríkisins gera kröfu til hafi talist til jarðanna Hofs og Gilja með sama hætti og heimaland þeirra.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Hofsafréttur hafi verið afréttur í þeim skilningi að menn hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í *Landnámu* hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að nyrsti hluti svæðisins sé a.m.k. að hluta innan landnáms en ólíklegt að land á þessu svæði hafi verið numið að Hofsjökli. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar kafla 8.1.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Hofsafrétti liggja eru þjóðlendur til allra átta nema norðurs, sé litið heildstætt á niðurstöður óbyggðanefndar í málum nr. 4 og 5/2008 hjá óbyggðanefnd.

Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Hofs og Gilja eru komnir að rétti sínum til Hofsafréttar. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að hann hafi orðið til á þann veg að landsvæðið hafi verið tekið til sumarþeirra fyrir búþening og ef til vill annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Eftir er þá að leysa úr því hver séu mörk Hofsafréttar og eftir atvikum Lambatungna innan þjóðlendukröfusvæðisins en fram er komið að afréttirnir liggja sunnan jarðanna Hofs og Gilja. Eins og áður greinir segir í umfjöllun *Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* um Hof: „Afrjett á jörðin uppá fjöllin, [...] Hraunþufuclaustur heitir hjer i afrjettinni.“ Rústir Hraunþufuklausturs eru rétt vestan við Hraunþufuá, gegnt ármótum hennar og Runukvísar. Frásögn Jarðabókarinnar er því ótvíræð varðandi það að Hofsafréttur hafi að minnsta kosti náð svo langt til norðurs.

Þrátt fyrir ítarlega rannsókn á vegum óbyggðanefndar er eina heimildin sem liggur fyrir í málinu um mörk milli jarðarinnar Hofs og Hofsafréttar að vestanverðu hið óþinglýsta skjal sem nefnt er „landamerkjabréf Hofsafréttar“ í *Byggðasögu Skagafjarðar* og sagt vera dagsett 17. febrúar 1919. Þar mun norðurmörkum Hofsafréttar vera lýst um „Kvikindislæk sem kemur úr Ósabotnum og fellur í Jökulsá vestari. Úr Ósabotnum austur að Hrafnsgili.“ Íslenska ríkið hefur þó ekki dregið þjóðlendukröfulínu sína svo norðarlega heldur er hún dregin svo: „Frá þeim punkti [botni Fossgils] liggur línan til vesturs í Fremri-Hraunlæk í landi Goðdæla (13), sem er lokapunktur.“ Því telur óbyggðanefnd að gögn málsins bendi ekki til

þess að eignarland Hofs hafi náð suður fyrir kröfulínu ríkisins, sem að þessu leyti er dregin frá botni Fossgils til vesturs í Fremri-Hraunlæk, og verður sú lína lögð til grundvallar um mörk Þjóðlendu.

Austan Fossár og sunnan við Runukvísl er landsvæði sem nefnt er Lambatungur og munu hafa verið skildar undan Hofi „um eða fyrir 1920“, þegar Jósep Jóseppson afsalaði þeim til Eiríks Guðnasonar, að því er fram kemur í *Byggðasögu Skagafjarðar*, III. bindi. Því afsali var ekki þinglýst. Nyrsti hluti kröfusvæðis Lambatungna er utan þess svæðis sem mun vera afmarkað í „landamerkjabréfi Hofsafréttar“. Það eitt og sér verður ekki talin sönnun þess að Lambatungur hafi fremur tilheyrt jörðinni Hofi en Hofsafrétti, enda má ætla af þeim heimildum sem raktar hafa verið að Lambatungur hafi verið skildar undan Hofi um svipað leyti og „landamerkjabréf Hofsafréttar“ mun vera dagsett. Þar við bætist að í umfjöllun *Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* um Hofsafrétt er Hraunþúfuklaustur staðsett „hjer í afrjettinni.“ Rústir Hraunþúfuklausturs eru innan kröfusvæðis Lambatungna en utan þess svæðis sem afmarkað mun vera í „landamerkjabréfi Hofsafréttar“. Hér verður því lagt til grundvallar að Lambatungum hafi verið skipt út úr Hofsafrétti en ekki jörðinni Hofi.

Austan Lambatungna, milli Hraunþúfuár, Runukvíslar og Bleikálukvíslar, er landsvæði sem mun vera innan þeirrar afmörkunar sem fram kemur í „landamerkjabréfi Hofsafréttar“. Ekkert er fram komið í málinu sem bendir til þess að þetta landsvæði hafi verið innan jarðarinnar Hofs fremur en Hofsafréttar. Þá er landamerkjabréf Gilja háð þeim annmörkum sem áður greinir varðandi mörk Gilja til suðurs og vesturs. Því verður ekki talið sannað að umrætt svæði hafi fallið innan jarðanna Gilja eða Hofs.

Austan Bleikálukvíslar, að sunnanverðu, og, að norðanverðu, austan línu sem dregin er milli Neðri-Bakka við Runukvísl og enda Stafnsvatnahæðar er landsvæði það sem nefnt hefur verið austurhluti Hofsafréttar og tilheyrði áður Giljum. Vegna þeirra annmarka sem eru á landamerkjabréfi Gilja, og þegar hafa verið raktir, svo og á merkjalýsingu kaupbréfs frá 1377 telur óbyggðanefnd að ekki hafi verið sýnt fram á að jörðin Gil hafi náð suður fyrir Þjóðlendukröfulínu ríkisins sem að þessu leyti er dregin eftir Keldudal inn í botn dalsins og þaðan til vesturs í Stafnsvatnahæð, og verður sú lína lögð til grundvallar um mörk Þjóðlendunnar. Hér er einnig höfð hliðsjón af því að norðurmörk austurhluta Hofsafréttar eru samkvæmt kaupsamningnum, dags. 10. október 1910, norðar en Þjóðlendukröfulínan í máli þessu.

Ekki er í ljós leitt að nýting eigenda Hofs eða Lambatungna á landsvæðinu sunnan þessarar afmörkunar fái grundvallað eignarrétt byggðan á hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem grein hefur verið gerð fyrir í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (sjá viðauka). Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé Þjóðlenda.²⁸⁴ Heimildir benda hins vegar til þess að það sé í afréttareign gagnaðila ríkisins. Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarvæði taka þó breytingum auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land

²⁸⁴ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði [...] sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis, sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign gagnaðila ríkisins, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi, enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hafa ekki þýðingu í öðru sambandi.

Í máli þessu er ágreiningur milli gagnaðila íslenska ríkisins vegna Hofs, annars vegar, og Lambatungna, hins vegar, um mörk milli landsvæðanna. Þar sem í ljós er leitt í máli þessu að þar er um að ræða óbein eignarréttindi innan þjóðlendu kemur í hlut óbyggðanefndar að leysa úr honum, samanber c-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Ágreiningslaust er milli gagnaðila ríkisins að landsvæði sem afmarkast að norðan af Hofsá, að austan af Hraunþúfuá, að vestan af Fossá og að sunnan af línu sem dregin er beina stefnu frá enda Hraunþúfugils, þar sem kallaðir eru Sporðar, beina línu í norðvestur um jaðar Sandfells í Fossá hafi tilheyrt Lambatungum. Ágreiningurinn lýtur á hinn bóginn að því hvort landsvæðið þar sunnan við, milli Fossár að vestan og Hraunþúfuár og síðar Bleikálugils að austan, allt suður að Hofsjökli tilheyri Hofi eða Lambatungum.

Í afsali fjögurra erfingja Eiríks Guðnasonar fyrir Lambatungum til Guðrúnar Bjarnadóttur, dags. 26. október 1965, er merkjum þeirra lýst svo að þær liggi „milli Fossár og Hraunþúfuár og markast af þeim að sunnan, norðan og vestan en að austan af Hofsá.“ Með yfirlýsingu sem dagsett er 5. desember 1980 og undirrituð er af þremur þeirra fjögurra einstaklinga sem afsöluðu Lambatungum 26. október 1965 segir: „Þar sem nokkurs misskilnings virðist gæta varðandi þau landamerki sem sett voru í afsali dags. 26. október 1965 [...] viljum við núlifandi útgefendur nefnds skjals taka af öll tvímæli um afmörkun nefndrar spildu. Lambatungur liggja milli Fossár, Hraunþúfuár og Hofsár sem hér segir: Hofsá ræður merkjum að austan allt að Hraunþúfuárgili þaðan [svo] ræður Hraunþúfugil merkjum upp í gilsenda þar sem kallaðir eru Sporðar og þaðan ræður bein lína í norðvestur um jaðar Sandfells beint í Fossá sem þá ræður merkjum að vestan og allt í Hofsá. Ofanritað vottum við samkvæmt bestu vitund og teljum að á þennan hátt eigi að túlka ~~eigi~~ afsal það sem við ásamt Sigurði heitnum bróður okkar gáfum út á sínum tíma og að ofan er getið.“

Guðrún Bjarnadóttir, sem hér kallar til réttinda yfir Lambatungum, mótmælir því að umrædd yfirlýsing erfingja Eiríks Guðnasonar, dags. 5. desember 1980, hafi nokkra þýðingu en yfirlýsingunni hafi fengist þinglýst á Lambatungur án vitundar og samþykkis hennar. Óbyggðanefnd telur að hér verði að líta til þess að um er að ræða einhliða yfirlýsingu afsalsgjafa sem gefin var út síðar en afsalið. Hún getur ekki vegið þyngra en sú merkjalýsing sem fram kemur í afsalinu. Það að yfirlýsingunni var þinglýst á Lambatungur breytir engu þar

um. Niðurstaða um afmörkun Lambatungna ræðst því einkum af túlkun afsalsins frá 26. október 1965.

Í afsalinu sem áður er getið er mörkum Lambatungna lýst svo að þær liggi milli Fossár og Hraunþúfuár og markist af þeim að sunnan, norðan og vestan en að austan af Hofsá. Hofsá rennur frá suðaustri til norðvesturs norðan Lambatungna og óumdeilt er meðal gagnaðila ríkisins að landsvæðið næst ánni sunnan hennar tilheyri Lambatungum. Því verður að ætla að orðalag afsalsins þar sem talað er um að Hofsá ráði að „austan“ ráðist af staðbundinni málvenju um auðkenningu átta. Austur- og vesturmörk Lambatungna, að norðanverðu, eru einnig óumdeild meðal gagnaðila ríkisins en þau liggja um Hraunþúfuá og Fossá. Suðaustan Hraunþúfuár rennur Bleikálukvísl sem á upptök sín í Hofsjökli. Því verður ekki fundin stoð í afsalinu að Bleikálukvísl ráði austurmörkum Lambatungna eftir að Hraunþúfuá sleppir eins og afsalshafi byggir á í máli þessu.

Eftir að komið er fyrir botn Hraunþúfugils greinist Hraunþúfuá í nokkrar upptakakvíslar. Þær vestustu eiga upptök sín í Hraunþúfnadrögum fáeina kílómetra suðvestan gilbotnsins og renna þar til norðausturs. Í ljósi þessara staðhátta og áður nefndrar notkunar orðsins „austur“ í afsalinu verður það helst skilið á þann veg að það sé Hraunþúfuá sem ráði suðurmörkum fremur en Fossá. Því verður lagt til grundvallar að mörk milli Lambatungna og Hofsafréttar liggi um vestustu upptakakvísl Hraunþúfuár, að upptökum hennar í Hraunþúfnadrögum. Sú afmörkun fær einnig stuðning af hinu óþinglýsta skjali sem nefnt er „landamerkjabréf Hofsafréttar“ í *Byggðasögu Skagafjarðar* og sagt vera dagsett 17. febrúar 1919. Þar er merkjum lýst „í upptök ystu kvíslar Hraunþúfuár. Síðan með Hraunþúfuá að Runukvísl.“

Eftir stendur að leysa úr um hvar línan skuli dregin milli upptaka vestustu kvíslar Hraunþúfuár og Fossár. Svo sem að framan greinir fellur túlkun afsalsins frá 1965 saman við „landamerkjabréf Hofsafréttar“ hvað varðar suður- og austurmörk Lambatungna gagnvart Hofsafrétti. Sú staðreynd bendir til þess að þar sé mörkum milli landsvæðanna rétt lýst. Í nefndu „landamerkjabréfi Hofsafréttar“ er línan dregin frá Fossárfelli „á austurbrúnir Lambárfells í upptök ystu kvíslar Hraunþúfuár“. Þar sem ekkert annað er fram komið um vesturmörk Lambatungna gagnvart Hofsafrétti verður miðað við að mörkunum sé einnig rétt lýst að þessu leyti í „landamerkjabréfi Hofsafréttar“. Hér verður þó að líta til þess að sé línan dregin með þeim hætti milli austurbrúna Lambárfells og Fossárfells sker hún það landsvæði sem óumdeilt er milli gagnaðila ríkisins í máli þessu að tilheyri Lambatungum. Í ljósi þessa verður línan dregin frá austurbrúnum Lambárfells beina stefnu í átt að Fossárfelli þar til sú lína sker línu sem dregin er beina stefnu frá enda Hraunþúfugils, þar sem kallaðir eru Sporðar, í norðvestur um jaðar Sandfells í Fossá.

Í máli þessu eru það ekki sömu aðilar sem eiga réttindi á vesturhluta Hofsafréttar og austurhluta hans. Eftir stendur því að leysa úr því hvar mörk afréttareignanna skulu dregin þar á milli, en gagnaðilar ríkisins hafa ekki aðgreint kröfur sínar í texta kröfulýsinga heldur aðeins á framlögðum uppdráttum. Merkjum austurhluta Hofsafréttar er lýst í afsali, dags. 10. október 1910, þar sem eigandi Gilja afsalaði 6/7 hlutum afréttarins. Núverandi eigendur Hofs,

Bjarnastaðahlíðar, Litlu-Hlíðar og Tunguháls II leiða rétt sinn til austurhluta Hofsafréttar til þeirra sem tóku við honum með afsalinu. Þar segir: „Landamerki fyrir afréttarparti þeim sem hér umræðir [svo] eru: [...] austur í Svínanarklifí [svo] við austari Jökulsá, síðan ræður austari Jökulsá merkjum til Hofsjökuls. Vestan Giljár [...] Beina stefnu af Stafnsvatnahæð í Neðri-Bakka við Runukvísl, síðan ræður Runukvísl merkjum að Bleikálukvísl, síðan Bleikálukvísl til Hofsjökuls.“ Ekkert liggur fyrir um breytingar hafi síðar orðið á mörkum austurhluta Hofsafréttar gagnvart öðrum landsvæðum. Sú merkjalýsing sem fram kemur í afsalinu, dags. 10. október 1910, verður því lögð til grundvallar.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að það landsvæði sem hér hefur verið fjallað um sé þjóðlenda. Með vísan til þess sem að framan greinir, skiptist sú þjóðlenda í þrjú svæði sem afmörkuð verða hér á eftir.

Landsvæði það sem að framan er nefnt vesturhluti Hofsafréttar, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá botni Fossgils er línán dregin beina stefnu í Vestari-Jökulsá á móts við þann stað þar sem Fremri-Hraunlækur fellur í hana. Þaðan er Vestari-Jökulsá fylgt að upptökum í Hofsjökli og þaðan jökulrönd Hofsjökuls til austurs að upptökum Bleikálukvíslar sem síðan er fylgt að þeim stað þar sem hún rennur í Runukvísl. Þaðan er Runukvísl fylgt að þeim stað þar sem Hraunþúfuá rennur í hana. Frá ármótum Runukvíslar og Hraunþúfuár er Hraunþúfuá fylgt að upptökum vestustu kvíslar hennar. Frá upptökum vestustu kvíslar Hraunþúfuár er línán dregin í austurbrúnir Lambárfells og þaðan beina stefnu í átt að Fossárfelli þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er beina stefnu frá enda Hraunþúfugils, þar sem kallaðir eru Sporðar, í norðvestur um jaðar Sandfells í Fossá. Frá nefndum skurðpunkti er síðarnefndri línu fylgt í Fossá og Fossá síðan fylgt að botni Fossgils.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Hofsafréttar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og í afréttareign Hofsafréttar og er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. austurhluti Hofsafréttar, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá þeim stað þar sem Keldudalsá fellur í Austari-Jökulsá er Keldudalsá fylgt í botn Keldudals. Þaðan er línán dregin til vesturs á austurenda Stafnsvatnahæðar og þaðan til suðausturs á Neðri-Bakka við Runukvísl og áfram sömu stefnu í Runukvísl. Þaðan er Runukvísl fylgt að þeim stað þar sem Bleikálukvísl rennur í hana. Frá ármótum Runukvíslar og Bleikálukvíslar er Bleikálukvísl fylgt að upptökum hennar í Hofsjökli. Frá upptökum

Bleikálukvíslar er jaðri Hofsjökuls fylgt til austurs að upptökum Austari-Jökulsár sem síðan er fylgt að þeim stað þar sem Keldudalsá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Hofa, Gilja, Bjarnastaðahlíðar, Litlu-Hlíðar og Tunguháls II, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og í afréttareign eigenda Hofa, Gilja, Bjarnastaðahlíðar, Litlu-Hlíðar og Tunguháls II er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Lambatungur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá ármótum Runukvíslar og Hraunþúfuár er Hraunþúfuá fylgt að upptökum vestustu kvíslar hennar. Frá upptökum vestustu kvíslar Hraunþúfuár er línan dregin í austurbrúnir Lambárfells og þaðan beina stefnu í átt að Fossárfelli þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er beina stefnu frá enda Hraunþúfugils, þar sem kallaðir eru Sporðar, í norðvestur um jaðar Sandfells í Fossá. Frá nefndum skurðpunkti er síðarnefndri línu fylgt í Fossá og Fossá síðan fylgt að þeim stað þar sem hún fellur í Hofsa. Frá ármótum Fossár og Hofsa er síðarnefndu ánni, sem þar er einnig nefnd Runukvísl, fylgt að upphafspunkti þar sem Hraunþúfuá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign Guðrúnar Bjarnadóttur, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.7 Þorljótsstaðaruna

6.7.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem Lífsval ehf. gerir einnig kröfu til sem eignarlands, tilheyrandi Þorljótsstaðarunu. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.9.

Þorljótsstaðaruna er í yfir 400 m hæð yfir sjávarmáli og afmarkast af Runukvísl að sunnan. Land rís skarpt til austurs upp af henni og er undirlendi þar lítið og hlíðin sundurskorin af giljum og grafningum en vel gróin. Að ofanverðu er land hallalítið en lítt gróið. Nyrst liggja Stafnsvötn þar sem landsvæðið er sverast en það mjókkar jafnt og þétt eftir því sem austar dregur.

6.7.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til landsvæða sunnan þjóðlendukröfulínu. Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bólum, séu heiðarlönd eða fjalllendi svo og öræfi, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Skagafirði og austanverðri Húnavatnssýslu.

Af hálfu ríkisins kemur fram að tekið sé mið af merkjalýsingu Þorljótsstaða skv. landamerkjabréfi frá 17. maí 1890, sem lýsi í Stafnsvatnahæð og vestur í Hofsa. Í því sambandi er einnig bent á lýsingu í Byggðasögu Skagafjarðar varðandi mörk Þorljótsstaðarunu og Þorljótsstaða, sem talin hafi verið ekki sunnar en við Illagil. Samkvæmt landamerkjabréfi Þorljótsstaða sé ekki getið um land sunnan merkja sem miðist við Stafnsvatnahæð og Hofsa. Verði því að miða við að land sunnan Þjóðlendukröfulínu ríkisins hafi ekki talist til eignarlands Þorljótsstaða, heldur hafi það svæði gengið kaupum og sölum sérstaklega, en hafi aldrei haft stöðu jarðar í eignarréttarlegu tilliti.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins er á því byggt að jörðin Þorljótsstaðir sé bújörð með ákveðnum merkjum og allt land sem henni hafi fylgt hafi verið eignarland. Í þessu tilviki sé til lögfesta frá 1837 þar sem eigandi jarðarinnar lýsi merkjum eignarlands síns og forbjóði öðrum notkun landsins. Ekki sé vitað til þess að nokkur andmæli hafi komið við lögfestunni, eigandinn hafi verið búinn að búa þarna í 38 ár og hafi haft vissu um merkin allan tímann. Landamerkin séu því óumdeild a.m.k. frá árinu 1799. Engu breyti þótt Þorljótsstaðaruna hafi verið skilin frá jörðinni Þorljótsstöðum. Er það hafi verið gert, árið 1941, hafi enginn efi verið um að landið væri eignarland.

Því er haldið fram að áður en Runan var seld, hafi enginn greinarmunur verið gerður á landi jarðarinnar Þorljótsstaða innan þinglýstra merkja. Öll venjuleg eignarumráð landsins hafi verið hjá eigendum jarðarinnar á hverjum tíma og hafi þeir nýtt Þorljótsstaðarunu, ekki aðeins til sumarstarfa búfjár, heldur að öllu leyti svo sem með vetrararbeit og heyskap. Um það séu heimildir í umsögn um jörðina í Byggðasögu Skagafjarðar, III. bindi, bls. 318 o.áfr.

Á það er bent að heimildir séu um selstöður í Þorljótsstaðarunu (bls. 326–328 í ofangreindu riti) og jafnvel fornbýli og beitarhús en það sé óræk sönnun þess að um eignarland sé að ræða en ekki samnotaafreitt. Áður fyrr hafi verið óheimilt að hafa sel í sameiginlegu afréttarlandi.

Tekið er fram að sérstök landamerkjalyfing hafi verið gerð 8. okt. 2004 fyrir Þorljótsstaðarunu. Hafi hún verið samþykkt af eigendum aðliggjandi jarða og afrétta og falli að lýsingu í landamerkjaskránni frá 1890 að því er varðar syðsta hlutann, Þorljótsstaðarunu.

6.7.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Þorljótsstaðarunu er rakin í kafla 5.9. Þar kemur fram að Þorljótsstaðarunu var skipt út úr landi jarðarinnar Þorljótsstaða árið 1941. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða á Þorljótsstöðum.²⁸⁵ Hér þarf einkum að skoða hvort, og þá að hvaða marki, landsvæðið sem hér er deilt um hafi verið innan marka jarðarinnar eða hvort það hafi haft aðra stöðu.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Þorljótsstaða er lýst heimildum. Fyrir hendi er landamerkjabréf fyrir Þorljótsstaði, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. sama mánaðar. Einnig er til lögfesta fyrir Þorljótsstaði sem dagsett er 23. maí 1837. Athugun þessi tekur til merkja á kröfusvæði íslenska ríkisins, þ.e. merkja Þorljótsstaða eins og þau voru að austanverðu áður

²⁸⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

en Þorljótsstaðarunu var skipt út, og merkja Þorljótsstaðarunu eftir þann tíma. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Þorljótsstaðarunu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Fyrst verður litið til norðausturmerkja Þorljótsstaða. Í landamerkjabréfi Þorljótsstaða er landamerkjum að norðaustanverðu lýst svo: „Að norðanverðu í stóragrjót [svo] þar beint upp á fjall til hæstu brúnar gagnvart Giljalandamerkjum, þaðan beint suður á Stafnsvatnahæð, og eins og hún heldur þá þaðan sjónhending móts við Giljaland, suður á neðri bakka vestur í Hofsa, þaðan eins og sú á ræður út í Stóragrjót.“ Bréfið er samþykkt vegna Gilja.

Hér skal þess getið að heimildum ber ekki saman um hvar Hofsa byrji að bera það heiti. Þannig segir Rósmundur G. Ingvarsson í örnefnaskrá sinni fyrir Hof, frá árinu 2003, að áin heiti Hofsa frá þeim stað þar sem Runukvísl og Hraunþúfuá koma saman. Í áársettri örnefnaskrá Margeirs Jónssonar fyrir Hof kemur hins vegar fram að Hofsa sé einnig nefnd Runukvísl og hið sama kom fram við skýrslutökur í máli þessu, þ.e. að örnefnið Hofsa taki einnig til Runukvíslar.

Gagnaðilar íslenska ríkisins staðsetja Neðri-Bakka syðst og austast á kröfuvæði sínu, norðan Runukvíslar á móts við þann stað þar sem Bleikálukvísl fellur í hana. Sú staðsetning samræmist framburði vitnis við skýrslutökur í máli þessu. Þá kemur fram í örnefnaskrá Rósmundar G. Ingvarssonar fyrir Þorljótsstaði, frá árinu 2003, að Neðri-Bakkar muni vera nokkru sunnar en Móalningskinn en staðsetning hennar kemur glöggt fram í örnefnaskránni eins og síðar verður vikið að.

Í lögfestunni frá 1837 er merkjunum lýst „til suðurs eftir efstu brúnunum allt fram í Móalningskinn framanvert við svokallaða Runu. Svo úr kinninni í Hofsa.“

Gagnaðilar íslenska ríkisins staðsetja Móalningskinn um tveimur km norðvestar en Neðri-Bakka. Í örnefnaskrá Rósmundar G. Ingvarssonar fyrir Þorljótsstaði, frá árinu 2003, er að finna glögga lýsingu á staðsetningu Móalningskinnar og staðháttum þar. Þar segir: „Þar sem raunar er komið inn á næstum gróðurvana hálendi og þar sem Runugilið (162) tekur á sig vink til vesturs, verður slakki í austurbrún gilsins og þar er þessi gróðurvin sem ber nafnið Móalningskinn (163). Hún er í um 640 metra hæð og snýr mikið til eða alveg móti suðri og sól. Þetta er dálítill flesja, ca. [svo] 150 m. [svo] löng, reyndar með fremur litlu grasi, gróin lyngi, ljósum mosa og svolitlu grasi öðru. Á móti kinninni yzt kemur lækur í litlu gili vestan frá og fellur í fossi ofan í gilið.“

Frásögn örnefnaskrárinnar af Móalningskinn samræmist því hvernig gagnaðilar ríkisins staðsetja hana í máli þessu og þeirri staðsetningu hefur ekki verið mótmælt af hálfu ríkisins. Óbyggðanefnd telur nægilega í ljós leitt hvar hana sé að finna. Um leið verður að telja nægilega fram komið að Neðri-Bakkar séu rétt staðsettir norðan Runukvíslar og nokkru sunnan við Móalningskinn. Að fenginni þeirri niðurstöðu um staðsetningu Móalningskinnar og Neðri-Bakka verður að telja að örnefnið „Hofsa“ taki til Runukvíslar í lögfestunni frá 1837 og í landamerkjabréfinu frá 1890 enda virðist ljóst að þar sé átt við á sem rennur í næsta nágrenni við Móalningskinn og Neðri-Bakka.

Í landamerkjabréfi Þorljótsstaða er merkjum að suðvestanverðu lýst „suður á neðri bakka [svo] vestur í Hofsa, þaðan eins og sú á ræður út í Stóragrjót“. Í lögfestunni er merkjum að þessu leyti lýst „úr kinninni [Móalningskinn] í Hofsa, ræður hún svo til fyrrgreindra landamerkja að norðan.“ Hér ber heimildunum saman að öðru leyti en því að um suðaustanverð merki er miðað við Móalningskinn í lögfestunni en Neðri-Bakka í landamerkjabréfinu, eins og áður er nefnt varðandi norðausturmerkin.

Samkvæmt því sem að framan er rakið markar Móalningskinn endimörk Þorljótsstaða til suðausturs samkvæmt lögfestunni frá 1837 en Neðri-Bakkar samkvæmt landamerkjabréfinu frá 1890. Lögfestan mælir því í mót landamerkjabréfinu varðandi það að land Þorljótsstaða nái lengra til suðausturs en á Móalningskinn.

Ekki er ljóst af lögfestunni frá 1837 í hvaða stað í Móalningskinn merkin muni hafa verið dregin og aðrar heimildir varpa heldur ekki ljósi á þetta. Því er óhjákvæmilegt að draga línuna að álitum og er þá helst við staðhætti að styðjast. Óbyggðanefnd telur rétt að miða við að Móalningskinn hafi öll fallið innan marka Þorljótsstaða og síðar Þorljótsstaðarunu. Með því njóta gagnaðilar ríkisins þess vafa sem uppi er að þessu leyti. Verður línan því dregin stystu leið milli bugðu þeirrar á Runukvísl þar sem Runugilið beygir til vesturs, austan Móalningskinnar, og línu þeirrar sem dregin er frá austurenda Stafnsvatnahæðar beina stefnu í Neðri-Bakka.

Krafa eigenda Þorljótsstaðarunu um að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur þeirra nái lengra til suðausturs en í Móalningskinn verður því ekki talin geta stuðst við heimildir um afmörkun Þorljótsstaða en um önnur atriði sem krafa þessi er studd við verður fjallað síðar.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða Þorljótsstaðarunu. Um þýðingu landamerkjabréfa við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar Hæstaréttar og óbyggðanefndar um það efni, sjá m.a. yfirlit í kafla 7.1.1. í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þannig liggur fyrir sú niðurstaða Hæstaréttar að við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði sem þar er lýst, skipti almennt máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig t.d. afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki einhliða getað aukið við land sitt eða annan rétt. Þá hafi menn ekki eingöngu markað sér landsvæði háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra.

Að því marki sem landamerkjabréf Þorljótsstaða hefur stuðning af eldri heimildum, þ.e. norðvestan þeirrar línu sem að framan var lýst og liggur austur með Móalningskinn í Runukvísl, telur óbyggðanefnd að íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á annað en að Þorljótsstaðaruna hafi tilheyrt Þorljótsstöðum með sama hætti og annað land jarðarinnar. Þar hafi eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Staðhættir, gróðurfar og nýtingar-

möguleikar styðja einnig þá ályktun að svo hafi verið og rannsókn óbyggðanefndar leiðir sömuleiðis til þeirrar niðurstöðu að norðan framangreindrar merkjalínu sé eignarland.

Svo sem rakið er hér að framan telur óbyggðanefnd eldri heimildir mæla því í mót að merki jarðarinnar Þorljótsstaða hafi náð suðaustur fyrir línu þá sem áður var lýst. Þá málsástæðu gagnaðila ríkisins að þeir hafi haft réttmæta ástæðu til að vænta þess að brigður yrðu ekki bornar á beinan eignarrétt þeirra að öllu því landi sem falli innan merkja Þorljótsstaðarunu, eins og því sé lýst í landamerkjabréfi Þorljótsstaða frá árinu 1890, ber að skoða í því ljósi. Að þessu gættu geta málsaðilar, sem leiða rétt sinn frá þeim eiganda sem gerði landamerkjabréfið, ekki byggt á því að eignarréttur hafi unnist að landi sem ekki átti undir Þorljótsstaði áður en bréfið var gert. Breytir í þessum efnum engu að landamerkjabréfið var þinglesið 29. maí 1891, sbr. m.a. dóma Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 498/2005 (Stafafell) og 18. október 2007 í máli nr. 79/2007 (Mörtunga).

Austan kröfusvæðis Þorljótsstaðarunu í máli þessu er landsvæði sem fjallað er um í kafla 6.6 og nánar tilgreindir gagnaðilar íslenska ríkisins gera kröfu til sem eignarlands, tilheyrandi austurhluta Hofsafréttar. Umræddir málsaðilar leiða rétt sinn til eigenda jarðarinnar Gilja en austurhluti Hofsafréttar tilheyrði Giljum á árum áður en féll undir fleiri jarðir í kjölfar kaupsamnings, dags. 10. október 1910. Þar er merkjum hins selda, að því leyti sem hér skiptir máli, lýst „beina stefnu af Stafnsvatnahæð í Neðri-Bakka við Runukvísl“, þ.e. með sama hætti og norðausturmerkjum Þorljótsstaða er lýst í landamerkjabréfinu frá 1890 sem áritað er um samþykki vegna Gilja. Þetta bendir ótvírætt til þess að land Þorljótsstaða og það land sem eigendur Gilja töldu til réttinda yfir hafi verið talin ná saman að þessu leyti.

Það landsvæði sem hér er til skoðunar og óbyggðanefnd hefur komist að niðurstöðu um að liggi utan merkja Þorljótsstaðarunu er langt og mjótt og afmarkast af Móalningskinn, Neðri-Bökkum, Runukvísl og línu sem dregin er beina stefnu milli austurenda Stafnsvatnahæðar og Neðri-Bakka. Engar heimildir liggja fyrir í málinu um þetta landsvæði sérstaklega. Í kafla 6.6 er lýst þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að austurhluti Hofsafréttar sé þjóðlenda í afréttareign nánar tilgreindra gagnaðila ríkisins. Staðhættir og gróðurfar á því landsvæði sem hér er sérstaklega til skoðunar, eru með mjög sambærilegum hætti og á aðliggjandi landsvæðum og ekki er um að ræða glögg náttúruleg skil þar á milli. Líkur standa til þess að á svæðinu hafi stofnast til óbeinna eignarréttinda með sama hætti og á svæðinu þar austur af. Þau kunna á sínum tíma að hafa tilheyrt Giljum en þegar horft er til áritunar eigenda Gilja um samþykki við landamerkjabréfi Þorljótsstaða, afmörkunar þeirra á austurhluta Hofsafréttar í afsalínu 1910 og afmörkunar síðari réttþafa á kröfum sínum í máli þessu verður að líta svo á að nægar líkur séu á að þeir hafi ráðstafað afréttareigninni til þeirra sem núverandi eigendur Þorljótsstaðarunu leiða rétt sinn frá. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæðið sé í afréttareign eigenda Þorljótsstaðarunu.

Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í *Landnámu* hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt landsvæðið hafi verið numið. Óvissa um

aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Þorljótsstaðarunu eru komnir að rétti sínum til landsvæðisins austan og sunnan Móalningskinnar. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að hann hafi orðið til á þann veg að landsvæðið hafi verið tekið til sumardeildar fyrir búþening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu telur óbyggðanefnd að ekki hafi verið í ljós leitt að á þeim hluta kröfuvæðis eigenda Þorljótsstaðarunu sem fellur utan merkja jarðarinnar Þorljótsstaðarunu og Þorljótsstaða, svo sem þeim er lýst í lögfestu frá 1837 og eru nánar skilgreind hér að framan, hafi stofnast til eignarlands með námi, hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem grein hefur verið gerð fyrir í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (sjá viðauka). Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.²⁸⁶ Heimildir benda hins vegar til að landsvæðið sé í afréttareign eigenda Þorljótsstaðarunu.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að það landsvæði suðaustan Þorljótsstaðarunu sem afmarkað er hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá bugðu þeirri á Runukvísl þar sem Runugilið beygir til vesturs, austan Móalningskinnar, er línan dregin til norðausturs þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er beina stefnu milli austurenda Stafnsvatnahæðar og Neðri-Bakka við Runukvísl (á móts við ársprænu sem liggur austan Bleikálukvíslar). Línun skal dregin stystu leið milli upphafspunkts og nefnds skurðpunkts. Frá skurðpunktinum er síðarnefndu línunni fylgt í Neðri-Bakka og áfram í sömu stefnu í Runukvísl. Þaðan er Runukvísl fylgt til norðvesturs þar til komið er að upphafspunkti í bugðu á Runukvísl austan Móalningskinnar.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Þorljótsstaðarunu, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.8 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við undirbúning úrskurðar um málskostnað fór óbyggðanefnd yfir fjölda kröfulýsinga, greinargerða og umbjóðenda hvers lögmanns, reiknaði tíma við fyrirtökur, aðalmeðferð málsins og ferðalög og lagði mat á efnislegt umfang einstakra ágreiningssvæða og álitamála.

²⁸⁶ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu. Tímaskýrslur lögmannna hafa verið skoðaðar með hliðsjón af framangreindu. Í þessu sambandi skal tekið fram að með málskostnaðarákvörðun er komist að tölulegri niðurstöðu um atriði sem eðli máls samkvæmt er ekki að öllu leyti hægt að sundurliða með nákvæmum útreikningsaðferðum. Fjárhæð úrskurðaðs málskostnaðar er niðurstaða af samofnu heildarmati á þessum atriðum.

Í tilefni af álitum umboðsmanns Alþingis frá 13. nóvember 2007 í máli nr. 5073/2007 gaf óbyggðanefnd lögmonnum málsaðila kost á að leggja fram slíka sundurliðun málskostnaðarreikninga að unnt væri að ákvarða málskostnað til einstakra málsaðila, fremur en sameiginlega. Hafi slík gögn legið fyrir eða borist er úrskurður um málskostnað í kafla 7 hér á eftir ákvarðaður til einstakra málsaðila en ella sameiginlega.

Svo sem rakið er í kafla 2.3 setti fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins fram þjóðlendukröfur sínar á svæði 7 (suður) í mars 2008. Í ágúst sama ár var hluti þessara krafna dreginn til baka. Í greinargerð og við munnlegan flutning málsins kom fram sú skýring af hálfu ríkisins að uppkvaðning úrskurða óbyggðanefndar á svæði 6 í júní 2008 hafi haft áhrif, sem og kröfulýsingar gagnaðila íslenska ríkisins á svæði 7 (suður) og önnur framkomin gögn. Í október 2008 veitti óbyggðanefnd málsaðilum frest til að gera sátt um greiðslu fyrir hagsmunagæslu vegna þeirra sem af þessari ástæðu ættu ekki lengur aðild að málum. Í maí 2009 barst óbyggðanefnd staðfesting á að umræddir málsaðilar hefðu gert sátt um fullnaðargreiðslu á lögmannskostnaði.

7 ÚRSKURÐARORÐ²⁸⁷

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Silfrastaðaafréttur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er við sýslumörk Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslna á Öxnadalsheiði (þar sem Grjótá fellur í Heiðará). Þaðan er Heiðará fylgt til vesturs þar til Króká fellur í hana. Síðan er Króká fylgt til suðurs í botn Ernisdals og þaðan beina stefnu á punkt nr. 16 á kröfulínu gagnaðila ríkisins. Þaðan er fylgt kröfulínu gagnaðila ríkisins þar til komið er að punkti nr. 14 á henni. Þaðan er línan dregin í drög Kaldbaksdals og eftir daldrögunum í Kaldbaksá. Síðan er Kaldbaksá fylgt þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er beina stefnu frá Vatnsgötu á Öxnadalsheiði (þar sem vötnum fyrst hallar vestur af heiðinni) um Tjaldhól í Kaldbaksá. Frá skurðpunktinum er nefndri línu fylgt í Vatnsgötu á Öxnadalsheiði. Þaðan er línan dregin í upptök Heiðará og Heiðará síðan fylgt að þeim stað þar sem Grjótá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign Akrahrepps, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Nýjabæjarafréttur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem Hvítá fellur í Austari-Jökulsá. Þaðan er Hvítá og síðan Fremri-Hvítá og loks nyrðri kvísl Fremri-Hvítár fylgt til upptaka árinna og þaðan stystu leið að sýslumörkum milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar. Þaðan er sýslumörkunum fylgt suður að drögum nyrðri upptakavíslar Geldingsár (punkti nr. 3 á kröfulínu vegna Nýjabæjar). Þaðan eru merkin dregin því sem næst í hásuður í drög syðri upptakavíslar Geldingsár (punktur nr. 4 á kröfulínu vegna Nýjabæjar). Þaðan er Geldingsá fylgt í Austari-Jökulsá sem síðan er fylgt að þeim stað þar sem Hvítá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Nýjabæjar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Fjöllin, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem Geldingsá rennur í Austari-Jökulsá. Þaðan er Geldingsá og síðan syðri upptakavísl árinna að drögum hennar, þ.e. punkti nr. 4 á kröfulínu vegna Nýjabæjar. Þaðan er kröfulínunni fylgt suður í

²⁸⁷ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirliggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Jökulkvísl sem síðan er fylgt að upptökum í Hofsjökli. Þaðan liggja merkin með jaðri Hofsjökuls þar til komið er að upptökum Austari-Jökulsár. Austari-Jökulsá er síðan fylgt að þeim stað þar sem Geldingsá fellur í hana.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. vesturhluti Hofsafréttar, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá botni Fossgils er línan dregin beina stefnu í Vestari-Jökulsá á móts við þann stað þar sem Fremri-Hraunlækur fellur í hana. Þaðan er Vestari-Jökulsá fylgt að upptökum í Hofsjökli og þaðan jökulrönd Hofsjökuls til austurs að upptökum Bleikálukvíslar sem síðan er fylgt að þeim stað þar sem hún rennur í Runukvísl. Þaðan er Runukvísl fylgt að þeim stað þar sem Hraunþúfuá rennur í hana. Frá ármótum Runukvíslar og Hraunþúfuár er Hraunþúfuá fylgt að upptökum vestustu kvíslar hennar. Frá upptökum vestustu kvíslar Hraunþúfuár er línan dregin í austurbrúnir Lambárfells og þaðan beina stefnu í átt að Fossárfelli þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er beina stefnu frá enda Hraunþúfugils, þar sem kallaðir eru Sporðar, í norðvestur um jaðar Sandfells í Fossá. Frá nefndum skurðpunkti er síðarnefndri línu fylgt í Fossá og Fossá síðan fylgt að botni Fossgils.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Hofsa, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. austurhluti Hofsafréttar, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá þeim stað þar sem Keldudalsá fellur í Austari-Jökulsá er Keldudalsá fylgt í botn Keldudals. Þaðan er línan dregin til vesturs á austurenda Stafnsvatnahæðar og þaðan til suðausturs á Neðri-Bakka við Runukvísl og áfram sömu stefnu í Runukvísl. Þaðan er Runukvísl fylgt að þeim stað þar sem Bleikálukvísl rennur í hana. Frá ármótum Runukvíslar og Bleikálukvíslar er Bleikálukvísl fylgt að upptökum hennar í Hofsjökli. Frá upptökum Bleikálukvíslar er jaðri Hofsjökuls fylgt til austurs að upptökum Austari-Jökulsár sem síðan er fylgt að þeim stað þar sem Keldudalsá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Hofsa, Gilja, Bjarnastaðahlíðar, Litlu-Hlíðar og Tunguháls II sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Lambatungur, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá ármótum Runukvíslar og Hraunþúfuár er Hraunþúfuá fylgt að upptökum vestustu kvíslar hennar. Frá upptökum vestustu kvíslar Hraunþúfuár er línan dregin í austurbrúnir Lambárfells og þaðan beina stefnu í átt að Fossárfelli þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er beina stefnu frá enda Hraunþúfugils, þar sem kallaðir eru Sporðar, í norðvestur um jaðar Sandfells í Fossá. Frá nefndum skurðpunkti er síðarnefndri línu fylgt í Fossá og Fossá

síðan fylgt að þeim stað þar sem hún fellur í Hofsa. Frá ármótum Fossár og Hofsa er síðarnefndu ánni, sem þar er einnig nefnd Runukvísl, fylgt að upphafspunkti þar sem Hraunþúfuá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign Guðrúnar Bjarnadóttur, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. landsvæði suðaustan Þorljótsstaðarunu, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá bugðu þeirri á Runukvísl þar sem Runugilið beygir til vesturs, austan Móalningskinnar, er línan dregin til norðausturs þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er beina stefnu milli austurenda Stafnsvatnahæðar og Neðri-Bakka við Runukvísl (á móts við árspraenu sem liggur austan Bleikálukvíslar). Línun skal dregin stystu leið milli upphafspunkts og nefnds skurðpunkts. Frá skurðpunktinum er síðarnefndu línunni fylgt í Neðri-Bakka og áfram í sömu stefnu í Runukvísl. Þaðan er Runukvísl fylgt til norðvesturs þar til komið er að upphafspunkti í bugðu á Runukvísl austan Móalningskinnar.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Þorljótsstaðarunu, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Málkostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Málflutningsþóknun Friðbjörns Garðarssonar hdl.: Anna Hrólfsdóttir og fleiri, 1.077.350 kr. vegna Ábæjar og Nýjabæjar.

Málflutningsþóknun Ólafs Björnssonar hrl.: Kristín Guðmundsdóttir og fleiri, 250.000 kr. vegna Egilsár; Einar Gunnarsson, 250.000 kr. vegna Flatatungu; Borgþór Bragi Borgarsson og Guðrún Björk Baldursdóttir, 450.000 vegna Hofsa og vesturhluta Hofsafréttar; Arnþór Bergur Traustason og fleiri, 450.000 vegna austurhluta Hofsafréttar; Ásta Jónsdóttir og fleiri, 250.000 kr. vegna Merkigils; Akrahreppur, 300.000 kr. vegna Silfrastaðafréttar.

Málflutningsþóknun Páls Arnórs Pálssonar hrl.: Lífsval ehf., 800.000 kr. vegna Þorljótsstaðarunu.

Málflutningsþóknun Þórðar Clausens Þórðarsonar hrl.: Guðrún Bjarnadóttir, 650.000 kr. vegna Lambatungna.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Kristján Torfason

Allan V. Magnússon

Benedikt Bogason

II. Aðilaskrá

Þjóðlendum

Ábær
Ábær
Ábær
Ábær
Ábær
Ábær
Ábær
Egilsá
Egilsá
Egilsá
Flatatunga
Hof og vesturhluti Hofsafrettar
Hof og vesturhluti Hofsafrettar
Hofsafreitt austurhluti
Hofsafreitt austurhluti
Hofsafreitt austurhluti
Hofsafreitt austurhluti
Hofsafreitt austurhluti
Hofsafreitt austurhluti
Hofsafreitt austurhluti
Lambatungur
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Merkigil
Nýibær
Nýibær
Nýibær
Nýibær
Nýibær
Nýibær
Nýibær
Nýibær

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins

Anna Hrólfsdóttir
Árni Bjarnason
Bjarni Leifs Friðriksson
Bryndís Pétursdóttir
Jórunn Sigurðardóttir
Jóhannes Jóhannsson
Rögnvaldur Ólafsson
Stefán Hrólfsson
Kristín Guðmundsdóttir
Sigurbjörg Guðmundsdóttir
Sigurlaug Rósinkranz
Einar Gunnarsson
Borghór Bragi Borgarsson
Guðrún Björk Baldursdóttir
Borghór Bragi Borgarsson
Guðrún Björk Baldursdóttir
Anna Lís Wium Douieb
Hólmfríður Jónsdóttir
Arnhór Bergur Traustason
Gísli Heiðar Jóhannsson
Hlynur Unnsteinn Jóhannsson
Þórey Helgadóttir
Guðrún Bjarnadóttir
Ásta Jónsdóttir
Guðrún Jónsdóttir
Hermann Kristinn Bragason
Inga Jónsdóttir
Jón Trausti Bragason
Jón Vídalín Jónsson
Knútur Jónsson
Kristín Jónsdóttir
Lóa Jónsdóttir
Maja Jónsdóttir
Ólafur Arnar Jónsson
Sigríður Bragadóttir
Sigrún Jónsdóttir
Sigurður Jónsson
Tómas Bragason
Anna Hrólfsdóttir
Árni Bjarnason
Bjarni Leifs Friðriksson
Bryndís Pétursdóttir
Jórunn Sigurðardóttir
Jóhannes Jóhannsson
Rögnvaldur Ólafsson
Stefán Hrólfsson

Silfrastaðaafrétt
Þorljótsstaðaruna

Akrahreppur
LífsvaL ehf.

III. Skjalaskrá²⁸⁸

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1A Kröfulýsing fyrir hluta Skagafjarðar og austur Húnavatnssýslu, dags. 14.3.2008.
- 1B Kröfulýsing fyrir Eyjafjörð og hluta Þingeyjarsýslu, dags. 14.3.2008.
- 1(1) Skjalaskrá fyrir hluta Skagafjarðar og austur Húnavatnssýslu, ódags. en mótt. 14.3.2008.
- 1(2) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðuneytis, dags. 29.3.2007, um meðferð þjóðlendumála.
- 1(3) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 7.8.2007.
- 1(4) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 3.10.2007, framhald þjóðlendumála.
- 1(5) Bréf lögmanns fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um breytta afmörkun á svæði 7, dags. 7.12.2007.
- 1(6) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðuneytisins, breytt afmörkun svæðis 7 samþykkt og frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði 7 suður, dags. 28.12.2007.
- 1(7) Bréf lögmanns fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar, beiðni um frekari frest til að skila kröfulýsingum á svæði 7 suður, dags. 26.2.2008.
- 1(8) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðuneytisins, frekari frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði 7 suður, dags. 28.2.2008.
- 1(9) Bréf lögmanns fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar, kröfulýsing íslenska ríkisins vegna þjóðlendna á svæði 7A, dags. 14.3.2008.
- 1(10) Yfirlitskort yfir þjóðlendukröfur á svæði 7 suður, A3 blað, mælikvarði 1:400.000 í A2, dags. 14.3.2008.
- 1(11) Skjalaskrá fyrir Eyjafjörð og hluta Þingeyjarsýslu, ódags. en mótt. 14.3.2008.
- 1(12) Tilvísanaskrá fyrir Eyjafjörð og hluta Þingeyjarsýslu, ódags. en mótt. 14.3.2008.
- 1(13) Tilvísanaskrá fyrir hluta Skagafjarðar og austur Húnavatnssýslu, ódags. en mótt. 14.3.2008.
- 1(14) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 25.8.2008.
- 1(15) Yfirlýsing vegna leiðréttingar á kröfupunkti og lýsingu kröfugerðar, dags. 10.11.2008. Sjá skjal nr. 19 e.
- 1(16) Yfirlýsing vegna leiðréttingar á kröfulínu; endanleg kröfugerð, dags. 27.11.2008.
- 1(17) Bréf Juris til óbyggðanefndar varðandi málskostnað í þjóðlendumálum á svæði 7 suður vegna jarða sem fallið var frá kröfum í, dags. 25.5.2009.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 22.5.2009.

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):

- 2(1) Víðivellir, dags. 28.4.1890. (*Merkt 116 a-b*).
- 2(2) Silfrastaðir, dags. 2.6.1885. (*Merkt 117*).
- 2(3) Krókárgerði, dags. 31.3.1890. (*Merkt 118*).
- 2(4) Borgargerði, dags. 14.5.1890. (*Merkt 119*).
- 2(5) Egilsá, dags. 16.5.1885. (*Merkt 120*).
- 2(6) Flatatunga og hjáleigan Tungukot, dags. 24.5.1886. (*Merkt 121*).
- 2(7) Gilsbakki, dags. 24.5.1886. (*Merkt 122*).
- 2(8) Merkigil, dags. 24.5.1884. (*Merkt 123 a-b*).
- 2(9) Ábær, dags. 24.5.1888. (*Merkt 124 a-b*).

²⁸⁸ Skjölum er raðað undir efnisflokka og þau því ekki í réttri númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- 2(10) Skatastaðir, dags. 24.6.1923. (*Merkt 125*).
- 2(11) Gil, dags. 22.5.1886. (*Merkt 126*).
- 2(12) Þorljótsstaðir, dags. 17.5.1890. (*Merkt 127*).
- 2(15) Hof, dags. 24.5.1886. (*Merkt 128 a-b*).
- 2(16) Bakki og Bakkasel. Mótmælabréf við landamerkjabréfi Silfrastaðar frá 1885, dags. 16.5.1889. (*Merkt 155 a-b*).
- 2(19) Gilhagi Lýtingsstaðahreppi, dags. 25.4.1890. (*Merkt 156 a-b*).
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- 2(33) Lögfesta. Ólafur Þorláksson lögfestir jarðirnar Ytravatn, Sölvnes, Gullreit, a-b Ölduhrygg og Héraðsdal í Tungusveit, dags. 4.5.1726. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-d*).
- 2(34) Vitnisburður. Eyjólfur Einarsson vitnar um fjárrekstur og fjallgöngu í Hofsafrétt, a-b dags. 4.5.1722. Samhljóða uppskrift frá 1922, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(35) 1612. Um Hofsafrétt, dags. 7.12.1613, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- a-b
- 2(36) Ölduhryggur. Lögfesta. Guðni Ólafsson lögfestir eignar- og ábýlisjörð sína a-b Ölduhrygg, dags. 20.12.1589; 27.5.1823. Landamerkja getið. Einnig lögfestir hann sambeit í Miðvallakoti, vetur og sumur, og afnot á Írafellsafrétt samkv. pergamenti dags. 20.12.1589, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(37) Silfrastaðir. Dómur. Jón Sigurðsson lögmaður dæmir um lambarekstur og toll í a-b Silfrastaðaafrétt, dags. 27.9.1611, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(38) 1377, 1500, 1557. Lýtingsstaðir í Tungusveit. Landamerkjalyking. Uppskrift a-b Jóns Konráðssonar, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-c*).
- 2(39) Silfrastaðir, eignaréttur. Uppskriftir á þremur eldri skjölum, þar sem getið er um a-b kaup á Silfrastöðum auk Egilsár og Þorbrandsstaða, dags. 9.2.1905, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-f*).
- Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):*
- 2(20) Fasteignamat 1916–1918. Silfrastaðir, Merkigil, Ábær, Hof, Gil og Þorljótsstaðir. (*Merkt 1–6*).
- 2(21) Jarðamat 1849–1850. Silfrastaðir, Krákugerði, Flatatunga og Tungukot, Merkigil, Miðhús, Ábær, Nýibær, Giljar og Hof. (*Merkt 7–13*).
- 2(22) Fasteignamat 1916–1918. Tungukot, Flatatunga og Miðhús. (*Merkt 14–16*).
- 2(25) Jarðamat 1804. Silfrastaðir, ásamt uppskrift, Krákugerði, Egilsá, Flatatunga, Tungukot, Merkigil, Miðhús, Ábær, Nýibær, Þorljótsstaðir, Giljar og Hof. (*Merkt 17–28*).
- 2(127) Jarðamat 1849–1850: Egilsá, Merkigil, Þorljótsstaðir og Giljar. Fasteignamat 1916–18 – Undirmat: Egilsá. (*Merkt 29–33*).
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 2(84) Upplesin lögfesta fyrir Silfrastöðum, dags. 7.5.1796. (*Merkt 1 a*).
- 2(85) Upplesin lögfesta fyrir Silfrastöðum, dags. 6.5.1797. (*Merkt 2 a*).
- 2(86) Leyfislaus nauta- og hrossarekstur á Silfrastaðaafrétt bannaður af Jóni Erlendssyni hreppstjóra, dags. 12.6.1819. (*Merkt 3 a*).
- 2(87) Sveitarmenn lýsa óánægju yfir byggingu á Hálfánartungum, þar sem þeir töldu sig hafa frjáls afnot af afréttinni. Úrskurðað er að bygging haldist ekki nema yfirstandandi fardagaár, dags. 3.6.1822. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(88) Þann 2.6.1830 var birt lögfesta fyrir Silfrastöðum og Fremrikotum, dags. 7.5.1789. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(89) Þann 22.5.1837 var upplesin lögfesta fyrir Silfrastöðum, dags. 9.5.1789. (*Merkt 6 a*).
- 2(90) Þann 28.5.1862 var upplesin lögfesta fyrir Silfrúnarstöðum og Silfrúnarstaðaafrétt, dags. 27.5.1862. (*Merkt 7 a-b*).
- 2(91) Ákveðið að allir sem reki trippi á Silfrúnarstaðaafrétt sýni trippin á a-b Silfrúnarstöðum og greini frá hve mörg þau eru. Einnig samþykkt ákvæði um trippatoll á Silfrúnarstaðaafréttar, dags. 28.5.1862, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-*

-
- c).
- 2(92) Samið að Jónas Sigurðsson á Fremrikotum taki að sér fyrir stöðum fyrir trippum á Silfrastaðaafrétt, dags. 7.6.1864. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(93) Þinglesin áskorun til þeirra er ekki eiga ítök í Silfrastaðaafrétt, að greina frá trippatölunni og greiða toll, dags. 2.6.1880. (*Merkt 10 a*).
- 2(94) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum, dags. 3.6.1885. (*Merkt 11 a*).
- 2(95) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum, dags. 22.5.1890. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(96) Þann 1.6.1892 var þinglesin yfirlýsing viðvíkjandi Silfrastaðaafrétt. Henni var mótmælt af hlutaðeigendum, dags. 10.3.1892. (*Merkt 13 a-b*).
- 2(97) Þann 25.5.1899 var þinglesið afsalsbréf fyrir Silfrastaðaafrétt. Einnig þinglesin yfirlýsing um bann á kaupum og sölum á Silfrastaðaafrétti er skerði rétt Syðribrekkna og hluta úr Ytribrekkum og Dýrfinnastöðum, dags. 6.11.1898. (*Merkt 14 a-c*).
- 2(98) Réttarhald vegna deilu um rétt til að nýta Gullreit til beitar. Vitnaleiðsla yfir nokkrum aðilum fer fram, dags. 18.8.1806. (*Merkt 15 a-d*).
- 2(99) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Krókárgerði, dags. 22.5.1890. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(100) Þinglesin lögfesta fyrir Egilsá, dags. 3.6.1822. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(101) Upplesin lögfesta fyrir Egilsá. Bóndinn á Flatatungu mótmælti lögfestunni, dags. 2.6.1842. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(102) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Egilsá, dags. 3.6.1885. (*Merkt 19 a*).
- 2(103) Þinglesin lögfesta fyrir Egilsá. Bóndinn á Flatatungu mótmælti lögfestunni, dags. 2.6.1842. (*Merkt 20 a-b*).
- 2(104) Tekið fyrir landaþrætumál Gísla Stefánssonar á Flatatungu, f.h. Ábæjar, gegn Agli F. Steingrímssyni á Merkigili, dags. 8.7.1876, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-b*).
- 2(105) Þinglýst landamerkjaskrá Flatatungu, dags. 26.5.1886. (*Merkt 22 a-b*).
- 2(106) Birt lögfesta fyrir Ábæ. Jón Höskuldsson á Merkigili mótmælti lögfestunni, dags. 5.6.1827. (*Merkt 23 a-b*).
- 2(107) Upplesinn skilmáli Jóns Höskuldssonar til Eiríks í Ábæ og einnig lögfesta fyrir Miðhúsum. Eiríkur í Ábæ mótmælti lögfestunni, dags. 19.5.1824. (*Merkt 24 a*).
- 2(108) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Miðhúsum (í Blönduhlíð), dags. 22.5.1890. (*Merkt 25 a-b*).
- 2(109) Upplesin lögfesta fyrir Ábæ, dags. 4.5.1805. (*Merkt 26 a*).
- 2(110) Upplesin lögfesta fyrir Ábæ með Tinnárseli og Nýjabæ og einnig sýnt bréf Halldórs Brynjólfssonar biskups henni til stuðnings. Jón Höskuldsson mótmælti lögfestunni, dags. 25.5.1825. (*Merkt 27 a*).
- 2(111) Tekið fyrir landaþrætumál Gísla Stefánssonar á Flatatungu, f.h. Ábæjar, gegn Agli F. Steingrímssyni á Merkigili, dags. 8.7.1876. (*Merkt 28 a-b*).
- 2(112) Áreið vegna landaþrætumáls Gísla Stefánssonar á Flatatungu, f.h. Ábæjar, og Merkigils, dags. 25.6.1877. (*Merkt 29 a-b*).
- 2(113) Upplesin lögfesta fyrir Ábæ með Tinnárseli og Nýjabæ og einnig sýnt bréf Halldórs Brynjólfssonar biskups henni til stuðnings. Jón Höskuldsson mótmælti lögfestunni, dags. 25.5.1825. (*Merkt 30 a*).
- 2(114) Upplesin lögfesta fyrir Ábæ með Tinnárseli og Nýjabæ og einnig sýnt bréf Halldórs Brynjólfssonar biskups henni til stuðnings. Jón Höskuldsson mótmælti lögfestunni, dags. 25.5.1825. (*Merkt 31 a*).
- 2(115) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Skatastöðum. Eigandi Nýjabæjar mótmælti skránni, dags. 22.5.1890. (*Merkt 32 a-b*).
- 2(116) Upplesin lögfesta fyrir Þorljótsstöðum, dags. 7.6.1827. (*Merkt 33 a-b*).
- 2(117) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Ljósstöðum, dags. 23.5.1890. (*Merkt 34 a-c*).
- 2(118) Upplesin lögfesta fyrir Hofi í Vesturdal, dags. 28.6.1728. (*Merkt 35 a*).
- 2(119) Upplesin lögfesta fyrir Hofi í Vesturdal, dags. 22.4.1763. (*Merkt 36 a-c*).
- 2(120) Upplesin lögfesta fyrir Hofi í Vesturdal, dags. 8.5.1765. (*Merkt 37 a-b*).
- 2(121) Upplesin lögfesta fyrir Hofi í Vesturdal, dags. 3.5.1805. (*Merkt 38 a*).
- 2(122) Upplesin lögfesta fyrir Hofi í Vesturdal, dags. 16.6.1808. (*Merkt 39 a*).

- 2(123) Upplesin lögfesta fyrir eyðijörðinni Stafni. Magnús Snæbjörnsson á Hofi mótmælti lögfestunni, dags. 7.6.1827. (*Merkt 40 a-b*).
- 2(124) Birt auglýsing frá Jóhannesi Jónssyni á Hofi viðvíkjandi Hofsafrétt, dags. 29.5.1838. (*Merkt 41 a-b*).
- 2(125) Leyfislaus fjár- og hrossaupprekstur á Hofsafréttur bannaður af Bjarna Hannessyni á Hofi, dags. 2.6.1845. (*Merkt 42 a-b*).
- 2(126) Þinglesið afsalsbréf fyrir austari parti Hofsafréttar, dags. 23.5.1912. (*Merkt 43 a-c*).

Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):

- 2(23) Uppskrift skjala varðandi Ábæjarkirkju þ.á m. minnisblað, dags. 16.8.1802, lagt a-b fyrir jarðamatsnefnd af séra Jóni Jónssyni á Goðdölum, varðandi Ábæ, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(24) Tveir vitnisburðir um Hof, getið landamerkja og minnst á Reit gegnt a-b Þorljótsstöðum, fyrri vitnisburðurinn er ódags. en síðari er dags. 23.8.1627, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).

Vísitasúbækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):

- 2(26) Silfrastaðir, dags. 2.10.1663. Þess er getið að annað sem kirkjunni tilheyri af a-b rekum, ítökum og afréttum verði eigendur standa skil á samkvæmt gömlum bréfum og máldögum. Einnig getið að Krákugerði með Hálfanartungum sé haldið heimaland, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(27) Miklibær, dags. 8.7.1719, landamerki tiltekin, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-c*).
- a-b
- 2(28) Miklibær, dags. 27.7.1750, landamerki tiltekin, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-c*).
- a-b
- 2(29) Miklibær, dags. 19.8.1757, afréttur í Norðurárdal, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-d*).
- a-b
- 2(30) Miklibær, dags. 24.5.1781, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-c*).
- a-b
- 2(79) Silfrastaðir, dags. 5.8.1826. Vísitasúbók biskupanna dr. Hannesar Finnssonar, a-b herra Geirs Vídalíns og herra Steingrims Jónssonar 1780/95, 1798–1800, 1826/27, bls. 414–415 og 418, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-c*).
- 2(80) Miklibær í Blönduhlíð, dags. 6.8.1826. Vísitasúbók biskupanna dr. Hannesar a-b Finnssonar, herra Geirs Vídalíns og herra Steingrims Jónssonar 1780/95, 1798–1800, 1826/27, bls. 418–419 og 426, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-c*).

Skjalasöfn presta og prófesta (skjalaflokkur A.9.):

- 2(81) Miklibær í Blönduhlíð, dags. 14.9.1786. Vísitasúbók 1786–1797, án a-b blaðsíðutals, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(82) Miklibær í Blönduhlíð, dags. 12.6.1800, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- a-b

Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):

- 2(13) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta. (*Merkt 1*).
- 2(14) Svarbréf sýslumanns Skagafjarðarsýslu, dags. 14.2.1920, við bréfi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919. (*Merkt 2*).
- 2(31) Afrit bréfs sem sent var öllum sýslumönnum landsins, dags. 29.12.1919, vegna þingsályktunartillögu, frá 27.9. s.á., um rétt ríkisins til vatnsorku í almenningum. (*Merkt 1*).
- 2(32) Svar Kristjáns Linnets sýslumanns Skagfirðinga, dags. 14.2.1920, við fyrirspurn Stjórnarráðsins. (*Merkt 2*).
- 2(83) Umsókn séra Jóns Sveinssonar á Goðdölum, um að Ábæjarsókn verði gerð að a-b sérstöku prestakalli, dags. 15.8.1781, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-c*).

Bréfasöfn og bréfabækur biskupa (skjalaflokkur A.12.):

- 2(17) Vitnisburður 1596 um eignarétt Hólastóls til Nýjabæjar í Blönduhlíð, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 1*).

Jarðabréf og máldagar og fleira úr Íslensku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.1):

-
- 2(43) Þorleifur Árnason selur Sveini Guðmundssyni jörðina Nýjabæ með tilgreindum landamerkjum. Í.f. V. b., bls. 409–410.
- 2(44) Nýibær. Jarðaskiptabréf, dags. 10.4.1564. Í.f. XIV. b., bls. 246.
- 2(45) Nýibær. Jarðaskiptabréf, dags. 17.7.1570. Í.f. XV. b., bls. 423–424.
- 2(46) Ábær, Flatatunga og Hof. Máldagi Auðunar biskups rauða 1318. Í.f. II. b., bls. 462–463.
- 2(47) Nýibær. Próventubríf Sveins Guðmundssonar, er Ólafur biskup tekur prófentu á Hólastað, dags. 17.12.1464. Í.f. V. b., bls. 434–435.
- 2(48) Ábær og Merkgil. Kaupbréf Skúla Loptssonar fyrir nokkrum jörðum á vestfjörðum fyrir jarðir í Skagafirði. 1469. Í.f. XI. b., bls. 22–23.
- 2(49) Ábær. Um Ábæ í dölum 1499. Í.f. VII. b., bls. 422–423.
- 2(50) Merkgil. Vitnisburðarbréf. Um Merkgil í Dölum, dags. 27.9.1481; 11.5.1490. Í.f. VI. b., bls. 408–409.
- 2(51) Merkgil. Testament um Merkgil, dags. 18.6.1485. Í.f. VI. b., bls. 540–541.
- 2(52) Merkgil. Vitnisburður Erlends Ólafssonar um afhending Merkgils. Um Merkgil, dags. 11.5.1490. Í.f. VI. b., bls. 696–697.
- 2(53) Ábær, Nýibær, Flatatunga, Merkgil og Hof. Sigurðarregistur 1525. Í.f. IX. b., bls. 300–301 og 321.
- 2(54) Ábær, Nýibær, Merkgil, Flatatunga, Þorljótsstaðir, Hof og Giljar. Skrá um eignir Hóladómkirkju og Hólastóls í föstu og lausu eptir Jón biskup Arason fallinn frá 1550. Í.f. XI. b., bls. 858–861, 856–857, 872–875, 878–879.
- 2(55) Nýibær, Hof, Giljar og Þorljótsstaðir. Skýrsla og reikningur Eggerts hirðstjóra Hannessonar og Ólafs biskups Hjaltasonar um jarðeignir þær, er Jón biskup Arason hafi fargað frá Hólastól, og hverjar jarðir hann hafi fengið stólnum í stað þeirra, dags. 1.9.1552. Í.f. XII. b., bls. 459–461.
- 2(56) Ábær og Nýibær. Nokkrir reikningar kirkjunnar í Goðdölum í Skagafjarðardölum frá árunum 1426, 1427, 1428 1492 og 1493. Í.f. IV. b., bls. 340–342.
- 2(57) Merkgil og Ábær. Reikningar Hóladómstóls 1569 og 1570. Í.f. XV. b., bls. 224–225 og 456–457.
- 2(58) Ábær. Testamentisbréf Gottskálks biskups Nikulásssonar á Hólum, dags. 6.6.1520. Í.f. VIII. b., bls. 730–731.
- 2(59) Egilsá. Sumarliði Þorsteinsson selur Benedikt Brynjólfssyni jörðina Sauðá, með tilteknum rekmörkum millum og Sjáarborgar, fyrir Egilsá og Ánastaði og lausafé að auki, dags. 20.3.1391; 2.1.1393. Í.f. VIII. b., bls. 14–15.
- 2(60) Egilsá. Sumarliði Þorsteinsson selur Benedikt Brynjólfssyni jörðina Sauðá, með tilteknum rekmörkum millum og Sjáarborgar, fyrir Gilsá Egilsá og Ánastaði og lausafé að auki, dags. 3.4.1391; 2.1.1393. Í.f. IX. b., bls. 21–22.
- 2(61) Egilsá. Einar Þorleifsson selur Bessa Einarssyni jörðina Héraðsdal í Tungusveit, en Bessi leggur í mót Silfrastaði í Blönduhlíð, allt með gögnum og gæðum, er bréfið greinir, dags. 25.3.1448. Í.f. V. b., bls. 25.
- 2(62) Egilsá. Skipti eftir Þorleif Grímsson, dags. 5.7.1569. Í.f. XV. b., bls. 289–291.
- 2(63) Flatatunga. Jörðin Flatatunga seld með gögnum og gæðum, dags. 20.1.1428. Í.f. IV. b., bls. 352–353.
- 2(64) Flatatunga. Transskript af Flatatungu og Bægisárbréfi frá 20.1.1428, dags. 20.3.1460. Í.f. V. b., bls. 209.
- 2(65) Ábær, Hof og Flatatunga. Máldagar Auðunar biskups rauða Þorbergssonar fyrir Hólabiskupsdæmi, 1318. Í.f. II b., bls. 462–463.
- 2(66) Skrá um jarðir Kristínar Björnsdóttur í umboði Markúss, um porcio kirkjunnar í Aðalvík meðan Markús tók og um skipti á jörðum eptir Kristínu Björnsdóttur, dags. 3.5.1458. Í.f. V b., bls. 160–163.
- 2(67) Flatatunga. Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar um Hólabiskupsdæmi, 1461 og síðar. Í.f. V b., bls. 292–293, 322–325.
- 2(68) Flatatunga. Sigmundur prestur Steinþórsson setur Ólafi biskupi á Hólum til panta jörðina Flatatunga í Skagafirði, að dýrleika tíu tigi hundraða, fyrir sektir við

-
- biskup út af Miklabæjarráni og öðrum of tekjum, en áskilur sér lausn á jörðunni innan þrenna tólf mánaða, dags. 11.7.1478. Í.f. VI b., bls. 143–144.
- 2(69) Flatatunga. Vitnisburðarbréf, að Jón Sigmundsson hafi handabandað séra Sigmundi (Steindórssyni) föður sínum að pantsetja Ólafi biskupi á Hólum jörðina Flatatungu, en lausn skyldi heimil á jörðunni í þrjú ár, dags. 11.7.1478. Í.f. VI b., bls. 144–145.
- 2(70) Flatatunga. Bréf Sólveigar Þorleifsdóttur um Flötutungu, dags. 15.4.1479. Í.f. VI b., bls. 183–186.
- 2(71) Flatatunga. Um Flatatungu, dags. 3.5.1479. Í.f. VI b., bls. 187–188.
- 2(72) Flatatunga. Sólveig Þorleifsdóttir fær Jóni Sigmundssyni jörðina Víðidalstungu í Víðidal með kirkjujörðum þar í dalnum, en Jón gefur kvitt og ákærulaust tilkall til Flatatungu, dags. 6.5.1479. Í.f. VI b., bls. 190–191.
- 2(73) Flatatunga. Skrá um fasteign þá, er Sólveig Þorleifsdóttir átti, 1479. Í.f. VI b., bls. 198–199.
- 2(74) Þorljótsstaðir, Hof og Giljar. Skrá um jarðir Teits lögmanns Þorleifssonar, 1522 og síðar. Í.f. IX b., bls. 92–93.
- 2(75) Þorljótsstaðir. Brot úr bréfi Ólafs biskups Hjaltasonar, er varðar síra Gísla [Sigurðsson]?, dags. fyrir 2.10.1567. Í.f. XV b., bls. 23.
- 2(76) Þorljótsstaðir. Reikningsgrein nokkur Gottskálks Jónssonar, 1546. Í.f. XI b., bls. 517.
- 2(77) Þorljótsstaðir og Hof og Giljar. Reikningur Hólastóls, dags. 18.2. til fardaga 1569. Í.f. XV b., bls. 224.
- 2(78) Hof og Giljar. Benedikt Gizurarson selur Sigurði Þorleifssyni jörðina Lýtingsstaði gegn Hofsjörðunum að undantekinni kirkjujörð að Giljum, dags. 4.6.1377. Í.f. III b., bls. 317–319.

Landnáma (skjalaflokkur B.7.):

- 2(18) Landnámabók, bls. 216–219, 222–225, 230–235, 246–259, 264–271. (*Merkt í almennt*).

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):

- 4(39) Silfrastaðir, dags. 31.3.1890.

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.) frá Héraðsskjalasafni Skagfirðinga:

- 4(56) Reitur á móti Þorljótsstöðum, dags. 19.8.1956.

Afsals og veðmálábækur (skjalaflokkur A.3.):

- 4(24) Ábær, yfirlitssíða úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(25) Ábær, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(26) Egilsá, yfirlitssíða úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(27) Egilsá, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(28) Flatatunga, yfirlitssíða úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(29) Flatatunga, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(30) Hof, yfirlitssíða úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(31) Hof, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(32) Hofsvellir, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(33) Merkgil, yfirlitssíða úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(34) Merkgil, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(35) Þorljótsstaðir, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(36) Jarðir, ekki í fasteignamati, lagðar undir afrétti. Yfirlitssíða úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(37) Afsal. Steingrímur Jónsson selur og afsalar Nýjabæ til Davíðs Jónssonar, dags. 22.3.1905.
- 4(40) Silfrastaðaafréttur, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(41) Hofsafréttur, spjald úr Afsals- og veðmálabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(42) Yfirlýsing Björns Péturssonar um bann á kaup og sölu á þeim hluta Silfrastaðaafréttar er fylgir jörð hans, dags. 23.5.1899.
- 4(43) Afsal. Steingrímur Jónsson afsalar Akrahreppi Silfrastaðaafrétt, dags. 6.11.1898.

-
- 4(44) Afsal. Sveinn Sigurðsson afsalar Guðmundi Ólafssyni ofl. austari hluta Hofsafréttar, dags. 16.5.1912.
- 4(45) Ingibjörg Gísladóttir selur Stefáni Kr. Árnasyni $\frac{2}{3}$ Egilsár, dags. 4.12.1901.
- 4(46) Sveinn Sigurðsson selur Stefáni Kr. Árnasyni $\frac{1}{3}$ Egilsár, 2.8.1903.
- Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):*
- 4(1) Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Svæðisskráning. Fornleifastofnun Íslands 1996, bls. 3–27, 59–64, 145–155.
- 4(71) Þórutóftir á Laugafellsöræfum. Fornleifarannsókn 2005, bls. 3–19.
- Skjöl úr einkaskjalasafni Ragnars Davíðssonar frá Héraðsskjalasafninu á Akureyri (skjalaflokkur A.16.):*
- 4(47) Bréf sýslumanns Eyjafjarðarsýslu til Davíðs Jónssonar varðandi kostnað við fjallskil og refaveiðar á Nýjabæjarafrétti, dags. 20.3.1918.
- 4(48) Reikningur útsvars haustið 1912. Tíund af Nýjabæ, dags. 14.11.1912.
- 4(49) Bréf sýslumanns Eyjafjarðarsýslu til Davíðs Jónssonar hreppstjóra varðandi fjallskil á Nýjabæjarafrétti, dags. 27.3.1916.
- 4(50) Bréf sýslumanns Eyjafjarðarsýslu til Davíðs Jónssonar hreppstjóra varðandi reikning þingjalds fyrir Nýjabæjarlandi, dags. 25.7.1916.
- 4(51) Bréf sýslumanns Eyjafjarðarsýslu til Davíðs Jónssonar hreppstjóra varðandi refaveiðikostnað á Nýjabæjarafrétti, dags. 4.12.1917.
- 4(52) Svarbréf Davíðs Jónssonar hreppstjóra til sýslumanns Eyjafjarðarsýslu varðandi fjallskil og og kostnað við refaveiði á Nýjabæjarafrétti, dags. 28.12.1917.
- Skjöl frá héraðsskjalasafni Skagfirðinga (skjalaflokkur A.16.):*
- 4(53) Lögfesta Steins Ormssonar fyrir Þorljótsstöðum, dags. 23.5.1837.
- 4(54) Afsal. Jón Jónsson afsalar hluta úr Hofi til Jónatans Jónssonar, dags. 4.9.1944.
- 4(57) Bréf Jóhanns Þorkelssonar til Jónasar Sigurðssonar eiganda Bakka varðandi staðfestingu á merkjum Silfrastaða með Öxnadalsheiði, dags. 23.7.1885.
- 4(58) Lögfesta fyrir Silfrastöðum ásamt allri Öxnadalsheiði, dags. 28.5.1870.
- 4(59) Lögfesta fyrir Silfrúnarstöðum með fremri kotum á Norðurárdal, dags. 9.6.1768.
- 4(60) Lögfesta fyrir Silfrastöðum með báðum kotunum og krókárgerði á Norðurárdal, dags. 24.5.1743.
- 4(61) Lögfesta fyrir Silfrúnarstöðum með báðum kotunum og krákugerði í Norðurárdal, dags. 17.6.1752.
- 4(62) Lögfestur fyrir Silfrúnarstöðum með báðum kotunum og krákugerði í Norðurárdal, dags. 24.5.1743, 17.6.1752 og 9.6.1768.
- 4(63) Bréf varðandi merki Silfrastaða. Bakkaselseigandi er ekki sáttur við merkin. Hvorki er tekið fram nafn bréfitara né þess sem bréfið er sent til, ódags. Að neðan er bréf Jóhanns Þorkelssonar til Jónasar Sigurðssonar varðandi frekari málarekstur vegna ósamþykktra landamerkja Silfrastaða, dags. 26.2.1886.
- 4(64) Kaup- og afsalsbréf. Hannes Stefánsson selur og afsalar til Sigurðar Friðrikssonar ofl. $\frac{1}{9}$ í Ábæ og Nýjabæ ásamt $\frac{1}{9}$ í afréttarlandinu Nýjabæjarafrétti, dags. 25.10.1960.
- 4(65) Byggingabréf handa herra Steingrími Jónssyni fyrir jörðunum Silfrastöðum og Krókárgerði. Fjallað um nýtingu Silfrastaðaafréttar, dags. 1.3.1888.
- 4(66) Yfirlýsing um upprekstrarétt á Silfrastaðaafrétt, dags. 25.5.1848.
- 4(67) Kaupsamningur, dags. 10.10.1910 og afsal á austari hluta Hofsafréttar, dags. 16.5.1912
- Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):*
- 4(5) Jarðatal J. Johnsens, 1847, bls. 252–284.
- 4(6) Ný jarðabók 1861, bls. 99–110.
- 4(7) Fasteignabók 1921, bls. 117–134.
- 4(8) Fasteignabók 1932, bls. 68–75.
- 4(9) Fasteignabók 1942–1944, bls. 31–36.
- Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):*
- 4(10) Viðauki við fjallskilareglugjörð Skagafjarðarsýslu, nr. 110/1897, B-deild, bls. 180–181.

- 4(11) Reglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu um fjallskil o.fl., nr. 61/1901, B-deild, bls. 83–95.
- 4(12) Fjallskilareglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 76/1904, B-deild, bls. 144–155.
- 4(13) Fjallskilareglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 29/1918, B-deild, bls. 60–79.
- 4(14) Reglugjörð um breytingu á viðauka við fjallskilareglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu frá 1. maí 1918, nr. 53/1919, B-deild, bls. 107.
- 4(15) Reglugjörð um viðauka við reglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu frá 1. maí 1918, nr. 12/1920, B-deild, bls. 29.
- 4(16) Reglugjörð um viðauka við fjallskilareglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu frá 1. maí 1918, nr. 13/1923, B-deild, bls. 25.
- 4(17) Reglugjörð um breytingu á viðauka við fjallskilareglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu frá 1. maí 1918, og reglugjörð um breyting á og viðauka við sömu reglugjörð frá 3. maí 1919, nr. 49/1924, B-deild, bls. 87–88.
- 4(18) Fjallskilareglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 89/1935, B-deild, bls. 220–240.
- 4(19) Reglugerð um breyting á reglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu nr. 89 16. ágúst 1935, nr. 79/1940, B-deild, bls. 149.
- 4(20) Reglugerð um breyting á reglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 89 6. ágúst 1935, nr. 42/1950, B-deild, bls. 123.
- 4(21) Fjallskilareglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu og Sauðárkrókskaupstað, nr. 535/1982, B-deild, bls. 941–950.
- 4(22) Reglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu um fjallsskil o.fl., nr. 68/1993, B-deild, bls. 93–100.
- 4(23) Fjallskilareglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 488/1998, B-deild, bls. 1602–1612.

Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11.):

- 4(2) a-b Skrá yfir afréttir, eignarheimildir og landamerki í Skagafjarðarsýslu ásamt bréfi sýslumannsins í Skagafjarðarsýslu til Tryggva Gunnarssonar lögfr., dags. 29.11.1985.
- 4(3) Beiðni félagsmálaráðuneytisins til allra sveitarstjórna um upplýsingar varðandi afrétti, dags. 20.2.1989.
- 4(4) Svar Lýtingsstaðahrepps, dags. 6.11.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- 4(38) a-b Bréf Björns Egilssonar til sýslumanns Skagafjarðarsýslu um sýslumörk Skagafjarðarsýslu og Húnavatnssýslu, dags. 17.8.1984. Bréf sýslumannsins í Skagafjarðarsýslu til sýslumannsins í Húnavatnssýslu um sýslumörkin, dags. 20.8.1984.
- 4(68) Samantekt um öræfaleitir og greiðslur vegna þeirra á árunum 1914-1953.
- 4(69) Þessi eru takmörk Skagafjarðarsýslu eftir F. Stefánsson, Vallholti, dags. 2.12.1875. Dskj. nr. 120 í hæstaréttarmáli nr. 128/1967. Nýjabæjarafréttur.
- 4(70) Afréttarmörk Silfrastaðaafréttar, dags. 10.11.1985.
- 4(72) Frumvarp til samþykktar um fjárleitir á öræfunum á milli Skjálfandafljóts að austan og Jökulsár eystri í Skagafirði að vestan, dags. 25.3.1912.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Ábæjar og Nýjabæjar:

- 5 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 5(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Ábæ, dags. 10.6.2008.
- 5(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Nýjabæ, dags. 9.6.2008.
- 5(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Ábæ, dags. 9.6.2008.
- 5(4) Greinargerð, ódags. en mótt. 13.10.2008.
- 5(5) Kaupbréf Nýjabæjar frá 1464.
- 5(6) Myndir af Nýjabæ og Nýjabæjarafrétti, ódags. en mótt. 2.12.2008.
- 5(7) Breytt kröfugerð Ábæjar og Nýjabæjar, ódags. en mótt. 5.5.2009.

Lagt fram af Páli Arnóri Pálssyni hrl. vegna Þorljótsstaðarunu:

- 6 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.

- 6(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þorljótsstaðarunu, dags. 8.5.2008.
- 6(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Þorljótsstaðarunu, dags. 21.5.2008.
- 6(3) Uppskrift af lögfestu Steins Ormssonar frá 23.5.1837.
- 6(4) Landamerkjabréf Þorljótsstaða, dags. 17.5.1890.
- 6(5) Örnefnaskrá Þorljótsstaða e. Rósmund Ingvarsson.
- 6(6) Örnefnaskrá Örnefnastofnunar unnin af Margeiri Jónssyni.
- 6(7) Kaupsamningur og afsal fyrir Þorljótsstaðarunu, dags. 2.11.1965.
- 6(8) Staðfesting á landamerkjum Þorljótsstaðarunu, dags. 8.10.2004.
- 6(9) Kaupsamningur og afsal fyrir Þorljótsstaðarunu, dags. 18.5.2006.
- 6(10) Ljósrit úr Byggðasögu Skagafjarðar III. bindi, bls. 318-328.
- 6(11) Uppdráttur af merkjum ásamt hornpunktum, dags. september 2004.
- 6(12) Afsal. Guðsteinn Guðjónsson afsalar Þorljótsstaðarunu til Lífsvals ehf. dags. 18.5.2006.
- 6(13) Greinargerð, dags. 13.10.2008.
- 6(14) Myndir vegna Þorljótsstaðarunu, teknar í ágúst 2007, ódags. en mótt. 21.10.2008.
- 6(15) Kort sem sýnir afmörkun Þorljótsstaðarunu, ódags. en mótt. 10.11.2008.
- 6(16) Athuganir á Hofsa í Vesturdal. Tumi Tómasson, dags. í jan. 1990.
- 6(17) Friðlýstar minjar og minjaheildir í Austur- og vesturdal eftir Þór Hjaltalín. Flutt á fræðsluþingi um Skagafjörð, dags. 12.4.2008.
- 6(18) Tillaga Náttúrufræðistofnunar Íslands og umhverfisstofnunar um friðland við Orravatnsrústir, ódags. Prentað af heimasíðu UST 23.4.2009.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Borgargerðis og Úlfsstaðaparts:

- 7 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Borgargerði, ódags.
- 7(2) Útrentun af færslum fyrir Borgargerði af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- 7(3) Landamerkjaskrá fyrir Borgargerði, dags. 14.5.1890.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Gullreits:

- 8 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Silfrastaðaafreittar:

- 9 a). Kröfulýsing, dags. 30.6.2008. b). Viðbót við kröfulýsingu, dags. 13.3.2009.
- a-b
- 9(1) Greinargerð, dags. 13.10.2008.
- 9(2) Yfirlýsing um landamerki Bakkasels og Almennings í Hörgárbyggð, Silfrastaðaafreittar, Egilsár., Flötutungu og Merkgíls í Akrahr., dags. í nóv. 2008.
- 9(3) Lýsing á tilhögun smölunar í Silfrastaðaafreitti, ódags. en mótt. 2.12.2008.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Krókárgerðis:

- 10 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Flatatungu:

- 11 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Flatatungu, dags. 18.6.2008.
- 11(2) Útrentun af færslum fyrir Flatatungu af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
- Greinargerð, dags. 13.10.2008. Sjá skjal nr. 9(1).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Egilsár:

- 12 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
- 12(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Egilsá, dags. 18.6.2008.

-
- 12(2) Útprintun af færslum fyrir Egilsá af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags. Greinargerð, dags. 13.10.2008. Sjá skjal nr. 9(1).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Gilsbakka:

- 13 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
13(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Gilsbakka, dags. 1.7.2008.
13(2) Útprintun af færslum fyrir Gilsbakka af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Þorljótsstaða:

- 14 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
14(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þorljótsstaði, dags. 18.6.2008.
14(2) Útprintun af færslum fyrir Þorljótsstaði af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hofs og Hofsafréttar:

- 15 Kröfulýsing, dags. 30.6.2008.
15(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hof, dags. 18.6.2008.
15(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Hof, ódags. en mótt. 4.7.2008.
15(3) Kaupsamningu um austari hluta Hofsafréttar, dags. 10.10.1910. Greinargerð, dags. 13.10.2008. Sjá skjal nr. 9(1).

Lagt fram af Þórði Clausen Þórðarsyni hrl. vegna Lambatungna:

- 16 Kröfulýsing, dags. 28.6.2008.
16(1) Ljósrit úr veðmálabók Skagafjarðarsýslu vegna Lambatungna, ódags. en mótt. 30.6.2008.
16(2) Kaupsamningur, dags. 3.2.1930.
16(3) Afsal, dags. 26.10.1965.
16(4) Uppdráttur sem sýnir Lambatungur.
16(5) Yfirlýsing, dags. 5.12.1980.
16(6) Ljósrit úr veðmálabók Skagafjarðarsýslu vegna Hofs í Lýtingsstaðahreppi.
16(7) Þinglýsingarvottorð fyrir Lambatungur, dags. 4.7.2008.
16(8) Greinargerð, dags. 11.10.2008.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Merkgigils:

- 17 Kröfulýsing, dags. 21.8.2008.
17(1) Fasteignamatsvottorð fyrir Merkgigil, ódags. en mótt. 22.8.2008.
17(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Merkgigil, mótt. 25.8.2008. Greinargerð, dags. 13.10.2008. Sjá skjal nr. 9(1).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 18 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða, dags. 20.5.2009.

Lagt fram af málsaðilum:

- 19 a-d Yfirlitskort, mælikvarði 1:50.000 í A1. Mál nr. 4/2008. Kröfulínur allra málsaðila, dags. 5.6.2009.
19 e Kort sem sýnir leiðréttu staðsetningu á punkti nr. 1 í kröfulínu íslenska ríkisins, dags. 10.11.2008. Sjá skjal nr. 1(15).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 20 20(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 25.8.2008.
20(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 31.8.2008.
20(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 16.9.2008.
20(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 13.10.2008.

-
- 20(5) Fundargerð 5. fyrirtöku, dags. 10.11.2008.
20(6) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 2.12.2008.
20(7) Fundargerð endurupptöku, dags. 5.6.2009.
21 Kort og útprentanir af loftmyndum sem sýna upptök og vatnaskil tiltekinna áa, ásamt minnisblaði frá Esther H. Jensen sérfr. hjá Vatnamælingum, dags. 28.1.2009.
21(1) Nánari skilgreining á nokkrum atriðum varðandi vatnaskil og upptök nokkurra vatnsfalla í Skagafirði og Eyjafirði, dags. 29.5.2009.

Hliðsjónargögn:

Lagt fram til hliðsjónar af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1964. Austur-Húnavatnssýsla, bls. 6–7, 186–189 og 204–207.
Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 2007. Húnaþing eystra frá jöklum til ystu stranda, bls. 212–223.
Ónr. Byggðasaga Skagafjarðar III. b. Lýtingsstaðahreppur, bls. 18–19, 23 og 355–362.
Ónr. Göngur og réttir IV. b., bls. 84–85, 92–93, 128–131, 138–139, 146–153, 174–181, 188–191 og 252–257.
Ónr. Göngur og réttir III. b., bls. 268–269 og 296–315.
Ónr. Húnaþing I. b. Húnavatnsþing, bls. 1–3.
Ónr. Húnaþing III. b. Eyvindarstaðarheiði: Heiðamörk og eignarhald, bls. 31–32 og 35.
Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII. b., bls. 352–357, 362, 366 og 368–371.
Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX. b., bls. 118–119, 123–124, 143–145, 150–164.
Ónr. Útdráttur úr uppskrift Þjóðskjalasafns Íslands á Jarðamati A-Húnavatnssýslu og Hegranesþings 1849–50.
Ónr. Íslensk fornrit I. b. Íslendingabók, Landnámabók síðari hluti, bls. 222–225, 228–235, 250–253, 256–259, 264–267 og 268–273.
Ónr. Skagfirðingabók. Rit sögufélags Skagfirðinga XI. árg., bls. 10–11 og 16–19
Ónr. Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839–1873. Húnavatnssýsla. I.b., bls. 110–111, 116–119.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Dómur Hæstaréttar 29. apríl 1969, bls. 510, í máli nr. 128/1967. Nýjabæjarfréttur.
Ónr. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar, dags. 3.6.2004.
Ónr. Auglýsing um staðfestingu á samkomulagi milli Eyjafjarðarsveitar og Akrahrepps um mörk sveitarfélaganna inn til landsins. Stjórnartíðindi, nr. 629, bls. 1829, dags. 21.9.1999.
Ónr. Skýrslur í máli nr. 4/2008 hjá óbyggðanefnd, (17 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).
Ónr. Örnefnaskráning Hofs í Vesturdal. Rósmundur G. Ingvarsson skráði, 34 bls.
Ónr. Örnefnaskráning Hofs í Vesturdal. Margeir Jónsson skráði, 20 bls.
Ónr. Ljósrit af kortum sem lögð voru fram í máli nr. 128/1967 Nýjabæjarfréttur. A) Kröfulínur upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps. B) Kröfulínur Ábæjar og Nýjabæjar.
Ónr. Örnefnaskráning Austurdals. Þormóður Sveinsson skráði, 22 bls.
Ónr. Skjalaskrá hæstaréttarmáls nr. 128/1967. Nýjabæjarfréttur.

Lagt fram til hliðsjónar af Páli Arnór Pálssyni hrl. vegna Þorljótsstaðarunu:

- Ónr. Hálendi Íslands – fjársjóður þjóðarinnar. Gefið út af ríkisstjórn Íslands. Ódags. en mótt. 2.12.2008.
Ónr. Hraunþúfuklaustur eftir Margeir Jónsson. Blanda IV. b., 1932–1935, bls. 168–187 auk viðbóta í Blanda V. b., bls. 104–110.

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmennt:

Skýringar um þau gögn er þegar hafa verið könnuð hjá Þjóðskjalasafni Íslands, ódags. en lagt fram við 1. fyrirtöku.

Samantekt úr Dómabókagrunni Þjóðskjalasafns Íslands. Skrá yfir gögn um jarðir á kröfulesta fjármálaráðuneytis, úr dómabókum sem spanna árin 1694–1950. Öxnadal-, Öngulstaða-, Saurbæjar-, Glæsibæjar- og Hrafnagilshreppar í Eyjafjarðasýslu.

Greinargerð Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. um gagnaöflun óbyggðanefndar, dags. 5.6.2007.

Umsögn Gunnars F. Guðmundssonar sagnfr. varðandi vörslu jarðabréfa, dags. 3.9.2007 ásamt fyrirspurn Ólafs Björnssonar hrl. um hvort íslensk jarðaskjöl gætu verið varðveitt í erlendum skjalasöfnum, dags. 22.8.2007.

Efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl. „Heimildaskráning jarða“, fyrir Skagafjarðarsýslu.